

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae

Vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy

3/2010

Obsah/Contents

Odborné články/Papers

- ▼ **Výskum obetí kriminality na Slovensku 2009 3**
Slovak Crime Victimisation Survey 2009
doc. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc., Mgr. Daniela Košecká
- ▼ **Inšpirácie pre slovenský ústavný systém na základe rakúskej skúsenosti 22**
Inspiration for the Slovak constitutional system based on the Austrian experience
JUDr. Boris Balog, PhD.
- ▼ **Aktuálne aspekty postihu domáceho násillia 28**
Current aspects of sanctions for domestic violence
JUDr. Danka Knápková, PhD., JUDr. Marcela Tóthová
- ▼ **Povojnová právna úprava správnych deliktov – priestupkov v ČSR
a jej možné reflexie v súčasnosti 39**
*Administrative Infractions (Delicts) in Czechoslovakia after World War II
and their Potential Reflections in the Current Legal System*
JUDr. PhDr. Peter Počasch, PhD.
- ▼ **Budúcnosť trestného súdnicstva na podklade Lisabonskej zmluvy..... 52**
Future of penal judicial system upon foundations Treaty of Lisbon
JUDr. René Baran
- ▼ **Harmonizácia DPH v Európskej únii 60**
Harmonization of VAT in the European Union
JUDr. Ing. Peter Feiler
- ▼ **Vybrané modely E-learningu vo vyspelých spoločnostiach 69**
Selected models e-learning in developed societies
PaedDr. Zuzana Kurucová
- ▼ **Právne aspekty dopingu v športe..... 83**
Legal aspects of doping in sport
JUDr. Žaneta Surmajová, PhDr. Miroslav Motyčík

Výskum obetí kriminality na Slovensku 2009

Slovak Crime Victimization Survey 2009

Jaroslav Holomek, Daniela Košecká

Kľúčové slová:

kriminalita, obeť, násilná kriminalita, majetková kriminalita, viktimácia, latentná kriminalita, reálna kriminalita, vplyv viktimácie na psychiku obetí, výskum obetí kriminality

Key words:

crime, victim, violent crime, property crime, sexual crime, victimisation, latent crime, the dark figure of crime, influence of victimisation on victims mind, crime victim survey

Výskum, ktorý bol už druhýkrát realizovaný Bratislavskou vysokou školou práva a odborom kriminológie Ministerstva spravodlivosti SR v spolupráci s Ústavom pre výskum verejnej mienky pri Štatistickom úrade SR, je prvým opakovaným národným výskumom obetí kriminality v Slovenskej republike.

Terénny zber údajov pre tento výskum obetí kriminality sa uskutočnil v januári 2009 technikou štandardizovaného rozhovoru prostredníctvom dotazníka. Výskum sa zamerával na osoby 15-ročné a staršie a bol realizovaný na výberovej vzorke 1 886 respondentov (pri plánovanej vzorke 2 000 respondentov bola návratnosť 94,3 %). Kontrolovanými premennými boli: pohlavie, vek, národnosť, vzdelanie, veľkosť bydliska a kraj.

Výskum mal opäť dva základné ciele:

1. zistiť mieru viktimácie vybranými kriminálnymi činmi (deliktmi) za uplynulý rok a skúsenosti obetí s políciou;
2. zistiť okolnosti, za akých sa násilné incidenty odohrali, a preskúmať následky viktimácie pociťované obeťami.

1. Miera viktimácie vybranými kriminálnymi činmi

Vybranými skupinami kriminálnych činov boli – tak ako v predchádzajúcom výskume – nasledujúce:

- krádež auta,
- krádež vecí z auta,
- krádež bicykla,
- vlámanie do domu alebo bytu,
- vlámanie do rekreačného objektu,
- krádež osobného majetku,
- podvod,
- korupcia (vyžadovanie úplatku),

- lúpež,
- fyzické napadnutie,
- sexuálne násilie a znásilnenie,
- týranie.

Po spracovaní získaných údajov bolo vykonané triedenie prvého a druhého stupňa. Získané údaje nám tak umožňujú odhaliť mieru viktimácie týmito činmi.

Krádež auta

Otázka zameraná na krádež auta sa týkala vlastného auta respondenta alebo firemného auta, ktoré respondent (alebo člen jeho domácnosti) používal aj na súkromné účely.

Spomedzi 1 886 respondentov bolo 1 233 osôb – t. j. 65 % (v roku 2007 to bolo 62 %), ktoré používali vlastné auto alebo firemné auto.

Obeťou krádeže takéhoto auta sa aspoň raz za sledované obdobie stalo 2,7 % domácností. Ak zoberieme do úvahy len tie domácnosti, ktoré používali takéto auto, potom toto číslo stúpne na **4,2 %** (Tabuľka č. 1). To znamená, že približne **každá dvadsať piata domácnosť**, ktorá používa auto, sa stala za uplynulý rok obeťou jeho krádeže. Opakované krádeže auta sa v priebehu jedného roka vyskytovali minimálne (len piati respondenti uviedli opakovanú krádež auta). V porovnaní s výskumom v roku 2007 je situácia takmer identická.

Tabuľka č. 1 – Krádež auta – viktimácia respondentov
(ktorí používali vlastné auto alebo firemné auto)

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 104	46	1	1	0	1 152
	%	95,8	4,0	0,1	0,1	0	100
2009	počet	1 182	46	3	1	1	1 233
	%	95,8	3,8	0,2	0,1	0,1	100

Ak si pozrieme jednotlivé kraje, potom v Bratislavskom kraji bola pravdepodobnosť krádeže auta takmer dvojnásobná – 7,4 %. Osobitne vysoká bola pravdepodobnosť krádeže auta vo veľkých mestách nad 100 000 obyvateľov, kde bola takmer dvojnásobná – 6,5 %. Pravdepodobnosť krádeže rastie tiež s výškou príjmu na člena domácnosti. V príjmovej skupine nad 20 000 Sk¹⁾ na člena domácnosti je pravdepodobnosť krádeže viac než dvojnásobná – 8,3 %.

1) Tu aj ďalej uvádzame príjmy a škody v Sk, pretože zber údajov sa uskutočnil v januári 2009 a respondenti ešte neboli zvyknutí používať novú menu Euro.

Krádež vecí z auta

Opäť išlo o krádeže z vlastných áut alebo firemných áut používaných aj na súkromné účely členmi domácnosti. Nezistovali sme, či išlo o krádeže s použitím násilia, alebo bez použitia násilia, ani hodnotu odcudzených vecí.

Spomedzi 1 886 respondentov uviedlo 1 230 osôb (t. j. 65 %), že používa vlastné auto alebo firemné auto na súkromné účely.

Skúsenosť s odcudzením niečoho z auta malo v uvedenom období 5,2 % domácností. Po prepočítaní na počet tých, ktorí auto používali, dostaneme hodnotu **8,1 %**, čiže **každá dvanásť domácnosť** mala v tomto období skúsenosť s krádežou vecí z auta (Tabuľka č. 2). Opakované krádeže z auta uvádzalo okolo 18 % z týchto respondentov. Oproti roku 2007 sme zistili menší výskyt krádeží vecí z áut.

Tabuľka č. 2 – Krádež vecí z auta – viktimácia respondentov
(ktorí používali vlastné auto alebo firemné auto)

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 029	95	21	2	3	1 150
	%	89,5	8,3	1,8	0,2	0,3	100
2009	počet	1 119	78	18	1	2	1 218
	%	91,8	6,4	1,5	0,1	0,2	100

Takmer dvojnásobná oproti priemeru sa ukázala pravdepodobnosť krádeže vecí z auta v Bratislavskom a Trnavskom kraji – 11,6 % resp. 10,1 %). Opäť je výrazne zvýšená pravdepodobnosť krádeže v najväčších mestách (nad 100 000 obyvateľov) – 14,5 %. Podľa tohto údaju takmer každá siedma domácnosť týchto miest má skúsenosť s krádežou vecí z auta. Pravdepodobnosť krádeže vecí z auta rastie tiež s rastom príjmov na člena domácnosti – pre domácnosti s príjmom nad 20 000 Sk je to až 16,4 %.

Krádež bicykla

V ďalšej otázke sme zisťovali, či bol niektorému členovi domácnosti v skúmanom období odcudzený bicykel.

Bicykel v domácnosti deklarovalo 1 554 osôb z celkom 1 885 respondentov (t. j. bicykel vlastnilo 82 % domácností).

Takúto krádež uviedlo 8 % domácností, čo po prepočítaní predstavuje **9,7 %** t. j. **každá desiatá domácnosť**, ktorá vlastní bicykel, mala v tomto období skúsenosť s jeho krádežou. Opakované krádeže uvádza asi 14 % z týchto respondentov. V porovnaní s rokom 2007 uvádzajú respondenti menej krádeží bicykla.

Tabuľka č. 3 – Krádež bicykla – viktimácia respondentov (ktorí vlastnili bicykel)

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 347	174	18	3	0	1 542
	%	87,4	11,3	1,2	0,2	0	100
2009	počet	1 404	129	16	3	2	1 554
	%	90,3	8,4	1,0	0,2	0,1	100

Ku krádeži bicykla najčastejšie dochádzalo v Bratislavskom kraji 15,2 % – napriek tomu, že tu má bicykel len asi 70 % respondentov, čo je najmenej zo všetkých krajov, ale tiež v Nitrianskom kraji – 12,2 %. Opäť je najvyššia pravdepodobnosť krádeže bicykla v mestách nad 100 000 obyvateľov – 13,4 %. Najvyššia pravdepodobnosť krádeže bicykla je u najnižšej (do 5 000 Sk) a najvyššej (nad 20 000 Sk) skupiny príjmu na člena domácnosti (19 %, resp. 14,2 %).

Krádež vlámaním do domu alebo bytu a do rekreačného objektu

Krádež vlámaním sme skúmali v dvoch otázkach. V prvej otázke sme zisťovali, či mali respondenti v uvedenom období skúsenosť s vlámaním do domu alebo bytu (vrátane garáže, pivnice a ďalších súčastí domu – okrem rekreačných objektov).

Skúsenosť s vlámaním do domu alebo bytu malo v skúmanom období **8,1 %** domácností, t. j. prakticky **každá dvanásť domácnosť**. V roku 2007 uvádzalo takmer o dve percenta viac respondentov krádež vlámaním do domu alebo bytu.

Tabuľka č. 4a – Krádež vlámaním do domu alebo bytu – viktimácia respondentov

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 672	150	26	3	5	1 856
	%	90,1	8,1	1,4	0,2	0,3	100
2009	počet	1 733	120	22	6	3	1 884
	%	91,9	6,4	1,2	0,3	0,2	100

Zo zhromaždených údajov vyplýva, že najmenšia pravdepodobnosť stať sa obeťou vlámania do domu alebo bytu je v Trnavskom a Banskobystrickom kraji (5,5 %, resp. 4,5 %), naopak najväčšia pravdepodobnosť je v mestách nad 100 000 obyvateľov –

10 %. Najrizikovejšou príjmovou skupinou je skupina s príjmom na člena domácnosti do 5 000 Sk – pravdepodobnosť vlámania je tu až 14,1 %.

V druhej otázke sme zisťovali, či sa respondentom niekto vlámal do chaty alebo iného rekreačného objektu.

Vlastnenie takéhoto rekreačného objektu deklarovalo 577 z 1 882 respondentov (30,7 %).

Vlámanie do takéhoto objektu uviedli 3 % respondentov. Ak zohľadníme, koľko domácností vlastní rekreačný objekt, potom sa toto percento zvýši na **9,9 %**. Čiže takmer **každý desiaty majiteľ** rekreačného objektu mal aspoň raz za uvedené obdobie skúsenosť s vlámaním, pričom takmer tretina z nich dokonca viac ako jeden raz. Oproti roku 2007 sa znížil počet respondentov, ktorí uviedli krádež vlámaním do chaty alebo iného rekreačného objektu.

Tabuľka č. 4b – Krádež vlámaním do chaty alebo iného rekreačného objektu – viktimácia respondentov (ktorí vlastnia takýto objekt)

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	524	36	18	3	6	587
	%	89,3	6,1	3,1	0,5	1,0	100
2009	počet	520	41	8	3	5	577
	%	90,1	7,1	1,4	0,5	0,9	100

Najrizikovejším krajom boli, pokiaľ ide o vlámanie do rekreačného objektu, Trenčiansky a Žilinský kraj – 13,9 %, resp. 12,7 %. Významne vyššiu pravdepodobnosť stať sa obeťou tohto deliktu mali obyvatelia miest nad 50 000 a nad 100 000 obyvateľov – 13,7 %, resp. 13,9 %. Najvýznamnejšie zastúpené sú medzi obeťami domácnosti s najnižším (do 5 000 Sk) a najvyšším (nad 20 000 Sk) príjmom na člena domácnosti – 15,4 %, resp. 15,1 %.

Krádež osobného majetku

V ďalšej otázke sme zisťovali, či respondentovi v skúmanom období odcudzili niečo bez použitia násilia alebo hrozby násilia (vrecková krádež, krádež v zamestnaní, v škole, v reštaurácii, v dopravnom prostriedku, na ulici, apod.).

Išlo predovšetkým o vreckové krádeže, krádeže v zamestnaní, v škole, v reštaurácii, v dopravnom prostriedku a pod. Až **16,9 %** respondentov uviedlo, že mali v tomto období minimálne raz takú skúsenosť. Čiže takmer **každý šiesty** respondent. Jedenkrát sa obeťou takejto krádeže stalo 12,3 % respondentov, opakovane 4,6 % respondentov. Oproti roku 2007 sa znížil počet okradnutých respondentov.

Tabuľka č. 5 – Krádež osobného majetku – viktimácia respondentov

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 493	277	63	11	9	1 853
	%	80,6	14,9	3,4	0,6	0,5	100
2009	počet	1 564	231	62	11	14	1 882
	%	83,1	12,3	3,3	0,6	0,7	100

Najväčšia pravdepodobnosť uvedeného deliktu bola zistená v Bratislavskom, Trenčianskom a Nitrianskom kraji – 20,8 %, 21,8 %, 20,2 %. Najrizikovejšie, pokiaľ ide o krádež osobného majetku, sú mestá s počtom obyvateľov prevyšujúcim 50 000, resp. 100 000 – 22,3 %, resp. 23,4 %. V skupinách respondentov s rôznym vzdelaním nebol zistený – pokiaľ ide o obeť týchto krádeží – štatisticky významný rozdiel. Medzi obetami krádeže osobného majetku boli významnejšie zastúpené osoby mladších vekových kategórií, najmä kategórie 15 – 29 rokov – 22,3 %. V zastúpení osôb podľa pohlavia nebol zistený vo vzťahu k týmto krádežiam významný štatistický rozdiel. Krádežami sú postihnutí najmä členovia domácností s príjmom na člena nad 20 000 Sk (25,3 %) alebo do 7 500 Sk (19 %).

Zisťovali sme tiež výšku škody spôsobenej krádežou osobného majetku. Spomedzi 1 858 respondentov bolo 318 osôb, ktoré uviedli, že sa stali obeťou takejto krádeže. Z nich viac ako polovica (55 %) uviedla, že spôsobená škoda bola menšia ako 2 000 Sk. Len 8,2 % z nich uviedlo, že spôsobená škoda bola vyššia než 8 000 Sk, t. j. len **každá trinásť** z týchto krádeží.

Typická obeť krádeže osobného majetku je mladý človek zo západného Slovenska, pričom spôsobená škoda je menšia ako 2 000 Sk.

Podvod

V tejto otázke sme zisťovali skúsenosť respondentov s podvodmi rôzneho druhu, ktorých sa stali obeťou. Zaujímali nás len podvody so spôsobenou škodou viac než 8 000 Sk.

Spolu bolo poškodených podvodom s touto škodou v skúmanom období 4,3 % respondentov, t. j. asi **každý dvadsiaty tretí** respondent. Opakovane sa stal obeťou takéhoto podvodu len minimálny počet respondentov (menej ako 0,7 %). Uvádzaný počet podvodov sa oproti roku 2007 takmer nezmenil.

Tabuľka č. 6 – Podvod (so spôsobenou škodou viac ako 8 000 Sk) – viktimácia respondentov

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 739	82	4	1	3	1 829
	%	95,1	4,5	0,2	0,1	0,2	100
2009	počet	1 756	67	9	2	1	1 835
	%	95,7	3,7	0,5	0,1	0,1	100

Ak porovnáme jednotlivé kraje, potom v Trenčianskom kraji bola pravdepodobnosť tohto podvodu takmer dvojnásobná – 7,3 %. Pokiaľ ide o veľkosť miesta – najmenšie riziko bolo v obciach s počtom obyvateľov 2 000 – 9 999 – 2,6 %, najväčšie v mestách s počtom obyvateľov 10 000 – 49 999 – 6,6 %. Vo vzťahu ku vzdelaniu bolo zistené, že pravdepodobnosť stať sa obeťou uvedeného podvodu rastie s vyšším vzdelaním: 3,4 % – základné vzdelanie alebo stredné bez maturity; 5,3 % – stredné s maturitou a vysokoškolské. Tiež vek respondentov preukázal štatisticky významný vplyv na skúmaný jav – respondenti stredného veku (30 – 49 rokov) sú častejšie obeťou tohto podvodu – 5,8 %, ako mladšie osoby (15 – 24 rokov) – 1,7 %. V zastúpení osôb podľa pohlavia bol zistený významný rozdiel – muži 6,1 % a ženy 2,6 %. Pravdepodobnosť stať sa obeťou tohto podvodu rastie s príjmom na člena domácnosti – najrizikovejší sú členovia domácnosti s príjmom nad 20 000 Sk na člena domácnosti – 8,2 %.

Typickou obeťou uvedeného podvodu je obyvateľ stredného alebo vyššieho veku so stredným vzdelaním bez maturity.

Korupcia (vyžadovanie úplatku)

Predmetom zisťovania tu bolo, či od respondenta niekto požadoval úplatok, resp. či mu bolo naznačené, že sa od neho úplatok očakáva.

Medzi osoby, od ktorých niekto žiadal úplatok alebo im naznačil, že tento úplatok očakáva, patrilo v uvedenom období aspoň raz až **19,4 %** respondentov, t. j. takmer **každý piaty**. Pritom takmer polovici z nich sa to stalo viac ako jeden raz, osmine z nich dokonca viac ako trikrát. Aj korupciu uvádzajú respondenti menej ako v roku 2007.

Tabuľka č. 7 – Korupcia (vyžadovanie úplatku) – viktimácia respondentov

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 432	239	102	11	67	1 851
	%	77,4	12,9	5,5	0,6	3,6	100
2009	počet	1 512	200	97	19	48	1 876
	%	80,6	10,7	5,2	1,0	2,5	100

V Prešovskom a Bratislavskom kraji bola pravdepodobnosť vyžadovania úplatku významne vyššia (23 %, resp. 23,5 %). Výrazne viac zaznamenali uvedený delikt respondenti z veľkých miest – nad 100 000 obyvateľov – 27,5 %. S rastúcim vzdelaním uvádzajú respondenti tento delikt častejšie – so základným vzdelaním 11,7 % oproti s vysokoškolským vzdelaním 28,8 %. Pokiaľ ide o vek, najmenej riziková bola veková skupina 15 – 24 rokov (7,8 %). Ostatné vekové skupiny sa významne neodchyľovali od priemeru. Medzi respondentmi, od ktorých niekto žiadal úplatok, boli mierne viac zastúpení muži (21 %) ako ženy (17,9 %). S výškou príjmu na člena domácnosti rastie aj pravdepodobnosť vyžadovania úplatku – od 14,1 % u priemerného príjmu do 5 000 Sk po 31,3 % u priemerného príjmu nad 20 000 Sk.

Zisťovali sme tiež, kto najčastejšie požaduje úplatky. Spomedzi 1 876 respondentov uviedlo 360 osôb, kto od nich požadoval úplatok.

Zo siedmich predložených skupín uviedli respondenti na prvých miestach: pracovníkov v zdravotníctve (až 59,7 % týchto respondentov), úradníkov obecných, mestských a regionálnych úradov (24,4 %) a podnikateľov (16,1 %).

Typickou osobou, od ktorej niekto žiada úplatok, je obyvateľ stredného alebo vyššieho veku so stredným vzdelaním s maturitou. Typickým (takmer každým druhým) žiadateľom úplatku je pracovník v zdravotníctve.

Lúpež

V danej otázke sa zisťovalo, či bol respondent olúpený, t. j. odcudzili mu vec a použili pri tom násilie alebo hrozbu násilia.

Túto skúsenosť v skúmanom období uviedlo **2,6 %** respondentov, t. j. asi **každý štyridsiaty**. Opakovanú skúsenosť s lúpežou deklarovala asi štvrtina z nich (11 respondentov). Oproti roku 2007 bol podľa výpovedí respondentov zaznamenaný mierny nárast lúpeží.

Tabuľka č. 8 – Lúpež – viktimácia respondentov

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 804	34	5	0	3	1 846
	%	97,7	1,8	0,3	0	0,2	100
2009	počet	1 819	37	8	0	3	1 867
	%	97,4	2,0	0,4	0	0,2	100

Viac ako dvojnásobná oproti priemeru sa ukázala pravdepodobnosť lúpeže v Prešovskom kraji (5,5 %). Rovnako je zvýšená pravdepodobnosť lúpeže v najväčších mestách (nad 100 000 obyvateľov) – 4,1 %. V skupinách respondentov s rôznym vzdelaním nebol zistený – pokiaľ ide o obeť týchto lúpeží – štatisticky významný rozdiel. Najrizikovejší je mladý vek respondentov (15 – 17 rokov) – 5,1 % – a seniorský vek (60 – 64 rokov) – 4,7 %. Rozdiel medzi mužmi a ženami ako obeťmi lúpeže nebol štatisticky významný.

Typickou obeťou lúpeže je obyvateľ malej obce z východného Slovenska.

Fyzické napadnutie

Zisťovalo sa tu, či bol respondent v uvedenom období bez vlastného zavinenia fyzicky napadnutý (nohou, rukou, nejakým predmetom, nožom, strelnou zbraňou a pod.).

Takto fyzicky napadnutých bolo **6,6 %** respondentov, t. j. **každý pätnásty** – rovnako ako v roku 2007. Takmer tretina z nich bola napadnutá viac než jeden raz a desatina viac než trikrát.

Tabuľka č. 9 – Fyzické napadnutie – viktimácia respondentov

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 719	69	23	6	24	1 841
	%	93,4	3,7	1,2	0,3	1,3	100
2009	počet	1 739	84	23	6	11	1 863
	%	93,4	4,5	1,2	0,3	0,6	100

Ak porovnáme jednotlivé kraje, potom v Prešovskom kraji bola pravdepodobnosť uvedeného fyzického napadnutia najvyššia (9,4 %). Osobitne vysoká bola pravdepodobnosť tohto fyzického napadnutia vo veľkých mestách nad 100 000 obyvateľov (9,1 %). Pokiaľ ide o vzdelanie respondentov, bolo zistené, že pravdepodobnosť tohto fyzického napadnutia prudko klesá s vyšším vzdelaním – 11,5 % (základné vzdelanie) až 2,8 % (vysokoškolské vzdelanie). Aj vek respondentov preukázal štatisticky veľmi významný vplyv na skúmaný jav: najrizikovejší boli mladí respondenti (15 – 24 rokov) – 14,4 % (pričom 15 – 17 rokov – až 22,4 %) – a najmenej riziková staršia respondentov (nad 50) – 3,8 %. Muži boli obeťou uvedeného fyzického napadnutia takmer dvakrát častejšie ako ženy (muži – 8,2 %, ženy – 5,3 %). S výškou príjmu na člena domácnosti sa znižuje pravdepodobnosť stať sa obeťou fyzického napadnutia. Najvyššia je v príjmovom pásme do 5 000 Sk na člena domácnosti – 15,5 %.

Typickou obeťou fyzického napadnutia je mladistvý (muž) so základným vzdelaním.

Sexuálne násilie a znásilnenie

V tejto otázke sme zisťovali rozsah mravnostnej trestnej činnosti a konkrétne sexuálneho násillia a znásilnenia.

K tejto skúsenosti sa priznalo **0,8 % respondentov**, t. j. takmer **každý stý**. Vzhľadom na skutočnosť, že značná časť obetí mravnostnej kriminality je mladšia než 15 rokov a že respondenti majú isté zábrany priznávať sa k tejto skúsenosti, je toto číslo prekvapujúco vysoké. Navyše každá siedma z nich sa stala obeťou opakovane, spravidla viac ako trikrát za sledované obdobie. Oproti roku 2007 sa dvakrát znížila početnosť respondentov, ktorí uviedli tento delikt, avšak vzhľadom na nízky výskyt tohto deliktu nie je táto zmena štatisticky významná. Z rovnakého dôvodu nebolo ani účelné túto vzorku podrobnejšie analyzovať.

Tabuľka č. 10 – Sexuálne násilie a znásilnenie – viktimácia respondentov

		Počet respondentov					
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal				Spolu
			1-krát	2-krát	3-krát	viac ako 3-krát	
2007	počet	1 798	21	1	1	8	1 829
	%	98,3	1,1	0,1	0,1	0,4	100
2009	počet	1 835	13	0	0	2	1 850
	%	99,2	0,7	0	0	0,1	100

Týranie

Táto otázka zisťovala, či sa respondent stal obeťou pravidelného bitia, ponižovania, citového vydierania, alebo mu bola odopieraná strava, spánok, bol vystavený neúmernej fyzickej alebo psychickej záťaži a pod.

Až **5,3 %** respondentov uviedlo, že sú obeťami týrania – čiže viac než **každý dvadsiaty**, ale **každá dvanásť žena**. Toto číslo možno považovať za varovné a ak sa potvrdí v nasledujúcich výskumoch, bolo by potrebné venovať tejto skutočnosti zvýšenú pozornosť. Oproti roku 2007 sa zvýšil počet respondentov uvádzajúcich týranie o viac než 20 %.

Tabuľka č. 11 – Týranie – viktimácia respondentov

		Počet respondentov		
		Delikt sa nestal	Delikt sa stal	Spolu
2007	počet	1 778	80	1 858
	%	95,7	4,3	100
2009	počet	1 783	100	1 883
	%	94,7	5,3	100

Najväčšia pravdepodobnosť uvedeného deliktu bola zistená v Žilinskom a Košickom kraji – (8,8 %, resp. 7,2 %). Pokiaľ ide o veľkosť miest, najrizikovejšie sú mestá nad 100 000 – 7,4 %. V skupinách respondentov s rôznym vzdelaním nebol zistený – pokiaľ ide o obeť týrania – štatisticky významný rozdiel. Len zastúpenie vysokoškolsky vzdelaných respondentov je nižšie oproti ostatným. Ani vek respondentov nepreukázal štatisticky významný vplyv na skúmaný jav. Ženy boli obeťou uvedeného týrania viac než trikrát častejšie ako muži (muži –2,4 %, ženy –8 %).

Typickou obeťou týrania je žena z malej obce na severnom alebo východnom Slovensku.

Skúsenosti respondentov s políciou

V tejto časti sme zisťovali aj skúsenosti obetí s políciou. Otázky sme zadali osobitne pre obeť majetkovej kriminality (krádež auta, vecí z auta, bicykla, vlamanie do bytu, domu alebo rekreačného zariadenia, krádež osobného majetku a podvod), pre obeť násilnej kriminality (lúpež, fyzické napadnutie, sexuálne násilie a znásilnenie) a tiež pre obeť týrania.

Prvá otázka vždy zisťovala, či respondenti informovali políciu o uvedenom delikte. Druhá sa pýtala na spokojnosť s postupom príslušných orgánov po oznámení deliktu.

Pokiaľ ide o **obeť majetkovej kriminality** (557 respondentov), 56,2 % respondentov oznámilo delikty polícii, 42,4 % tak neurobilo a 1,4 % to pri niektorých deliktach urobilo a pri niektorých nie.

Z tých, ktorí skutok polícii oznámili, takmer dve tretiny (62 %) tak urobili s cieľom získať späť majetok alebo náhradu od poisťovne, asi 43 % s cieľom potrestania páchatel'a a asi tretina (37 %) hľadala na polícii pomoc a približne rovnaký počet (33 %) chcel zabrániť opakovaniu tohto skutku (respondenti mohli uviesť aj niekoľko dôvodov – preto je súčet väčší než 100 %).

Dve tretiny (66 %) z tých respondentov, ktorí delikt neoznámili, tak urobili, pretože sú presvedčení, že by s tým polícia nič neurobila. Šestina (17 %) si záležitosť vyriešila sama, pretože pozná páchateľa. Asi 11 % mala obavu z pomsty páchateľa a necelých 5 % sa obávalo nešetného vypočúvania. Ďalšia šestina (16 %) mala pre neoznámenie iné dôvody.

Takmer polovica (47 %) tých, ktorí skutok oznámili, boli spokojní s postupom príslušných orgánov. Až 39 % nebolo spokojných, pretože podľa nich zo strany príslušných orgánov nebolo urobené dosť pre vyriešenie prípadu. Asi 13 % respondentov uviedlo, že orgány neprejavili dostatočný záujem alebo neposkytli dostatočné informácie. Asi 7 % uviedlo, že policajti prišli neskoro, a 5 %, že sa s nimi nezaobchádzalo slušne a boli nešetrne vypočúvaní. Tri percentá uviedli, že ich neochránili pred páchateľom a rovnaký počet uviedol inú odpoveď.

Pokiaľ ide o **obete násilnej kriminality** (143 respondentov), 34,3 % respondentov oznámilo delikty polícii a 65,7 % respondentov to neurobilo. Pokiaľ ide o dôvody oznámenia, vyše dvoch tretín (67,8 %) obetí chcelo dosiahnuť potrestanie páchateľa a takmer tri pätiny (59,2 %) chcelo zabrániť opakovaniu deliktu. Dve pätiny (40,8 %) respondentov hľadali na polícii pomoc a 18,4 % chcelo získať naspäť majetok (napr. lúpež) alebo náhradu od poisťovne.

Presvedčenie, že by polícia aj tak nič neurobila, malo až 52,1 % respondentov, ktorí delikty neoznámili. Tretina (34 %) si problém vyriešila sama, pretože poznala páchateľa. Štvrtina (24,5 %) mala obavy, že ak by sa obrátila na políciu, páchateľ by sa jej pomstil. Desatina (10,6 %) mala obavy z nešetného vypočúvania a rovnaký počet respondentov uviedol iné dôvody.

Spokojných s postupom príslušných orgánov bolo 40,8 % respondentov, ktorí sa obrátili na políciu. Takmer tretina (28,6 %) respondentov si myslela, že tieto orgány neurobili dosť pre vyriešenie prípadu. Asi šestina (16,3 %) respondentov uviedlo, že orgány neprejavili dostatočný záujem alebo neposkytli dostatočné informácie. 14,3 % respondentov uviedlo, že polícia prišla neskoro. Menej ako desať percent (8,2 %) respondentov uviedlo, že s nimi nezaobchádzali slušne, resp. nešetrne ich vypočúvali, a rovnaké množstvo uviedlo, že ich polícia neochránila pred páchateľom.

Z **obetí týrania** (97 respondentov) oznámila polícii delikty necelá pätina respondentov (19,6 %), neoznámili štyri pätiny (80,4 %). Ako dôvod oznamovania respondenti najčastejšie uvádzajú (v 68,4 % prípadov), že hľadajú na polícii pomoc. V rovnakom počte prípadov chcú oznámením zabrániť opakovaniu tohto deliktu. Pokiaľ ide o neoznamovanie, respondenti uvádzajú ako dôvod najčastejšie (39,7 %) presvedčenie, že by s tým polícia aj tak nič neurobila. Takmer rovnako často (38,5 %) majú respondenti obavy, že by sa im páchateľ pomstil. V tretine prípadov si prípad vyriešili sami, pretože páchateľa poznajú.

Spokojných s postupom príslušných orgánov bolo 42,1 %, nespokojných 57,9 %. Najčastejším dôvodom nespokojnosti (45,5 %) bolo, že podľa respondentov orgány neprejavili dostatočný záujem alebo neposkytli dostatočné informácie.

2. OKOLNOSTI A VPLYV VIKTIMÁCIE NÁSILNÝMI DELIKTMI NA OBETE

Okrem zistenia miery viktimácie obyvateľstva vybranými deliktmi bolo našim cieľom zistiť, ako skúsenosť s protiprávnym konaním ovplyvnila našich respondentov. K dispozícii máme údaje ako o deliktach majetkovej, tak aj o deliktach násilnej povahy, no pre

potreby článku a najväčšiu závažnosť násilnej kriminality sa v tomto príspevku zameriavame na okolnosti, za akých došlo k násilným incidentom, a na vplyv, aký na obetiach zanechali.

Obete lúpeže

48 respondentov, ktorí sa stali v sledovanom období obeťami lúpeže, sa vyjadrovalo k otázke, či v čase incidentu boli na mieste nejaké iné osoby okrem nich a útočníka, ktoré by sa ich mohli zastať, prípadne ako tieto osoby reagovali. Väčšina respondentov (29 osôb, 60 %) bola napadnutá v okamihu, keď na mieste okrem nich a útočníka nikto nebol, z nich 12 (41 %) bolo napadnutých v uzavretom priestore a 17 (59 %) na otvorenom priestranstve. V 8 prípadoch bol s napadnutým v čase incidentu niekto známy, no táto osoba iba v 3 prípadoch do incidentu zasiahla a v piatich nie. Prítomnosť niekoho cudzieho na mieste deklarovali deväti respondenti, podiel tých, čo sa pokúsili pomôcť napadnutému, a tých, ktorí do incidentu nezasiahli, je podobný ako v prípade prítomnosti známej osoby, v štyroch prípadoch cudzia osoba zakročila na pomoc obeti a v piatich prípadoch nie. Dvaja z opýtaných si na tieto okolnosti incidentu nespomínajú.

Reakcie obetí počas incidentu sme zisťovali v ďalšej časti prieskumu. Najviac obetí lúpeže počas incidentu reagovalo krikom a verbálnou agresiou na adresu útočníka, takto reagovalo 18 zo 48 respondentov, čo je 37,5 %. Snaha utiecť z miesta bola druhou najčastejšou reakciou respondentov počas lúpežného prepadnutia, týchto respondentov bolo 14, čiže 29 %. 16 respondentov, teda jedna tretina, sa nezmohlo na žiadnu reakciu alebo nestihli počas incidentu zareagovať. Z týchto osôb sa jedna vyjadrila, že bola útokom omráčená, preto nemala možnosť reagovať. Fyzickou agresiou sa bránilo 10 respondentov, čo je takmer 21 %. Štyria respondenti sa snažili s útočníkom vyjednávať a vzbudiť jeho súcit, traja respondenti si na tieto okolnosti incidentu nespomínajú. Respondenti mali priestor vybrať si viac ako jednu z možností, preto ich súčet prevyšuje 100 %.

Akú odozvu malo správanie obete počas incidentu na strane útočníka, resp. útočníkov, sme zisťovali v ďalšej otázke prieskumu. Takmer polovica respondentov (23 respondentov, 48 %) sa vyjadrila, že útočník z miesta ušiel, no stihol im ublížiť alebo spôsobiť materiálnu škodu. V 14 prípadoch (29 %) útočník reagoval na správanie respondenta verbálnym ponížovaním alebo výsmechom, v rovnakom počte prípadov došlo u útočníka alebo útočníkov k eskalácii agresie voči obeti. 10 % (5) respondentov sa bránilo natoľko efektívne, že útočník z miesta incidentu ušiel bez toho, aby im stihol ublížiť alebo spôsobiť materiálnu škodu. V 2 prípadoch viedlo správanie obete lúpeže k zneškodneniu útočníka, ktorý v danej situácii nestihol na sebaobranu obete zareagovať, rovnako v 2 prípadoch útočník nestihol na správanie obete zareagovať, pretože obeť stihla z miesta ujsť. Taktiež v dvoch prípadoch sa obetiam zdalo, že sa im podarilo vzbudiť páchatel'ov súcit. Jeden z respondentov si nevybral ani jednu z možností odpovedí a vyjadril sa, že jeho krik privolať ľudí, ktorých sa útočník zľakol a ušiel. Hoci sa táto odpoveď podobá odpovediam ponúknutým v možnostiach, nebudeme ju podľa nich interpretovať, keďže nám chýba údaj, či útočník respondenta nejakým spôsobom poškodil alebo nie. Respondenti mohli zvoliť viac ako jednu možnosť, preto ich súčet prevyšuje 100 %.

K otázke vzťahu páchatel'a a obete sa 23 respondentov zo 48 vyjadrilo, že páchatel'a videli prvý raz v živote, čo je takmer polovica (48 %). Štvrtina respondentov (12 osôb) poznalo páchatel'a z videnia. Zhodne v troch prípadoch lupil (lúpili) spolužiaci a páchatelia z okruhu známych obete. Rovnako v 3 prípadoch respondenti označili za páchatel'a svojho partnera, všetky 3 prípady majú spoločné to, že sa stali opakované. V tejto súvislosti

tak informácia nabáda skôr k úvahe o domácom násilí, prípadne jeho kombinácii so závislosťou partnera. Dvaja respondenti označili ako páchatel'a lúpeže rodinného príslušníka (v jednom prípade išlo o nevlastného súrodenca, v druhom prípade o bratranca obete), v oboch prípadoch v kombinácii ešte s iným spolupáchatel'om, raz spolupáchatel'a poznala obeť z videnia a raz bol z okruhu známych. Dvaja respondenti sa vyjadrili, že nevideli tvár páchatel'a, pretože boli napadnutí zozadu. Traja respondenti si nespomínajú, či páchatel'a v okamihu lúpeže poznali alebo nie.

Obet' lúpeže sme sa v ďalšej časti dopytovania pýtali, či táto skúsenosť zmenila ich dôveru k okoliu a ich sebadôveru. Len traja respondenti zo všetkých 48 obet' lúpeže naďalej dôverujú svojmu okoliu. 13 respondentov sa vyjadrilo, že ich dôveru k okoliu lúpež nezmenila, nedôverovali mu ani pred lúpežou. 31 respondentov priznalo, že svojmu okoliu dôverujú menej, čo je viac ako 64 %. Ani jeden z respondentov sa nevyjadril, že by skúsenosť jeho dôveru k okoliu posilnila. Svoju dôveru k okoliu nevedel posúdiť jeden respondent.

Či a do akej miery skúsenosť s lúpežným prepadnutím ovplyvnila sebadôveru respondentov, sme zisťovali v ďalšej otázke dotazníka. Z našich 48 obet' lúpeže sa viac než polovica respondentov (25 osôb, 52 %) vyjadrila, že ich sebadôvera sa vplyvom negatívnej skúsenosti nezmenila, z nich si 17 naďalej dôveruje a 8 si naďalej neverí. Dvanástim respondentom sebadôvera klesla, piatim respondentom vzrástla a šiesti respondenti nevedeli na danú otázku odpovedať.

U obet' násilnej kriminality, ku ktorej lúpež patrí, sme sa zamerali aj na prípadný výskyt príznakov psychickej traumatizácie v období po incidente. Iba štvrtina obet' (12 osôb zo 48) uviedla, že nemali žiadne z uvedených ťažkostí signalizujúcich psychickú traumatizáciu. 1 z respondentov si na výskyt ťažkostí tohto typu nespomína. Takmer 40 % respondentov z tejto skupiny (19 osôb) trpelo po incidente pocitmi strachu a obavami z opakovania situácie. Tretina olúpených respondentov (16 osôb) prežívala neprimerané reakcie v nečakaných situáciách (prehnané úľakové reakcie) a takmer 30 % respondentov (14 osôb) zažívalo nervozitu a podráždenosť. Poruchami spánku trpelo 10 olúpených respondentov, teda viac ako pätina (21 %). Šestina (8 respondentov) respondentov trpela vnucujúcimi sa myšlienkami týkajúcimi sa incidentu a rovnaký počet respondentov zažíval problémy so sústredením.

Traumatizujúca skúsenosť s násilným činom môže u obete ovplyvniť taktiež jej pocit bezpečia a jej odhad vlastných kompetencií ovplyvniť svoju osobnú bezpečnosť. Často vedie k strate ilúzií o svojich schopnostiach ubrániť sa. Preto sme sa olúpených respondentov opýtali, do akej miery podľa ich uváženia môžu ovplyvniť svoju bezpečnosť a ako to vnímali pred incidentom. Pred incidentom 26 respondentov odhadovalo, že úplne môžu (8 osôb) alebo skôr môžu (18 osôb) ovplyvniť svoju bezpečnosť. Po incidente bolo tohto názoru 23 respondentov, z nich iba jeden si myslí, že svoju bezpečnosť môže úplne ovplyvniť, 22 respondentov tvrdí, že skôr môžu, ako nemôžu ovplyvniť svoju bezpečnosť. Pred incidentom 20 respondentov odhadovalo, že skôr nemôžu (16 osôb) alebo vôbec nemôžu (4 respondenti) ovplyvniť svoju bezpečnosť, takmer identický podiel respondentov situáciu takto vnímal aj po viktimácii (17 respondentov a 3 respondenti). 5 respondentov nám nevedelo zodpovedať otázku, ako vnímajú svoje kompetencie ovplyvniť svoju bezpečnosť po incidente, 2 respondenti nevedeli posúdiť svoj postoj pred incidentom.

Primárnou motiváciou páchatel'ov lúpeží je materiálny alebo finančný zisk, no pre obeť takéhoto deliktu ujma neostáva len v materiálnej rovine, hoci pri incidente nemusela bezprostredne utpieť telesné zranenie. Respondentov, ktorí sa stali obeťami lúpeže,

sme sa opýtali, čo považujú po incidente ako ujmu. Vybrať si mohli viac ako jednu odpoveď, preto ich súčet prevyšuje 100 %. Najviac respondentov považuje za ujmu stratu dôvery k okoliu, týchto respondentov je až 23, čo je takmer polovica (48 %). Dôležitú úlohu hrá aj strata sebadôvery a konfrontácia obete so skutočnosťou, že sa sama neubráni (17 respondentov, 35 %). Zhodne po 31 % (15 respondentov) sa vyjadrilo, že ako ujmu pociťujú poníženie a zistenie, že ostatní ľudia sú ľahostajní, keď sa človek ocitne v takejto situácii. Stratu hodnotných vecí alebo väčšieho finančného obnosu považujú za ujmu trinásť respondentov (27 %), teda rovnaký počet respondentov, aký pociťuje ako ujmu stratu vecí, ktoré síce nemali veľkú materiálnu hodnotu, no mali k nim citový vzťah.

Obete fyzického napadnutia

Zo 124 obetí fyzického napadnutia uviedlo 11, že fyzické napadnutie zažili viac ako trikrát, pričom 9 z týchto osôb deklarovalo, že sa stali obeťami týrania. Preto predpokladáme, že v údajoch týchto osôb budú vyjadrené skúsenosti práve s týraním, hoci mu venujeme samostatnú batériu otázok, a nie s fyzickými napadnutiami iného charakteru, pre ktoré je vyčlenená táto časť dotazníka.

Jednou z prvých, z viktimologického hľadiska dôležitých informácií o fyzických napadnutiach je miesto a okolnosti, za akých sa útok odohral. Našich respondentov sme sa preto opýtali, či boli napadnutí na otvorenom priestranstve alebo v uzavretom priestore a či boli na mieste incidentu okrem nich a útočníka ešte iné osoby, ktoré mohli do incidentu zasiahnuť. 59 obetí zo všetkých 124 (47 %) bolo napadnutých v okamihu, keď na mieste okrem nich a útočníka nikto nebol. Z nich 37 respondentov bolo napadnutých v uzavretom priestore a 21 respondentov na otvorenom priestranstve. 39 respondentov uviedlo, že v okamihu napadnutia s nimi bol na mieste niekto známy, ktorý v 24 prípadoch do incidentu zasiahol a v 15 prípadoch nie. 22 obetí bolo napadnutých za prítomnosti niekoho cudzieho, no tieto osoby sa snažili pomôcť obeti iba v 4 prípadoch, v 18 nie. Jeden respondent si na tieto okolnosti nespomína a od jedného respondenta nám chýba údaj.

Ako reagovali napadnuté obete počas incidentu, sme zisťovali v ďalšej časti prieskumu. Respondenti dostali priestor uviesť viac ako jednu odpoveď, preto ich súčet prevyšuje 100 %. 38 respondentov (30 %) uviedlo, že nestihli alebo nedokázali v danom okamihu zareagovať. 30 respondentov (24 %) sa snažilo z miesta utiecť. 17 respondentov sa snažilo s útočníkom vyjednávať a vzbudiť jeho súcit. Najviac respondentov reagovalo krikom a verbálnou agresiou, týchto respondentov bolo 43, teda takmer 35 %. 32 respondentov (26 %) sa bránilo fyzickou agresiou. Piaty respondent uviedli iné odpovede, než aké boli obsiahnuté v možnostiach, k dispozícii máme od anketárov iba 3 z nich: „bránil som sa“, „útočníka som ignoroval“ a „omráčili ma“. Jeden z respondentov si na svoju reakciu v okamihu napadnutia nespomína.

Akým spôsobom na správanie obetí počas incidentu reagovali útočníci, sme zisťovali v ďalšej otázke prieskumu. Podobne ako pri predchádzajúcej otázke, aj pri tejto mali respondenti možnosť zvoliť viac odpovedí, preto ich súčet prevyšuje 100 %. Najčastejšie útočníci reagovali na konanie obete jej výsmechom, ponížovaním a urážaním. Takto reagovali útočníci až v 51 prípadoch, teda v 41 %. Druhou najčastejšou reakciou útočníka bola eskalácia jeho agresie, čo sa udialo až v 31 prípadoch, teda presne v jednej štvrtine prípadov. 30 respondentov (24 %) uviedlo, že útočník z miesta incidentu ušiel, no stihol im ublížiť alebo spôsobiť škodu. 12 napadnutých (takmer 10 %) malo väčšie šťastie a útočník ušiel z miesta bez toho, že by im stihol spôsobiť ujmu. V 14 prípadoch útočník nestihol zareagovať, lebo bol zneškodnený (7 prípadov, 6 %), alebo obeť z miesta ušla

(7 prípadov, 6 %). 6 respondentov uviedlo iné odpovede, než aké boli obsiahnuté v možnostiach k otázke, tu je ich znenie: „sťažovali sa svojej matke“, „odišli k stolu, akoby sa nič nestalo“, „na krik pribehli ľudia, útočník, keď ich videl, ušiel“, „bili sme sa“, „vyjednali sme a ospravedlnil sa“, „vyhrážal sa mi zabitím“. 5 respondentov malo počas incidentu pocit, že sa im podarilo vzbudiť u útočníka súcit. Jeden z respondentov sa vyjadril, že útočník sa zmocnil jeho zbrane a použil ju proti nemu. Taktiež 1 respondent si na okolnosti útoku nespomína.

V ďalšej časti prieskumu sme zisťovali, či sa obeť a páchateľ v čase incidentu poznali a či bol medzi nimi nejaký vzťah. Najviac respondentov videlo útočníka prvý raz v živote. Týchto osôb bolo 37, teda takmer 30 %. 28 respondentov (22 %) poznalo útočníka z videnia, v 20 prípadoch (16 %) bol páchateľom partner obete a v jednom prípade dokonca bývalý partner. 16 respondentov (13 %) sa vyjadrilo, že páchateľom bol niekto zo spolužiakov, z nich jeden bol napadnutý spolužiakom a vlastným súrodencom v spolupáchateľstve. 10 respondentov (8 %) označilo za páchateľa niekoho z okruhu známych. Dvaja respondenti boli napadnutí svojimi susedmi a jeden respondent bol napadnutý niekým z priateľov.

8 respondentov sa vyjadrilo, že boli napadnutí členom blízkej alebo vzdialenej rodiny. V 4 prípadoch išlo o vlastných rodičov obete, z toho v jednom prípade v spolupáchateľstve s nevlastným rodičom, v 2 prípadoch incident vyvolali nevlastní súrodenci, z toho v jednom prípade v spolupáchateľstve s osobou, ktorú obeť poznala z videnia. Jedného respondenta napadol vlastný súrodenec v spolupáchateľstve so spolužiakom a jedna z obetí bola napadnutá svojím bratrancom.

Ako u obetí ostatných násilných činov, aj u obetí fyzického napadnutia sme sa zaujímali aj o to, ako ich skúsenosť s násilím ovplyvnila. Na otázku, či sa vplyvom incidentu zmenila dôvera obetí k okoliu, zo všetkých fyzicky napadnutých respondentov odpovedalo 63 (takmer 51 %) záporne, pričom 27 z nich okoliu naďalej dôveruje a 36 mu naďalej nedôveruje. 52 (42 %) respondentov kvôli incidentu dôveruje okoliu menej. Jediná obeť fyzického napadnutia z nášho súboru uviedla, že svojmu okoliu dôveruje viac. 4 respondenti nevedeli na otázku odpovedať a rovnako od 4 respondentov nám chýba údaj.

Či sa vplyvom skúsenosti s fyzickým napadnutím zmenila sebadôvera obetí, sme zisťovali v ďalšej časti dopytovania. 70 respondentov (56 %) uviedlo, že skúsenosť s násilným incidentom ich sebadôveru nezmenila, pričom 51 z nich si naďalej verí a 19 si naďalej nedôveruje. 23 (18 %) obetí fyzického napadnutia uviedlo, že ich sebadôvera po incidente klesla, 19 (15 %) respondentom naopak vzrástla. 7 respondentov nedokázalo na otázku odpovedať a od 5 respondentov nám chýba údaj.

Násilné incidenty závažnejšieho charakteru pôsobia na obeť značne traumatizujúco, pričom obeť môžu aj dlhšiu dobu po nich pociťovať rôzne obťažujúce symptómy. Ako sú na tom obeť fyzického násillia z nášho súboru, sme zisťovali v ďalšej časti prieskumu. Respondenti mohli uviesť viac odpovedí na otázku, preto ich súčet prevyšuje 100 %. Najviac respondentov trpelo pocitmi strachu a obavami z opakovania situácie (43 osôb, 35 %), 27 respondentov (22 %) pociťovalo nervozitu a podráždenosť, takmer pätina obetí násillia deklarovala neprimerané úľakové reakcie pri minimálnych podnetoch, 18 % (23 respondentov) trpelo poruchami spánku. Približne rovnako boli u respondentov zastúpené problémy so sústredením a vnucujúce sa myšlienky týkajúce sa incidentu. Žiadne ťažkosti nepocítila takmer tretina opýtaných.

Ako zmenila skúsenosť s fyzickým násilím u obetí ich odhad vlastných kompetencií ovplyvniť svoju bezpečnosť, sme zisťovali aj u našich respondentov. Pred incidentom

odhadovala takmer polovica respondentov (60 osôb, 48 %), že skôr môžu alebo úplne môžu ovplyvniť svoju bezpečnosť. Naopak 52 obetí násilia (42 %) bolo toho názoru, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť. 8 respondentov nám nevedelo na otázku odpovedať a od ďalších 4 respondentov nám chýba údaj. Po viktimácii naopak najväčšia časť respondentov odhadovala, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť (64 osôb, 52 %), kým 49 respondentov (40 %) bolo toho názoru, že svoju bezpečnosť úplne alebo aspoň čiastočne ovplyvniť môžu. K otázke sa nevedelo vyjadriť 7 respondentov a od ďalších 4 nám chýba údaj. Keď porovnáme, ako odhadujú svoje možnosti obete násilia po viktimácii, s ich odhadom v období pred viktimáciou, zistíme, že podiel respondentov, ktorých odhad je pozitívny, je nižší po viktimácii než pred viktimáciou a naopak, podiel respondentov, ktorí svoje kompetencie odhadujú negatívne, je vyšší po viktimácii než pred ňou.

Obete týrania

Po analýze odpovedí celkového počtu 100 respondentov, ktorí deklarovali, že sa stali obeťami týrania, sme zistili, že respondenti sa vo viacerých prípadoch nevyjadrovali k otázkam týkajúcim sa týrania v užšom zmysle slova, teda ku skúsenosti s domácim násilím, ale aj k trvalejšiemu agresívnemu správaniu voči ich osobe, akým je napríklad šikovanie na školách alebo mobbing, čiže psychický teror na pracovisku. Po zohľadnení kritéria druhu agresívnych prejavov voči respondentom sme dosiahli rozdelenie týchto osôb na 2 skupiny, a to na skupinu obetí domáceho násilia v počte 84 respondentov a skupinu obetí iných druhov dlhodobej agresie voči ich osobe v počte 15 respondentov. Pri jednom respondentovi nám chýbajú údaje o odpovediach na ostatné otázky okrem výskytu týrania jeho osoby, preto bol zo spracovávaní údajov vylúčený a veľkosť súboru bola upravená na 99 respondentov. Ďalej sa budeme venovať obetiam týrania vo forme domáceho násilia, k obetiam iných druhov dlhodobej agresie sa vrátíme neskôr.

U obetí domáceho násilia nás zaujímalo, či niekto z ich okolia o ich situácii vedel a ponúkol im pomoc, prípadne s nimi aspoň o probléme chcel hovoriť. Z 84 respondentov má 23 pocit, že niekto o ich probléme vedel, ale nikdy na túto tému nezačal rozhovor ani do situácie nezasahoval. Ďalších 12 respondentov zvolilo tú istú odpoveď, no so začiatočnou formuláciou „viem určite“. 30 respondentov sa vyjadrilo, že sa v ich okolí našla osoba, ktorá o ich probléme vedela a snažila sa s nimi o ňom hovoriť. V ôsmich prípadoch sa osoba, ktorá o probléme obete vedela, snažila poskytnúť jej radu alebo pomoc, prípadne informovala políciu. 9 respondentov si myslí, že o ich probléme nevedel nikto z ich okolia.

Zaujímalo nás, ako respondenti, ktorých niekto kvôli ich problému oslovil alebo im ponúkol pomoc, reagovali v tejto situácii. Týchto respondentov bolo spolu 38. Štyria z nich reagovali odmietavo, pretože nechceli, aby sa do ich problému niekto staral. Traja respondenti reagovali odmietavo zo strachu, že by sa o tom dozvedel človek, ktorý ich týral. Rovnako traja respondenti sa navonok tvárili, že nevedia, o čom dotýčny hovorí, no dúfali, že im z ťažkej situácie pomôže. 11 respondentov o probléme s dotýčnou osobou hovorilo, no nikdy sa nestalo, že by im táto osoba naozaj pomohla. 13 respondentov pomoc prijala a pre 6 z nich sa situácia vyriešila, v siedmich prípadoch sa problém v čase dopytovania ešte riešil. 4 osoby sa vyjadrili, že pomoc prijali, ale v skutočnosti sa situácia nevyriešila.

Ako vidno z predchádzajúceho odseku, nie každá obeť týrania prijme pomoc od inej osoby, preto sme sa týchto respondentov opýtali, či sa snažili zo svojej ťažkej situácie dostať vlastnými silami. Zo všetkých 84 respondentov sa 57 snažilo vyriešiť problém

vlastnými silami, no úspech malo iba 21 z nich, teda menej ako polovica tých, čo sa o to pokúsili. 27 respondentov sa vyjadrilo, že sa snažili zo situácie dostať vlastnými silami, ale nepodarilo sa im to. Deväti respondenti sa najprv pokúšali situáciu riešiť na vlastnú päsť, no nakoniec im pomohol niekto iný. Traja respondenti dúfali, že si ich problém všimne niekto z okolia a ohlási ho príslušným orgánom alebo im inak pomôže. 14 respondentov sa zdôverilo niekomu, od koho očakávali, že im pomôže, no v 6 prípadoch sa tak nestalo a pomoci takýmto spôsobom sa dočkalo iba 8 z týchto respondentov. 8 respondentov sa vyjadrilo, že sa z komplikovanej situácie vôbec nesnažili dostať, lebo rezignovali. Od dvoch respondentov nám chýbajú údaje.

Vzhľadom na to, že týranie, resp. dlhodobé agresívne správanie voči inej osobe predpokladá určitý vzťah medzi obeťou a páchatelom, sme sa zaujímali o to, v akom vzťahu k agresorovi boli naše obeť týrania. Vo väčšine prípadov bol páchatelom týrania partner obete, túto odpoveď zvolilo 55 respondentov zo všetkých 84, čo je 65 %. V šiestich prípadoch boli páchatelmi týrania vlastní rodičia obete, v 2 prípadoch nevlastní rodičia, z toho v jednom prípade sa na týraní podieľal aj nevlastný súrodeneц (resp. nevlastný súrodenci) obete. V 5 prípadoch týral vlastný syn alebo dcéra svojho rodiča, v 3 prípadoch bol páchatelom nevlastný syn alebo dcéra. 3 obeť boli týrané vlastnými súrodencami, 2 obeť nevlastnými, z toho v jednom prípade išlo o spolupáchateľstvo s nevlastným rodičom obete. Traja respondenti uviedli inú odpoveď než aké sú uvedené v možnostiach k otázke, konkrétne „babka a otec“, „vnuk“ a v jednom prípade „blízky príbuzný“ bez bližšej špecifikácie. Od piatich respondentov nám chýbajú údaje.

Vzhľadom na to, že skúsenosť s dlhodobým agresívnym správaním je pre obeť hlboko traumatizujúca, zaujímali sme sa v ďalšej časti dotazníka o to, či táto skupina respondentov odvetdy, ako sa stali obeťami týrania, zažívala alebo stále zažíva niektoré z ťažkostí spojených s psychickou traumatizáciou, ktorých zoznam sme respondentom ponúkli. Pri tejto otázke nebol obmedzený počet odpovedí, teda ich súčet prevyšuje 100 %. Iba traja respondenti nezažívali žiadne z uvedených ťažkostí. Najviac respondentov zažívalo pocity strachu a obavy z opakovania situácie, túto odpoveď uviedlo až 45 osôb, teda viac ako polovica (53 %). Nervozitu alebo podráždenosť zažívalo alebo zažíva 36 respondentov, čo je takmer 43 %. Takmer zhodný počet respondentov, 35 osôb (41 %), trpelo poruchami spánku. Problémy so sústredením, ako aj neprimerané reakcie v nečakaných situáciách (prehnané úľakové reakcie a podobne) udávalo zhodne 22 respondentov (26 %). 21 respondentov, teda štvrtina, zažívala vnucujúce sa myšlienky týkajúce sa týrania. Od 2 respondentov nám chýbajú údaje.

Obeť týrania sme sa ďalej opýtali, ako vnímajú svoje možnosti ovplyvniť svoju bezpečnosť. Iba traja respondenti sú toho názoru, že svoju bezpečnosť môžu úplne ovplyvniť. 25 respondentov, teda takmer 30 % si myslí, že svoju bezpečnosť skôr môžu ako nemôžu ovplyvniť. 38 respondentov (45 %) odhaduje, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu ako môžu ovplyvniť, 13 respondentov sa vyjadrilo, že svoju bezpečnosť nemôžu ovplyvniť vôbec. Keď zlúčime kategórie obsahujúce kladné odpovede spolu a kategórie obsahujúce záporné odpovede spolu, zistíme, že 28 respondentov, teda jedna tretina, si myslí, že svoju bezpečnosť skôr môžu alebo úplne môžu ovplyvniť a 60 % respondentov (51 osôb) sa obáva, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť. Štyria respondenti nevedeli na otázku odpovedať, od jedného respondenta nám chýbajú údaje.

Aby sme sa mohli pokúsiť zistiť zmenu vnímania možnosti obete ovplyvniť svoju bezpečnosť spôsobenú dlhodobou viktimáciou, položili sme respondentom otázku, ako vnímali svoje možnosti ovplyvniť svoju bezpečnosť pred viktimáciou. Z odpovedí respondentov

vyplynulo, že predtým, než sa respondenti stali obeťami týrania, vnímali svoje možnosti ovplyvniť svoju bezpečnosť optimistickjšie než po konfrontácii s násilím. 14 respondentov (16 %) si pred viktimáciou myslelo, že svoju bezpečnosť môžu úplne ovplyvniť. 27 respondentov (32 %) bolo toho názoru, že svoju bezpečnosť skôr môžu, ako nemôžu ovplyvniť. Spolu teda 41 respondentov (necelých 49 %) vnímalo svoje možnosti ovplyvniť svoju bezpečnosť optimisticky. 23 (27 %) respondentov malo pred viktimáciou pocit, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu, ako môžu ovplyvniť. 14 respondentov (16 %) respondentov sa obávalo, že svoju bezpečnosť nemôžu ovplyvniť vôbec. Spolu 37 respondentov (44 %) malo pred viktimáciou pocit, že svoju bezpečnosť skôr nemôžu alebo vôbec nemôžu ovplyvniť. 5 respondentov nevedelo svoj postoj pred viktimáciou posúdiť a od jedného respondenta nám chýba údaj.

Ďalšou oblasťou, do ktorej sa môže premietnuť skúsenosť s násilím, je dôvera obeť k okoliu. V 37 (44 %) prípadoch sa dôvera respondenta k okoliu nezmenila, z toho 13 respondentov okoliu naďalej dôveruje a 24 respondentov okoliu nedôverovalo ani predtým. Menej okoliu dôveruje tiež 37 respondentov (44 %), traja respondenti svojmu okoliu dôverujú viac. 6 respondentov nevedelo na danú otázku odpovedať a od jedného nám chýba údaj.

Aký vplyv na obeť mala ich skúsenosť s týraním, sme zisťovali v ďalšej časti dotazníka. U 29 respondentov (34 %) sa sebadôvera nezmenila, z toho 17 si naďalej verí a 12 si naďalej neverí. 25 respondentom sa sebadôvera znížila, po viktimácii si veria menej, no u 27 respondentov sebadôvera vzrástla. Dvaja respondenti nevedeli na otázku odpovedať a u jedného nám chýba údaj.

Uvedené údaje sú opäť len stručnou informáciou. Spracovanie údajov získaných v rámci druhého výskumu obeť kriminality na Slovensku bude pokračovať a podrobné výsledky budú prezentované v záverečnej správe. Predbežné závery boli predložené zadávateľovi úlohy – Rade vlády SR pre prevenciu kriminality a budú publikované v odbornej tlači. V súčasnosti sa pripravuje tretí výskum obeť. Zber údajov by sa mal uskutočniť v júli 2010.

Resumé

Donedávna boli jediným zdrojom informácií o výskyte a vývoji kriminality na Slovensku iba policajné štatistiky, ktoré však, najmä v prípade niektorých minimálne ohlasovaných deliktov (menšie krádeže, domáce násilie a pod.), nemožno považovať za objektívne. Pre potreby získania objektívnejšieho pohľadu na kriminalitu v našej krajine je dôležité doplniť policajné štatistiky informáciami priamo od obeť kriminality. Z tohto dôvodu realizuje Bratislavská vysoká škola práva v spolupráci s Ministerstvom spravodlivosti SR a Štatistickým úradom SR opakovaně celoštátny výskum obeť kriminality.

Prezentovaný výskum mal – tak ako predchádzajúci – dva ciele: zistiť mieru viktimácie vybranými kriminálnymi činmi v kalendárnom roku 2008 a zistiť okolnosti, za akých sa násilné incidenty odohrali, a preskúmať následky viktimácie pociťované obeťami. Terénny zber údajov pre druhý výskum obeť kriminality sa uskutočnil v januári 2009 a bol realizovaný na výberovej vzorke 1 886 respondentov.

Summary

Until recently the only source of information on trends in crime in the Slovak Republic have been criminal statistics, which cannot be taken for objective – mainly in case of

seldom reported offences (as petit larceny, domestic violence etc.). In order to get more objective picture of crime in our country it is important to combine criminal statistics with data directly from victims. Therefore Bratislava School of Law in cooperation with the Ministry of Justice and the Statistical Office of the Slovak Republic realizes the national crime victim survey.

The survey 2009 had – analogous to survey 2007 – two aims: to reveal the levels of true crime in the previous year and to specify circumstances of violent offences and to view feeling of victims. The data collection in the field for the second victim survey took place in January 2009 and was carried out on a sample of 1 858 respondents.

doc. RNDr. Jaroslav Holomek, CSc.

Paneurópska vysoká škola

Fakulta masmédií

jaroslav.holomek@uninova.sk

Mgr. Daniela Košecká

Paneurópska vysoká škola

Centrum vedy

daniela.kosecka@uninova.sk

Inšpirácie pre slovenský ústavný systém na základe rakúskej skúsenosti

Inspiration for the Slovak constitutional system based on the Austrian experience

▼ Boris Balog

Kľúčové slová:

ústavný systém, Ústava Slovenskej republiky, rakúska spolková ústava, zmena ústavy, princípy právneho štátu, materiálne jadro ústavy, referendum

Key words

constitutional system, the Constitution of the Slovak Republic, the Austrian Federal Constitution, amendment of the Constitution, the rule of law, material core of the Constitution, a referendum

1. Úvod

Na stránkach nášho fakultného časopisu som sa minulý rok zaoberal inšpiráciou pre slovenský ústavný systém na základe českej skúsenosti. Podstatou mojich úvah bola možnosť využitia inštitútov upravených v čl. 9 českej ústavy v slovenskom ústavnom systéme v záujme zvýšenia jeho stability a ochrany pred (zamýšľaným alebo reálnym) atakovaním ústavnými zákonmi, ktoré nepredstavujú ani priamu novelizáciu Ústavy Slovenskej republiky a ani nie sú vydávané na základe niektorej z ústavných blankiet.¹⁾

V týchto úvahách si dovoľím pokračovať a vo svojom príspevku (s nie veľmi originálnym názvom) uvádzam iný inšpiratívny príklad a návod na zabezpečenie vyššej ochrany stability a vnútornej jednoty slovenského polylegálneho ústavného systému.

Inú alternatívu môže predstavovať rakúska inšpirácia. S Rakúskom nás spája nielen (vzdialenejšia) spoločná minulosť, ale najmä príbuznosť či podobnosť polylegálneho ústavného systému vytváraného rakúskou spolkovou ústavou²⁾ a ďalšími ústavnými zákonmi. Ako bude z nasledujúceho textu vidieť, dotváranie ústavného systému ústavnými zákonmi, nepriame novelizácie ústavy, jej prelamanie či využívanie formy ústavného zákona ako ochrany obsahu právnej úpravy pred prieskumnou právomocou ústavného súdu v rámci konania o kontrole noriem je javom typickým pre Rakúsko, ale súčasne sa takéto tendencie objavujú aj v Slovenskej republike.³⁾ Nezaškodí preto na konkrétnom prípade uviesť, ako ústavný súd v Rakúsku pristúpil k ochrane rakúskej spolkovej ústavy a ústavného systému.

1) Čl. 3 ods. 2, čl. 7 ods. 1, čl. 99 ods. 1 a čl. 102 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky.

2) Rakúska spolková ústava z 1. októbra 1920 v znení neskorších predpisov.

3) Naposledy sa úvahy o použití ústavného zákona ako formy na prekonanie rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky objavili tak v prípade zrušenia Špeciálneho súdu, ako aj v prípade preukazovania pôvodu majetku. Ani v jednom prípade nakoniec ale takáto forma nebola použitá.

2. Čl. 44 rakúskej spolkovej ústavy – jednoduché ústavné právo a kvalifikované ústavné právo

Na základe vyhodnotenia textu rakúskej spolkovej ústavy môžeme konštatovať, že táto neobsahuje ustanovenie, ktoré by svojim obsahom zodpovedalo nemeckej klauzule večnosti podľa čl. 79 ods. 3 Základného zákona či českej úprave materiálneho jadra podľa čl. 9 ods. 2 českej ústavy. Súčasne je ale možné konštatovať, že rakúska spolková ústava je ústava rigidná a jej rigidita je vyjadrená a zabezpečená prostredníctvom ustanovenia čl. 44 (vo vyššej miere ako napr. rigidita Ústavy Slovenskej republiky).

Z ustanovenia čl. 44 rakúskej spolkovej ústavy možno vyvodiť, že upravuje celkom tri druhy ústavných zákonov a pre každý z nich stanovuje iné pravidlá ich schvaľovania, ktoré vyjadrujú tiež inú mieru jej rigidity.

Prvú skupinu predstavujú ústavné zákony schvaľované procedúrou podľa čl. 44 ods. 1 rakúskej spolkovej ústavy – v tomto prípade ide o ústavné zákony, ktoré pre platné prijatie vyžadujú (len) dosiahnutie 2/3 väčšiny prítomných poslancov Národnej rady (dolnej komory rakúskeho spolkového parlamentu), pričom Národná rada je uznášania-schopná, ak sa jej schôdze zúčastní nadpolovičná väčšina všetkých jej poslancov (Národná rada má spolu 183 poslancov).

Druhú skupinu predstavujú ústavné zákony schvaľované procedúrou podľa čl. 44 ods. 2 rakúskej spolkovej ústavy – v tomto prípade ide o ústavné zákony, ktoré svojim obsahom zasahujú do ústavného postavenia spolkových zemí. Vzhľadom na takýto charakter ústavných zákonov sa na ich prijatie vyžaduje tak ich schválenie 2/3 väčšinou prítomných poslancov Národnej rady, ale okrem toho aj 2/3 väčšinou prítomných členov Spolkovej rady (hornej komory rakúskeho spolkového parlamentu), pričom Spolková rada je uznášania-schopná, ak sa jej schôdze zúčastní nadpolovičná väčšina všetkých jej členov.

Spoločne sa ústavné zákony prijímané procedúrou podľa čl. 44 ods. 1 a čl. 44 ods. 2 rakúskej spolkovej ústavy označujú ako jednoduché ústavné právo.

Tretiu skupinu predstavujú ústavné zákony schvaľované procedúrou podľa čl. 44 ods. 3 rakúskej spolkovej ústavy – v tomto prípade ide o ústavné zákony, ktoré predstavujú kvalifikované ústavné právo a tiež predstavujú ústavné zákony, ktoré vykazujú najvyššiu mieru rigidity rakúskej spolkovej ústavy. Podstata spočíva v tom, že okrem schválenia v Národnej rade sa vyžaduje aj schválenie takýchto ústavných zákonov v obligatórnom celoštátnom referende.⁴⁾ Takáto prísna procedúra sa ale nevyžaduje pre akýkoľvek ústavný zákon, ale ustanovenie čl. 44 ods. 3 rakúskej spolkovej ústavy vyžaduje túto procedúru len v prípade celkovej zmeny rakúskej spolkovej ústavy (*Gesamtänderung*). Kľúčovým je vyhodnotenie toho, čo možno považovať za celkovú zmenu rakúskej spolkovej ústavy. Podstatné je, že celkovou zmenou rakúskej spolkovej ústavy sa nechápe zmena z pohľadu kvantitatívneho, ale z pohľadu kvalitatívneho. Pojmom celkovej zmeny rakúskej spolkovej ústavy sa teda nebude chápať celková zmena ústavy v zmysle výmeny alebo nahradenia (časti) textu ústavy. Celková zmena rakúskej spolkovej ústavy znamená zmenu alebo odstránenie jedného alebo viacerých princípov rakúskej spolkovej ústavy – princíp spolkového štátu, demokratický princíp, princíp del'by moci, republikánsky princíp, princíp liberálneho právneho štátu. Ak by niektorý z týchto princípov mal byť obmedzený

4) Okrem obligatórneho referenda, ktoré vyžaduje čl. 44 ods. 3 rakúskej spolkovej ústavy, je možné v prípade jednoduchého ústavného práva rozlišovať aj fakultatívne referendum, ak sa na tom uznesie aspoň 1/3 všetkých poslancov Národnej rady alebo aspoň 1/3 všetkých členov Spolkovej rady.

alebo úplne vylúčený, ide o celkovú zmenu rakúskej spolkovej ústavy, čo je možné len procedúrou podľa čl. 44 ods. 3 rakúskej spolkovej ústavy. Úpravou v čl. 44 rakúska spolková ústava „otvára určitý priestor na prepojenie procedurálneho obmedzenia diskrečného oprávnenia ústavodarcu pre oblasť jej materiálneho ohniska a zároveň v tejto súvislosti zakladá kompetenciu Ústavného súdu“. ⁵⁾

Z hľadiska praktického využitia ustanovenia čl. 44 ods. 3 rakúskej spolkovej ústavy je možné konštatovať, že bolo použité iba raz – v prípade vstupu Rakúska do Európskej únie. ⁶⁾ Vstup Rakúska do Európskej únie znamenal celkovú zmenu rakúskej spolkovej ústavy vo vzťahu k demokratickému princípu (prenos legislatívnej právomoci na orgány Európskej únie, ktoré nie sú priamo volené a priamo legitimované – hlavne Rada ministrov), princípu právneho štátu (tým, že monopol ústavného súdu v oblasti kontroly noriem bol čiastočne prenesený na príslušné európske inštitúcie) a nakoniec tiež princíp spolkového štátu (v dôsledku prenosu niektorých právomocí spolkových zemí na príslušné európske inštitúcie).

Prax, ktorá sa vyvinula v Rakúsku a našla nanešťastie svojich stúpcov aj na Slovensku, ⁷⁾ v používaní ústavných zákonov spočíva v tom, že rakúsky spolkový ústavodarca využíva formu ústavného zákona na zaistenie ústavnosti určitého zákona, ktorý by za iných okolností mal byť prijatý ako „obyčajný“ zákon. Voľbou formy ústavného zákona sleduje rakúsky spolkový (jednoduchý) ústavodarca poistenie prijatého zákona pred prieskumnou právomocou ústavného súdu v rámci abstraktnej kontroly ústavnosti. Rakúska legislatívna technika dokonca umožňuje aj spojenie ústavných noriem a zákonných noriem do jedného právneho predpisu, čím je z prieskumnej právomoci ústavného súdu vylúčené len niektoré/jednotlivé ustanovenie právneho predpisu.

3. Rozhodnutie ústavného súdu z 11. októbra 2001 – zrušenie § 126a spolkového zákona o zadávaní zákaziek

Takýmto spôsobom postupoval rakúsky spolkový ústavodarca aj vo vzťahu ku spolkovému zákonu o zadávaní zákaziek (*Bundesvergabegesetz*). Tento zákon z roku 1997 bol v roku 2000 novelizovaný a o. i. bol doplnený aj o ustanovenie § 126a, ktoré nadobudlo účinnosť 1. januára 2001 a malo stratiť účinnosť 31. augusta 2002. Išlo teda o ustanovenie s časovo obmedzenou účinnosťou. Pre toto ustanovenie inak obvyčajného zákona bolo ale charakteristické, že bolo prijaté postupom podľa čl. 44 ods. 1 rakúskej spolkovej ústavy ako ustanovenie tvoriace jednoduché ústavné právo. V zmysle tohto ústavného ustanovenia malo platiť, že ustanovenia zákonov spolkových krajín, ktoré boli platné k 1. januáru 2001 a týkali sa organizácie a príslušnosti orgánov, ktorým prináleží právna ochrana týkajúca sa zadávania verejných zákaziek, sa považujú za neodporujúce spolkovej ústave (*gelten als nicht bundesverfassungswidrig*). Ústavný súd svojím rozhodnutím zo dňa 11. októbra 2001 rozhodol, že ustanovenie § 126a spolkového zákona o zadávaní verejných zákaziek, ktoré bolo prijaté ako ústavná norma postupom určeným pre jednoduché ústavné právo, sa zrušuje pre jeho rozpor s rakúskou spolkovou ústavou.

5) HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecné štátovedy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 275.

6) Referendum k tejto otázke sa v Rakúsku konalo dňa 12. júna 1994.

7) Ide o prijatie ústavného zákona č. 254/2006 Z. z. o zriadení a činnosti výboru Národnej rady Slovenskej republiky na preskúmavanie rozhodnutí Národného bezpečnostného úradu, ktorý, ako uvádza prof. Svák, „priamo naráža na samotnú podstatu Slovenskej republiky ako právneho štátu“ – SVÁK, J., CIBULKA, I., KLÍMA, K.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, s. 153.

Išlo teda o prípad zrušenia ustanovenia, ktoré malo právnu silu ústavného zákona, pre jeho rozpor s iným ústavným predpisom – rakúskou spolkovou ústavou. Podstata tohto rozhodnutia spočívala v tom, že rakúsky spolkový (jednoduchý) ústavodarca zvolil v prípade § 126a právnu silu ústavného zákona účelovo, pretože chcel poskytnúť ustanoveniam krajinských zákonov upravujúcich postavenie a pôsobnosť orgánov preskúmavajúcich zadávanie verejných zákaziek ochranu pred možným zrušením zo strany ústavného súdu pre ich protiústavnosť. O tom, že nešlo o problém s ústavnosťou týchto ustanovení v rovine hypotetickej, ale reálnej, svedčila aj skutočnosť, že ústavný súd konal v niekoľkých konaniach o súlade týchto ustanovení s rakúskou spolkovou ústavou a prijatie § 126a ako (jednoduchého) ústavného práva malo tieto ustanovenia sanovať ako *nicht bundesverfassungswidrig*.

Pri skúmaní ústavnosti ustanovenia § 126a ústavný súd vychádza z premisy, že účelom (doplnenia) tohto ustanovenia do zákona o zadávaní verejných zákaziek bolo dosiahnuť to, že ustanovenia krajinských predpisov o zriadení a úlohách orgánov kontroly verejných zákaziek nebudú viazané rakúskou spolkovou ústavou. Inými slovami, že rakúska spolková ústava sa na tieto predpisy vôbec nemá vzťahovať a používať – pretože nech by krajinské predpisy vo veci organizácie a príslušnosti kontrolných orgánov verejných zákaziek k 1. januáru 2001 ustanovovali čokoľvek, hľadá sa na ne ako na neodporujúce rakúskej spolkovej ústave.

Vychádzajúc z tejto premisy, ústavný súd konštatoval, že aplikácia uvedeného ustanovenia na prípady zriadenia, právomocí a konania orgánov, ktoré kontrolujú zadávanie verejných zákaziek pri súčasnom vylúčení rakúskej spolkovej ústavy, by viedla k tomu, že by bola vylúčená aj úprava základných práv účastníkov konania, ako napr. rovnosť pred zákonom či právo na rozhodnutie nezávislým a nestranným orgánom. Kvalifikovanie určitej skupiny právnych predpisov zo strany (jednoduchého) ústavodarcu ako neodporujúce rakúskej spolkovej ústave spôsobí, že tieto právne predpisy budú vylúčené zo systematického rozmeru⁸⁾ spolkovej ústavy, ktorý vyžaduje ich súlad s ústavou ako základným zákonom štátu. S tým je spojený aj ďalší bezprostredný dôsledok, ktorý spočíva v tom, že je vylúčená prieskumná pôsobnosť ústavného súdu vo vzťahu k takto prijatým právnym predpisom.

Ústavný súd vyslovil, že jednoduchý ústavodarca nie je splnomocnený na to, aby jednoduchým ústavným zákonom obmedzoval pôsobnosť rakúskej spolkovej ústavy. Uvedené platí z pohľadu ústavného súdu aj v prípade, aby sa vylúčenie či obmedzenie pôsobnosti rakúskej spolkovej ústavy týkalo len určitej skupiny právnych predpisov, ktoré by mali (ako v skúmanom prípade) obmedzenú účinnosť. Ústavný súd v súvislosti s možným rozsahom suspendovania rakúskej spolkovej ústavy posudzoval, či ide o taký zásah, ktorý možno kvalifikovať ako celkovú zmenu rakúskej spolkovej ústavy podľa čl. 44 ods. 3. V konkrétnom prípade ústavný súd konštatoval, že vylúčenie pôsobnosti rakúskej spolkovej ústavy na krajinské predpisy upravujúce organizáciu, pôsobnosť a konanie orgánov kontroly verejných zákaziek takúto celkovú zmenu rakúskej spolkovej ústavy predstavuje.⁹⁾ Argumentom, okrem vyššie uvedeného zásahu do procesných práv účastníkov takýchto konaní, bola aj

8) K systematickému rozmeru ústavy – dielo cit. v pozn. 7, s. 126.

9) Ako som uviedol vyššie, rakúska legislatívna technika umožňuje spojenie ústavných a zákonných noriem do jedného právneho predpisu (Mischkonstruktion). Takéto ustanovenia boli aj pred 11. októbrim 2001 predmetom posudzovania zo strany ústavného súdu, tento ale ani v jednom prípade nepristúpil k zrušeniu takéhoto „zúštavneného“ právneho predpisu, resp. jeho jednotlivého ustanovenia. Podstatný rozdiel spočíval v tom, že v predchádzajúcich konaniach bolo predmetom skúmania ústavného súdu jedno konkrétne „zúštavnené“ ustanovenie, v prípade ktorého suspendovanie rakúskej spolkovej ústavy nepredstavovalo jej celkovú zmenu, kým v prípade § 126a spolkového zákona o zadávaní zákaziek išlo o odkaz na neurčitú skupinu krajinských právnych predpisov, čo prekročilo mieru akceptovateľnosti ústavného súdu pri prelamaní rakúskej spolkovej ústavy.

skutočnosť, že ide o ekonomicky/rozpočtovo osobitne citlivú oblasť. Podstatný argument je ale možné vidieť v tom, že rakúska spolková ústava a ústavný súd vo svojej predchádzajúcej judikatúre vyžadujú konanie štátnych orgánov nielen na základe zákona, ale aj na základe ústavy. Suspendovanie účinkov rakúskej spolkovej ústavy vo vzťahu k zriaďovaniu, právomociam a konaniu krajinských orgánov preskúmavajúcich zadávanie verejných zákaziek spôsobí, že ich konanie nebude možné kvalifikovať ako konanie na základe ústavy.

Celková zmena rakúskej spolkovej ústavy nastala tým, že došlo k porušeniu princípu právneho štátu (*Rechtsstaatsprinzip*). Podstata porušenia spočívala aj v tom, že bola vylúčená pôsobnosť ústavného súdu pri abstraktnej kontrole ústavnosti, ktorá predstavuje ústredný prvok princípu právneho štátu podľa rakúskej spolkovej ústavy. Ústavný súd v tejto súvislosti konštatoval, že vylúčenie prieskumnej právomoci ústavného súdu v rámci abstraktnej kontroly ústavnosti je ale len dôsledkom vylúčenia/suspendovania pôsobnosti rakúskej spolkovej ústavy ako takej, resp. vylúčenie jej regulačnej a kontrolnej pôsobnosti. Okrem uvedeného k porušeniu princípu právneho štátu došlo aj tým, že prípadné porušenie základných práv a slobôd, ktoré by vyplývalo z príslušných krajinských právnych predpisov, by nebolo možné napadnúť, pretože aj v tomto prípade by išlo o predpisy porušujúce základné práva a slobody, ktoré by sa pokladali za neporušujúce rakúsku spolkovú ústavu.

Ústavný súd tiež skúmal otázku, či je ústavné právo splnomocnené samo vylúčiť svoju účinnosť, či je takéto vylúčenie vôbec možné, alebo nie, resp. či je ho možné dosiahnuť postupom podľa čl. 44 ods. 3 rakúskej spolkovej ústavy. Ústavný súd v tejto otázke zaujal stanovisko, že podstatnou súčasťou kvalifikovaného ústavného práva je aj skutočnosť, že toto ústavné právo nie je schopné/spôsobilé samo vylúčiť svoje pôsobenie. V žiadnom prípade tiež nie je ústavne prípustné, aby jednoduchý ústavodarca vylúčil jednoduchým ústavným zákonom účinky rakúskej spolkovej ústavy. Uvedené platí aj v tom prípade, ak by účinky rakúskej spolkovej ústavy boli vylúčené čo aj len vo vzťahu k niektorým častiam právneho poriadku. Na základe toho ústavný súd pokladal ustanovenie § 126a spolkového zákona o zadávaní zákaziek za protiústavné a ako také ho zrušil.

Na základe vyššie uvedeného možno konštatovať, že rakúsky ústavný súd nezrušil (jednoduchý) ústavný zákon pre jeho rozpor s materiálnym jadrom rakúskej spolkovej ústavy, ale z dôvodu nedodržania procedúry, ktorú rakúska spolková ústava vyžaduje pre jej zmenu, ktorá má charakter celkovej (kvalitatívnej) zmeny. Derogačným dôvodom bol teda „ústavne relevantný procedurálny deficit – absencia zmocnenia“. ¹⁰⁾

4. Záver

V závere príspevku sa dostávam k možnosti využitia rakúskej ústavnej úpravy v slovenskom ústavnom systéme. Vo svojom príspevku v Notitiae...3/2009 som na základe českej skúsenosti predložil vlastný návrh na možné doplnenie Ústavy Slovenskej republiky tak o materiálne ohnisko, ako aj o derogačnú klauzulu.

Na základe vyššie opísanej úpravy v rakúskej spolkovej ústave je možné pre potreby Ústavy Slovenskej republiky naformulovať ustanovenie, ktoré by zodpovedalo filozofii čl. 44 ods. 3 rakúskej spolkovej ústavy. Stabilita Ústavy Slovenskej republiky a vyššia miera jej tuhosti by sa teda nedosiahla tým, že by bola zmena podstatných náležitostí či zmena princípov právneho štátu ústavne neprípustná, ale takéto zmeny by bola spojená s procedúrou, prostredníctvom ktorej by do takejto ústavnej zmeny konštitutívne vstúpil občan ako zdroj štátnej moci. Tým by sa zmena princípov právneho štátu umožnila, ale musel by o tom rozhodnúť občan/lúd ako *pouvoir constituant*.

10) HOLLÄNDER, P.: Filipika proti redukcionizmu. Kalligram, Bratislava, 2009, s. 106.

V tomto prípade by bolo potrebné najmä ústavne vyriešiť, kedy by bola ústavná zmena viazaná na obligatórne referendum. *Gesamtänderung*, čiže celková zmena Ústavy Slovenskej republiky ako prípad, kedy by sa vyžadovalo obligatórne referendum, by mohlo spôsobovať interpretačný a aj aplikačný problém. Použitie takéhoto neurčitého pojmu v Ústave Slovenskej republiky by si vyžiadalo jeho doktrínálnu a v prípade sporov možno aj interpretáciu Ústavným súdom Slovenskej republiky tak ako v Rakúsku – ako zmenu kvalitatívnu, ktorá by sa týkala princípov právneho štátu vyjadrených v ústave. Ak sme ale mohli celkovú zmenu Ústavy Slovenskej republiky chápať ako takú zmenu, ktorá sa týka princípov právneho štátu, tak by bolo možné v prípadnej ústavnej úprave použiť práve tieto slová.¹¹⁾ Súčasne by sa s takouto úpravou mohla doplniť do Ústavy Slovenskej republiky aj derogačná klauzula, aspoň pre tento prípad.

Na základe vyššie uvedeného by mohlo dôjsť napríklad k nasledovnému doplneniu Ústavy Slovenskej republiky:

1. vloženie článku 2a (príp. doplnenie odseku 5 v čl. 84) – „*Zmena ústavy týkajúca sa princípov právneho štátu je možná len ústavným zákonom, ktorý sa potvrdí referendum.*“.
2. doplnenie súčasného znenia čl. 93 ods. 1 o text – „*a ústavný zákon, ktorým sa mení ústava, ak sa zmena ústavy týka princípov právneho štátu*“.

Resumé

Článok ponúka pohľad autora na možné zmeny a doplnenia Ústavy Slovenskej republiky na základe úpravy v rakúskej spolkovej ústave. Výsledkom takýchto úprav by bolo zvýšenie stability a kompatibility ústavného systému, pretože určité zmeny Ústavy Slovenskej republiky boli viazané na obligatórne referendum.

Summary

Article offers the author's view on possible amendments of the Constitution of the Slovak Republic on the basis of adjustments in the Austrian Federal Constitution. The result of such adjustment would increase the stability and compatibility of the constitutional system, because some changes of the Constitution of the Slovak Republic are subject to mandatory referendum.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] HOLLÄNDER, P.: Filipika proti redukcionizmu. Kalligram, Bratislava, 2009.
- [2] HOLLÄNDER, P.: Základy všeobecnej štátovedy. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009.
- [3] SVÁK, J., CIBULKA, Ľ., KLÍMA, K.: Ústavné právo Slovenskej republiky. Všeobecná časť. Bratislavská vysoká škola práva, 2008.

JUDr. Boris Balog, PhD.

Fakulta práva, ústav verejného práva

Paneurópska vysoká škola

boris.balog@uninova.sk

11) Slová „*princípy právneho štátu*“ pokladám za dostatočne ustálené a ujasnené – pozri môj príspevok v Notitiae...3/2009, s. 82.

Aktuálne aspekty riešenia domáceho násillia

Current aspects of solutions for domestic violence

▼ Danka Knápková, Marcela Tóthová

Kľúčové slová:

domáce násillie, vykázanie zo spoločného obydllia, predbežné opatrenie, skutková podstata trestného činu, miesto spáchania trestného činu

Key words:

domestic violence, compel offender to leave a residence, preliminary ruling, body of the offence, scene of crime

1. Domáce násillie ako fenomén súčasnej spoločnosti

Domáce násillie je vysoko aktuálnym a alarmujúcim fenoménom súčasnosti. Vzhľadom na mieru odbornej i laickej diskutovanosti tohto problému a nespočetné množstvo snáh o jeho riešenie či minimalizáciu možno nepochybne konštatovať, že ide o problém v celosvetovom meradle. Samotné násillie je však veľmi tvárne a jeho podoby a prejavy sa v historickom kontexte a v jednotlivých kultúrach odlišujú rovnako, ako je odlišná aj miera tolerancie násillia z historického a kultúrneho pohľadu. V spojení so slovom „domáce“ potom predstavuje to, čo sa nezriedka odohráva medzi uzatvoreným okruhom osôb, ktoré spolu zdieľajú spoločný byt alebo dom. Historicky sa dokonca ukazuje, že prejavy tejto formy násillia boli v rôznej miere v súlade s kultúrnymi a spoločenskými normami. Svedčí o tom aj skutočnosť, že dodnes sú známe a pomerne často pertraktované mnohé ľudové pranostiky či porekadlá, v ktorých dominuje násillie všeobecne, ako aj násillie páchané na ženách.

Problematika domáceho násillia je vysoko aktuálna. To, čo sa donedávna považovalo za rýdzo súkromnú záležitosť, ktorá sa mala riešiť v rámci uzatvoreného okruhu osôb zdieľajúcich spoločný byt alebo dom, sa stáva problémom verejným, celospoločenským. Za limitujúci faktor možno považovať nedoriešenie stretu ochrany fyzickej i psychickej integrity obete domáceho násillia s nedotknuteľnosťou obydllia, domova a rodinného života. V oboch prípadoch ide nielen o ústavne, ale i medzinárodne garantované základné ľudské práva. Ich vzájomný vzťah však ostáva definitívne nedoriešený, čo sa premieťa do časovej obmedzenosti občianskoprávných inštitútov využívaných v boji s domácim násillím a čo zároveň limituje ich efektivnosť. Jednoznačne možno konštatovať, že neprinášajú želané výsledky. Napriek tomu, že v posledných rokoch boli úvahy o možnostiach postihovania domáceho násillia v trestnoprávnej rovine doplnené o viaceré významné inštitúty občianskoprávneho charakteru, ich úspešnosť a efektivnosť v boji s domácim násillím aj z tohto dôvodu naďalej stroskotáva.

V predkladanom článku sa zaoberáme podstatou domáceho násillia, ktorá je východiskom pre úvahy o možnostiach jeho postihovania. Zamyšľame sa nad možnosťami občianskoprávneho postihu domáceho násillia, ktoré boli do nášho právneho poriadku doplnené v posledných rokoch, s poukazom na ich limity a tiež na ich obmedzenú efektivnosť. Analyzujeme trestnoprávnu úpravu z pohľadu možností postihovania domáceho násillia a uvádzame niektoré úvahy de lege ferenda.

2. Definovanie pojmu domáce násillie

Domáce násillie je z časového hľadiska pomerne krátko skúmaným spoločenským fenoménom. Napriek tomu, že na prvý pohľad sa pojem domáce násillie zdá byť pre každého zrozumiteľný a jasný, je potrebné si uvedomiť, že konania subsumovateľné pod tento pojem môžu mať najrôznejšiu formu a podobu¹⁾. Domáce násillie ako také sa dotýka širokého spektra osôb vo všetkých spoločenských vrstvách a vykazuje rôzne stupne intenzity. Typické je opakovanosťou, eskaláciou, blízkym vzťahom osôb a neverejnosťou, pričom tieto znaky sa premietajú do každej fázy cyklu domáceho násillia.²⁾ Aj z týchto dôvodov je veľmi komplikované univerzálne a vyčerpávajúco definovať samotný pojem domáce násillie a formy konania, ktoré je pod neho možné subsumovať. Na tomto mieste je potrebné, rovnako ako aj pri iných aktuálnych problémoch súčasnej spoločnosti, uvedomiť si, že taxatívnym vymenovaním foriem konaní subsumovateľných pod určitý pojem by došlo len k jeho obmedzeniu. Vzhľadom na rozmanitosť foriem a podôb domáceho násillia a vzhľadom na tvárnosť násillia ako takého je toto obmedzenie nežiaduce. Na druhej strane je však potrebné definovať domáce násillie prostredníctvom jeho najtypickejších prejavov a foriem a zároveň zovšeobecniť znaky konaní, ktoré majú charakter a povahu domáceho násillia, podľa ktorých bude možné aj v budúcnosti určité konanie definovať ako domáce násillie.³⁾

Napriek viacerým snahám o definovanie pojmu a obsahu domáceho násillia, zatiaľ na národnej i nadnárodnej úrovni, absentuje univerzálna, jednotná definícia. Navyše už aj v samotných prístupoch k definovaniu tohto pojmu možno pozorovať značnú rozmanitosť a nejednotnosť. Všetky tieto uvedené skutočnosti, predovšetkým absencia jednoznačného vymedzenia a určenia hraníc toho, čo všetko (aké formy konania) je možné za domáce násillie skutočne považovať, výrazne komplikujú legislatívnu úroveň postihu domáceho násillia a determinujú aj samotný proces postihovania.

Problematickou domáceho násillia sa intenzívne okrem Organizácie spojených národov zaoberali aj mnohé medzivládne inštitúcie, napr. orgány Rady Európy a viaceré medzinárodné konferencie zvolané na rôznych úrovniach. Pozitívnym prínosom sú aj mnohé aktivity národných i medzinárodných mimovládnych organizácií. V európskom kontexte je významný aj prínos EÚ. Kladne je potrebné hodnotiť aj odborné názory a úvahy mnohých praktikov.

Na úrovni EÚ je domáce násillie definované v čl. 2.3.3 Stanoviska Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru na tému Domáce násillie voči ženám (z roku 2005) ako *partnerské násillie, ako psychické alebo fyzické násillie (vrátane sexuálneho) v rámci manželského alebo nemanželského spolužitia, aj keď k násilliu dôjde po rozchode, ale aj v priamej spojitosti s predchádzajúcim spolužitím. Pri tomto násillí ide o proces, ktorého cieľom je kontrolovať a dominovať a ktorým sú porušované tak práva na slobodu, ako aj telesná, duševná a sexuálna nedotknuteľnosť partnera. Zdôrazňované sú tu ďalekosiahle následky psychického násillia, ktoré majú za následok výrazný pokles schopnosti obeť brániť sa voči útoku a ukončiť vzťah s násilníkom*.

1) K najvýznamnejším formám domáceho násillia zaradujeme fyzické násillie, psychické (emocionálne) násillie, sexuálne násillie a sexuálne zneužívanie, sociálnu izoláciu, sociálne násillie a ekonomickú kontrolu.

2) Bližšie pozri Knápková, D.: Domáce násillie. Dizertačná práca. Bratislava, 2009.

3) Tóthová, M.: Špecifika odhaľovania korupcie. Prednáška na konferencii Mlňníky práva v stredo-európskom priestore 2010, Časť – Papiernička, 18. – 20. marec 2010.

Podľa čl. 1 Deklarácie OSN o odstránení násillia voči ženám (tzv. Viedenská deklarácia z roku 1993) a Pekingskej deklarácie (z roku 1955), ktorých signatárskym štátom je aj Slovenská republika, sa za domáce násillie považuje *akýkoľvek čin rodovo podmieneného násillia, ktorý spôsobí, alebo by mohol spôsobiť telesnú, sexuálnu alebo duševnú ujmu alebo utrpenie žien vrátane hrozby takýmito činmi, zastrasovania či úmyselného obmedzovania slobody, a to vo verejnom aj súkromnom živote.*

Definícia, ktorá je obsiahnutá v *Pekingskej akčnej platforme, predstavuje základ, na ktorý sa odvolávajú všetky európske materiály a programy pre túto oblasť verejnej politiky a tiež väčšina ženských mimovládnych organizácií.* Pojem domáce násillie je tu zužovaný na domáce násillie páchané na ženách. Podľa čl. 118 je násillie páchané na ženách považované za *prejav historicky nerovných mocenských vzťahov medzi ženami a mužmi, ktoré vedú k ovládnutiu a diskriminácii žien mužmi a k zabráneniu plného rozvoja žien.* Na margo tejto definície je potrebné uviesť, že všetky dôležité medzinárodné i európske dohovory dotýkajúce sa ľudských práv, ktoré sú záväzné aj pre krajiny EÚ, zahŕňajú a prezentujú „pohlavie“ ako jednu zo základných nediskriminačných požiadaviek.

Taktiež rezolúcia OSN o odstránení domáceho násillia voči ženám (z roku 2004) odvolávajúca sa a nadväzujúca na Viedenskú i Pekingskú deklaráciu prezentuje domáce násillie voči ženám vo svetle ochrany základných ľudských práv, ktoré na tomto mieste zdôrazňuje. Prezentuje ho ako dôsledok rodovej nerovnosti a nerovnosti fyzickej sily medzi pohlaviami. V súlade s čl. 1 a je domáce násillie také *násillie, ktoré sa vyskytuje vnútri súkromnej sféry, všeobecne medzi jednotlivcami, ktorí sú pokrvtne alebo intímne príbuzní.*

Väčšina citovaných medzinárodných dokumentov konsenzuálne priznáva, že domáce násillie je rodovo podmienené s poukazom na fakt, „že v patriarchálnej spoločnosti, v ktorej sa uplatňujú rodové stereotypy, sú určité spoločenské situácie konštruované tak, že na základe príslušnosti k rodu dochádza k nerovnováhe moci, ktorej zneužitie vedie k vzniku násillia“.⁴⁾

Na úrovni Rady Európy došlo v roku 2009 rozhodnutím Výboru ministrov k zriadeniu Ad hoc výboru pre predchádzanie a boj s násillím na ženách a domácemu násilliu, ktorého základnou úlohou bolo pripraviť text Dohovoru o predchádzaní a boji proti násilliu na ženách a domácemu násilliu. Význam Dohovoru spočíva okrem prevencie, potláčania, postihovania domáceho násillia a zrovnoprávnenia mužov a žien aj vo vytvorení rámca ochrany a pomoci obetiam, presadzovania spolupráce na medzinárodnej úrovni a na tejto úrovni vyjadrenej požiadavke dôslednej evidencie a výskumu domáceho násillia i násillia na ženách. Navyše takto na medzinárodnej úrovni došlo aj k rozlíšeniu pojmov domáce násillie a násillie na ženách, ktoré predstavuje len jednu zo súčastí komplexu domáceho násillia. V článku 2a dohovoru je násillie na ženách definované ako *forma diskriminácie voči ženám, porušenie ľudských práv a subsumuje všetky násilné útoky založené na rodovom násillí, ktorého výsledkom je fyzické, sexuálne, psychické a ekonomické násillie na ženách alebo utrpenie žien, ktoré zahŕňa zaobchádzanie ako nútenie či odňatie slobody bez ohľadu na to, či k nim dochádza na verejnosti, alebo v súkromnom živote.* V článku 2b je nadväzne charakterizované domáce násillie všeobecne ako *všetky spôsoby fyzického, sexuálneho a psychického násillia, ktoré sa vyskytujú v rodine alebo v inom blízkom vzťahu, a to bez ohľadu na to, či páchatel žije, alebo nežije*

4) Bútorová, Z., Filadelfiová, J.: Násillie páchané na ženách ako problém verejnej politiky. Bratislava: IVO – Inštitút pre verejné otázky, 2005, s. 10.

s obeťou v spoločnej domácnosti. Dohovor zaväzuje štáty k zavedeniu mechanizmu okamžitej reakcie a ochrany, a to v podobe núdzových opatrení. Štáty sú povinné preniesť na svoje príslušné orgány dostatok právomocí na to, aby z úradnej povinnosti mohli uskutočniť vykázanie násilníka z obydliia, a to na nevyhnutne potrebný čas, ak v tejto súvislosti hrozí obeti bezprostredné nebezpečenstvo.

V rámci právnej teórie a odbornej diskusie došlo aj na národnej úrovni k viacerým pokusom o definovanie pojmu domáce násillie a vypočítanie foriem konaní, ktoré je možné pod tento pojem subsumovať. Obzvlášť prínosné sú snahy, ktoré na domáce násillie nahliadajú ako na komplex vzťahov, v rámci ktorého koexistujú viaceré zložky domáceho násillia, ktoré sa navzájom ovplyvňujú, ako je násillie na ženách, násillie na deťoch, mužoch či senioroch.

Aj v kontexte vyššie uvedených niektorých nadnárodných definícií je potrebné rozlišovať niekoľko kategórií domáceho násillia z hľadiska šírky vymedzenia pojmu v kontexte foriem konaní subsumovateľných pod pojem domáce násillie. V užšom zmysle sa domácim násillím rozumie fyzické útoky, ktoré môžu mať podobu fyzického a sexuálneho násillia. V širšom zmysle sa pod pojmom domáce násillie rozumie aj psychické, sociálne a ekonomické násillie.

V literatúre je tiež možné nájsť aj rozlíšenie domáceho násillia z hľadiska subjektu, ktorý je jeho obeťou. Najširším pojmom v tomto smere je násillie v rodine, resp. domáce násillie. Podľa kategorizácie obetí potom rozlišujeme násillie voči deťom, voči starým ľuďom a so špecifickým členením obetí podľa pohlavia násillie voči ženám a násillie voči mužom. V užšom slova zmysle ide len o násillie, ktoré sa odohráva medzi mužom a ženou.

Podľa L. Čirkovej v súčasnosti vedľa seba koexistujú dva pohľady na domáce násillie. Ide o pohľad *kriminologický* a *feministický*. Oba zhodne predpokladajú, že domáce násillie sa zásadne líši od iných podôb násillia a kriminality. *Feministický prístup* otvorene deklaruje zaujatosť pre ženskú, resp. genderovú perspektívu. *Kriminologický prístup* zovšeobecňuje pojem domáce násillie a definuje ho bez ohľadu na pohlavie páchatel'a a obeť.⁵⁾

M. Kacafírková v podstate definuje domáce násillie ako komplex vzťahov, v rámci ktorého je možné definovať subsystém násillia na ženách a subsystém ostatného násillia v rodine. Uvádza pritom, že „domáce násillie ako sociálne patologický jav je všeobecne správanie sa medzi partnermi alebo v rodine (medzi rodičmi a deťmi, súrodencami a pod.), ktoré spočíva vo fyzickom napádaní, psychickom týraní (dehtanie, ponižovanie, vyhrážanie), sexuálnom zneužívaní či už jednotlivu alebo, vo vzájomnej kombinácii. Ide o ovládajúce nerovnoprávne a nerovnocenné zaobchádzanie jedného človeka s druhým, v ktorom model vzťahu tvorí rolu prenasledovateľa a rolu obeť.“⁶⁾

Postoje dotýkajúce sa problematiky domáceho násillia prešli komplikovaným procesom vývoja. Vzhľadom na rôznorodosť konaní subsumovateľných pod pojem domáce násillie nie je ani v súčasnosti možné zhrnúť postoje spoločnosti k tomuto fenoménu do niekoľkých princípov či dokonca do niekoľkých viet definície.

Najvšeobecnejšie, reflektujúc rozmanitosť a rôznorodosť definícií domáceho násillia na nadnárodnej i vnútroštátnej úrovni, je aj naďalej možné domáce násillie skôr opísať, ako definovať. „Za domáce násillie je považované správanie, ktoré u jedného z partnerov

5) Zdroj <http://mp.mpetrak.net/definovanie.aspx> (12. 3. 2010).

6) Kacafírková, M.: Domáci násillí. In: Trestní právo č. 5/2002, s. 12.

spôsobuje strach z druhého. Môže nadobudnúť formu fyzického, sexuálneho, psychologického násillia, donútenej sociálnej izolácie a ekonomickej deprivácie.⁷⁾ Z hľadiska konania môže mať opakujúci sa alebo dokonca stupňujúci sa charakter. Spektrum obetí takéhoto konania je veľmi široké. Môže ísť o ženy i mužov žijúcich v manželskom či partnerskom zväzku, o partnerov žijúcich v registrovanom partnerstve, o deti, o súrodencov, zneužívanie a tiež zanedbávanie starých ľudí a o blízke osoby v tom najširšom zadefinovaní. Spoločným znakom však v každom prípade je skutočnosť, že ide o konanie, ktoré sa uskutočňuje v uzavretom okruhu konkrétnych osôb, ktoré zdieľajú spoločný byt alebo dom.

3. *Občianskoprávne a s nimi súvisiace aspekty riešenia domáceho násillia*

Na vysokú aktuálnosť problematiky domáceho násillia a nevyhnutnosť jej riešenia aj na legislatívnej úrovni prvýkrát v roku 2008 poukázala novela č. 491/2008 Z. z., ktorou sa menil a doplňal zákon č. 171/1993 Z. z. o Policajnom zbore v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „zákon o PZ“) a o zmene a doplnení niektorých ďalších zákonov, z ktorých možno vyzdvihnúť predovšetkým zmenu a doplnenie zákona č. 99/1963 Sb. Občianskeho súdneho poriadku v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len OSP).

Touto novelou bol do zákona o PZ zavedený nový inštitút s názvom „Oprávnenie vykázať zo spoločného obydllia“, ktorý je obsiahnutý v § 27a. Už v tomto období (teda v roku 2008) bola v základoch vystihnutá myšlienka Dohovoru Rady Európy o predchádzaní a boji proti násilliu na ženách a domácejmu násilliu, ktorý dostal do finálnej podoby až v roku 2010.

Cieľom tohto ustanovenia, ktorým sa rozšírili oprávnenia policajta, je nepochybne ochrana života, zdravia, slobody a tiež ľudskej dôstojnosti, a to vzhľadom na predchádzajúce útoky rovnakej či obdobnej povahy. Zjednodušene možno teda povedať, že cieľom je ochrana obeť pred domácim násillím. Obeti domáceho násillia takto bola daná možnosť domáhať sa ochrany predmetných dotknutých práv pomocou oprávnenia policajta vykázať násilníka zo spoločného obydllia. Samotné vykázanie pozostáva z dvoch krokov, v rámci ktorých policajt ústne s účinkom od momentu vyslovenia vykáže násilníka zo spoločného obydllia a následne mu počas 48 hodín zakáže vstupovať od spoločného obydllia, ktoré presne špecifikuje v potvrdení o vykázaní. O vykázaní je policajt totiž povinný vyhotoviť potvrdenie, v ktorom jednak špecifikuje priestor, na ktorý sa vykázanie vzťahuje, a tiež tu uvedie identifikačné údaje ohrozenej i vykázanej osoby vrátane ich telefónneho čísla. Toto potvrdenie je povinný policajt odovzdať tak ohrozenej, ako aj vykázanej osobe, ktorej súčasne umožní, aby si vzala nevyhnutne potrebné veci pre osobnú potrebu, vyzve ju na vydanie kľúčov od spoločného obydllia a poučí ju o možnostiach ubytovania, ako aj o ďalšom postupe vo veci. Inštitút vykázania zo spoločného obydllia sa nijakým spôsobom nedotýka vlastníckeho (resp. spoluvlastníckeho) práva vykázanej osoby k tomuto spoločnému obydlliu. Vykázaním dochádza len k zákonnému obmedzeniu užívacieho práva, pričom takéto obmedzenie má len dočasnú povahu. Priamo z predmetného ustanovenia totiž vyplýva, že toto vykázanie je účinné len počas 48 hodín od vykázania. Predĺženie takto poskytovanej ochrany prichádza do úvahy len v prípade, ak ohrozená osoba do 48 hodín od vykázania podá návrh na vydanie predbežného opatrenia podľa § 76 ods. 1 písm. g)

7) Zdroj: <http://www.obcan.ecn.cz/text.shtml?x=135488> (27. 3. 2010)

OSP. Doručením návrhu na vydanie predbežného opatrenia na súd počas vykázania zo spoločného obydllia sa trvanie tohto vykázania automaticky⁸⁾ predlžuje až do nadobudnutia vykonateľnosti rozhodnutia súdu o návrhu na vydanie predbežného opatrenia, o čom sa vykázaná osoba upovedomí v rámci poučenia o ďalšom postupe vo veci.

Takto koncipovaný inštitút vykázania zo spoločného obydllia podľa § 27a zákona o PZ však mal niekoľko výrazných nedostatkov. Za najvýraznejší nedostatok možno považovať skutočnosť, že takto stanovená 48-hodinová lehota je vzhľadom na povahu a charakter útokov namierených voči fyzickej i psychickej integrite a potrebu následného liečenia jednoznačne príkrátka. Navyše, pôvodné ustanovenie nerozlišovalo dni, počas ktorých je vykázanie účinné, na pracovné dni, dni pracovného pokoja a sviatky. Napriek tomu, že novelou č. 495/2009 Z. z., ktorou sa menil a doplňal OSP a o zmene a doplnení niektorých zákonov (predovšetkým o zmene a doplnení zákona o PZ), došlo k zákonnému zakotveniu prerušenia plynutia lehoty vykázania počas soboty, nedele a sviatku, pričom plynutie lehoty pokračuje najbližší nasledujúci pracovný deň, 48-hodinový mechanizmus ostal zachovaný. S uvedeným prerušením možno síce súhlasiť, no jednoznačne treba vysloviť aj výhradu neprimeranosti 48-hodinovej lehoty vykázania vzhľadom na jednotlivé prípady. Na jednej strane je tu potrebné naplniť základnú požiadavku každej právnej úpravy, ktorou je všeobecnosť, a na strane druhej zohľadňovať aj povahu a závažnosť možných následkov domáceho násillia na obeť, ako aj charakter samotného traumatického zážitku. Majúc na zreteli, že pri vykázaní zo spoločného obydllia ide o závažný zásah do vlastníckeho, konkrétne obmedzenie užívacieho práva, uvedomujeme si a považujeme za logické, že zákonodarca v otázkach predlžovania lehoty vykázania zatiaľ váha. Doposiaľ totiž nebola definitívne vyriešená otázka stretu a prípadne prednosti práva na fyzickú a psychickú integritu obeť a vlastníckeho, resp. užívacieho práva vlastníka, resp. spoluvlastníka. Nepochybne je však potrebné obeť domáceho násillia poskytnúť taký časový priestor, v rámci ktorého objektívne aj subjektívne dokážu zrealizovať opatrenia zamerané na ochranu svojich práv a podať návrh na vydanie predbežného opatrenia. Z policajných štatistik totiž vyplýva, že v období od 15. decembra 2008 až do 15. júna 2009 bol na našom území použitý inštitút vykázania 118-krát, avšak len v 29 prípadoch bol skutočne podaný aj návrh na vydanie predbežného opatrenia.

Za ďalší problém predmetnej úpravy vykázania podľa zákona o PZ možno považovať skutočnosť, že vykázaniu násilníka podľa poslednej vety prvého odseku novozavedeného § 27a nebráni ani neprítomnosť osoby násilníka počas vykázania. V ďalších ustanoveniach však nebola doriešená otázka odovzdania potvrdenia o vykázaní neprítomnej vykázanej osobe, ktorej rovnako ako osobe ohrozenej musí byť toto potvrdenie v zmysle druhého odseku vydané. Je diskutabilné, či vzhľadom na účel a ciele inštitútu vykázania možno túto povinnosť považovať za splnenú, ak k odovzdaniu potvrdenia o vykázaní neprítomného dôjde až po uplynutí 48-hodinovej lehoty od vykázania, teda až v čase, keď sa už ohrozená osoba nemôže domáhať ochrany v zmysle tohto ustanovenia za predpokladu, že v uvedenej lehote nepodala, resp. nestihla podať návrh na vydanie predbežného opatrenia. V týchto prípadoch totiž samotný inštitút vykázania zo spoločného obydllia podľa nášho názoru už neplní svoj účel a môže mať za následok vyprovokovanú gradáciu násillia voči obeť. Je pritom potrebné zdôrazniť, že tento inštitút bol do zákona o PZ začlenený s cieľom ochrany práv a právom chránených záujmov ohrozenej osoby. Vo väčšine prípadov tak vykázanie zo spoločného obydllia urobené v neprítomnosti vykázanej osoby

8) Bližšie pozri Števček, M., Ficová, S. a kol.: Občiansky súdny poriadok. Komentár. Praha: C. H. BECK, 2009, 148 s.

nielen že neplní ochrannú úlohu vo vzťahu k ohrozenej osobe, no navyše neplní ani úlohu výchovnú vo vzťahu k násilníkovi. V konečnom dôsledku sa problém vykázania neprítomnej osoby premieta aj do rozhodovacej činnosti súdu o predbežnom opatrení, a to vzhľadom na poučenie poskytnuté policajtom a povinnosť súdu prihliadať naň. Tieto problémy zatiaľ na legislatívnej úrovni riešené neboli.

Napriek tomu, že vyššie spomenutá novela z roku 2008 sa primárne dotýkala zákona o PZ, akútnosť potreby riešenia problematiky domáceho násillia sa premietla aj do úpravy predbežných opatrení podľa OSP. Podľa § 76 ods. 1 písm. g) OSP mohlo byť predbežným opatrením nariadené účastníkovi, aby nevstupoval dočasne do domu alebo bytu, v ktorom býva osoba, vo vzťahu ku ktorej je dôvodne podozrivý z násillia (ďalej len „predbežné opatrenie“). Súd však o tomto návrhu na vydanie predbežného opatrenia rozhodoval v lehote 7 dní od podania návrhu. Predmetnou novelou bola táto lehota skrátená na 48 hodín od doručenia kompletného návrhu na vydanie predbežného opatrenia ohrozenou osobou.

Rovnakým spôsobom, ako vyššie spomenutá novela z roku 2009 modifikovala 48-hodinovú lehotu vykázania zo spoločného obydllia, modifikovala aj 48-hodinovú lehotu určnú súdu na rozhodnutie o kompletnom návrhu na vydanie predbežného opatrenia. Od jej účinnosti sa preto do 48-hodinovej lehoty, v ktorej je súd povinný o návrhu rozhodnúť, nezapočítavajú sobota, nedeľa a ani sviatok. Táto zmena vo vzťahu k súdom reflektovala predovšetkým požiadavku, že súdy by mali jednotlivé úkony patriace do ich právomoci vykonávať v pracovných dňoch a počas úradných hodín. Odstránilo sa tak nelogické pravidlo a povinnosť, že súdy o návrhu predbežného opatrenia museli rozhodnúť v lehote 48-hodín od podania kompletného návrhu bez ohľadu na to, počas akých dní táto lehota plyní, a tiež komplikácie, ktoré v súvislosti s tým boli spôsobené.

V súvislosti s podaním návrhu na vydanie predbežného opatrenia podľa § 76 ods. 1 písm. g) OSP však novela zaviedla aj nové ustanovenie § 75b. Zavádzajú sa ním osobitné pravidlá týkajúce sa konania o vydaní predbežného opatrenia, ktoré sa z hľadiska časovej postupnosti uplatnia v postupe nadväzujúcom na postup policajta podľa § 27a zákona o PZ. Podľa § 75b ods. 1 OSP je súd povinný, ak nariadil pojednávanie o návrhu na vydanie predbežného opatrenia, prihliadať na poučenie, ktoré policajt v postupe podľa § 27a zákona o PZ poskytol. Policajt je totiž povinný vykázanú aj ohrozenú osobu (účastníkov konania) poučiť o postupe, ktorý nasleduje po vykázaní, o následkoch nedostavenia sa na súdne pojednávanie o predbežnom opatrení a tiež o spôsobe predvolávania na pojednávanie a o spôsobe doručenia súdneho rozhodnutia. Ex lege je v novozavedenom ustanovení OSP stanovená povinnosť súdu prihliadať na splnenie tejto oznamovacej povinnosti, ktorá ovplyvňuje ďalší priebeh pojednávania a môže vyvrcholiť vydaním rozhodnutia v neprospech účastníka, a to aj bez zisťovania dôvodov na vykázanie zo spoločného obydllia, alebo aj zamietnutím návrhu. Tu sa plne premieta problém vykázania neprítomnej osoby zo spoločného obydllia. Policajt, ktorý podľa zákona o PZ uskutočňuje vykázanie, nemá v tomto prípade možnosť poskytnúť riadne poučenie vykázanej osobe a v týchto prípadoch teda ani súd nemôže fakultatívne rozhodnúť v neprospech násilníka bez zisťovania dôvodov vykázania. Tento problém len z časti rieši § 75b ods. 2 OSP, v ktorom je stanovená požiadavka, aby v prípadoch, kedy sa súdu nepodarí predvolať účastníkov (ohrozeného a vykázaného) na pojednávanie, a to ani prostredníctvom útvaru Policajného zboru, súd zabezpečil zverejnenie predvolania na svojej úradnej tabuli. Zároveň je v tomto ustanovení obsiahnutá aj zákonná fikcia doručenia tým spôsobom, že deň zverejnenia sa považuje za deň doručenia predvolania.

V prípadoch, kedy boli účastníci riadne policajtom poučení o spôsobe doručovania písomností a o možných následkoch nedostavenia sa na pojednávanie, môže súd v prípade nedostavenia sa niektorého z nich rozhodnúť aj v jeho neprospech, a to dokonca bez zisťovania dôvodov, ktoré viedli k vykázaniu zo spoločného obydllia. Tento postup je vďaka dikcii ods. 3 len fakultatívny a navyše neprichádza do úvahy, ak zákonné poučenie bolo riadne poskytnuté. V prípade podania riadneho poučenia, ak sa ani jeden z účastníkov nedostaví na pojednávanie, súd môže návrh na vydanie predbežného opatrenia zamietnuť. Aj tento postup vo veci má len fakultatívnu povahu. Napriek tomu sa týmto spôsobom zvyšuje relevancia poučenia poskytovaného policajtom. Uznesenie o nariadení predbežného opatrenia sa s účinnosťou od 1. januára 2010 doručuje aj tomu útvaru Policajného zboru, ktorého policajt vykázal násilníka zo spoločného obydllia. Deje sa tak v duchu spolupráce súdov s Policajným zborom pri ochrane práv obetí domáceho násillia, ktorá je predurčená zákonným nadväzným postupom polície a súdov, prepojenosťou jednotlivých úkonov a spätnou väzbou pojednávania o nariadení predbežného opatrenia na riadne splnenie povinností policajta.

4. Možnosti trestnoprávneho postihu domáceho násillia a úvahy de lege ferenda

Pri úvahách o možnostiach postihu domáceho násillia v trestnoprávnej rovine vychádzame z právnej úpravy obsiahnutej v druhej tzv. osobitnej časti Trestného zákona, zákona č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov (ďalej len „TZ“). V tzv. osobitnej časti TZ sa nachádzajú jednotlivé skutkové podstaty trestných činov, ktoré sú zoskupené podľa druhového objektu do dvanástich hláv. Usporiadanie jednotlivých hláv v poradí za sebou je pritom odrazom hierarchie hodnôt v spoločnosti a tomu zodpovedajúc sú do prvej hlavy zaradené trestné činy proti životu a zdraviu, nasledujú trestné činy proti slobode a ľudskej dôstojnosti (II. hlava), trestné činy proti rodine a mládeži (III. hlava) a ďalšie. Vzhľadom na charakter a najčastejšie sa vyskytujúce formy domáceho násillia možno konštatovať, že každá z vyššie uvedených hláv osobitnej časti má relevanciu aj pri úvahách o možnostiach postihovania domáceho násillia. Odrazom toho je skutočnosť, že pri jednotlivých formách fyzického a psychického násillia možno aj vzhľadom na následky uvažovať o právnej úprave I. hlavy osobitnej časti TZ, pri sociálnej izolácii, ekonomickej kontrole, sexuálnom násillí a sexuálnom zneužívaní o právnej úprave II. hlavy osobitnej časti TZ a v každom z uvedených prípadov prichádza do úvahy aj právna úprava III. hlavy osobitnej časti TZ. Na základe tohto výkladu by sa na prvý pohľad zdalo, že všetky formy domáceho násillia majú svoje vyjadrenie aj v osobitnej časti TZ, a to v podobe konkrétnych trestných činov, prostredníctvom ktorých je poskytovaná ochrana pred jednotlivými formami domáceho násillia. Vytvára sa tak dojem, že právna úprava postihovania domáceho násillia na úrovni TZ je úplná, komplexná a v aplikačnej rovine bezproblémová, resp. len minimálne problémová. Situácia na úrovni trestnoprávneho postihovania domáceho násillia a jednotlivých jeho foriem je však podstatne komplikovanejšia.

Je potrebné si uvedomiť a logicky zdôvodniť fakt, že TZ v žiadnej z vyššie uvedených hláv a ani v hlavách nasledujúcich neobsahuje skutkovú podstatu trestného činu domáceho násillia. Je tomu tak z dôvodu rozmanitosti útokov a foriem konaní subsumovateľných pod pojem domáce násillie. V teoretickej rovine by preto nastal problém, do ktorej hlavy osobitnej časti TZ by mala byť skutková podstata trestného činu domáceho násillia zaradená, keďže sa ňou má poskytovať ochrana nielen životu a zdraviu, osobnej slobode, ľudskej dôstojnosti, ale tiež aj sociálnej a ekonomickej slobode. Navyše, samotné definovanie skutkovej podstaty trestného činu domáceho násillia je veľmi komplikované, a to

predovšetkým vzhľadom na jeho objektívnu stránku. Tieto problémy sú nepochybne odrazom absencie univerzálnej a jednotnej definície pojmu domáce násilie na národnej i nadnárodnej úrovni. Zároveň sa však do nich premieta aj skutočnosť, že domáce násilie je komplexom vzťahov, v rámci ktorého koexistujú viaceré subsystémy, ktoré sa môžu v rôznej miere a rôznej intenzite ovplyvňovať. Ako sme uviedli v časti 2 tohto článku, taxatívnym zadefinovaním foriem konaní, ktoré je možné subsumovať pod pojem domáce násilie, by došlo len k nežiaducemu obmedzeniu tohto pojmu smerom do budúcnosti, a to vzhľadom na tvárnosť samotného násillia a foriem či podôb, ktoré môže nadobúdať. Stručný exemplifikatívny výpočet však v praxi môže spôsobovať reálne problémy v tom smere, či určité konanie skutočne možno subsumovať pod pojem domáce násilie, alebo je vhodnejšie či výstižnejšie subsumovať ho pod inú skutkovú podstatu trestného činu. Ani jedna z uvedených možností by podľa nášho názoru nebola celkom správnym riešením. Na jednej strane je síce potrebné exemplifikatívne uviesť najtypickejšie formy konania spadajúce pod domáce násilie, no na strane druhej je potrebné zovšeobecnením znakov konaní subsumovateľných pod pojem domáce násilie rozšíriť túto definíciu aj o konania, ktoré budú naplňovať tieto znaky aj v budúcnosti. Pritom už pri splnení prvej z uvedených podmienok by došlo k vytvoreniu neprimerane dlhej, neprehľadnej a celkovo komplikovanej skutkovej podstaty. Pri riešení problému opisu skutkovej podstaty trestného činu domáceho násillia z hľadiska objektívnej stránky by sme však narazili na ďalší, súvisiaci problém. Takýmto zadefinovaním by totiž vo väčšine prípadov došlo len k znásobeniu už existujúcej právnej úpravy, ktorá postihuje jednotlivé formy domáceho násillia aj vzhľadom na spôsobený následok a bez ohľadu na prostredie spoločného obydllia a úroveň spolunažívania osôb. Len o tento znak, ktorým sa konkretizuje miesto spáchania trestného činu (spáchanie trestného činu v súkromí, resp. v spoločnom obydllí) a úroveň vzťahov (v rodinnej, v manželskom, partnerskom či intímnom vzťahu), by bola nová skutková podstata rozšírená. Vzhľadom na náročnosť skoncipovania rozsiahlej skutkovej podstaty trestného činu domáceho násillia, ktorá by bola v podstate len zdvojením už existujúcej právnej úpravy s konkretizáciou miesta spáchania trestného činu alebo úrovne vzťahu medzi osobami a tiež vzhľadom na komplikácie, ktoré by spôsobovalo jej zaradenie pod konkrétnu hlavu osobitnej časti TZ, je možné vysloviť záver, že podstatne vhodnejšie, jednoduchšie a efektívnejšie by bolo doplnenie už existujúcej právnej úpravy obsiahnutej v jednotlivých hlavách o miesto spáchania trestného činu alebo o úroveň vzťahu osôb. Doplnením relevantných skutkových podstát, ktoré sú obsiahnuté vo viacerých hlavách osobitnej časti TZ, by došlo k vyriešeniu všetkých vyššie uvedených problémov.

Z relevantných trestných činov zaradených do I. hlavy osobitnej časti TZ je potrebné spomenúť predovšetkým trestný čin ublíženia na zdraví (§ 155 až § 158 TZ) či už v úmyselnej alebo nedbanlivostnej forme smerujúcej k spôsobeniu ublíženia na zdraví, alebo ťažkej ujmy na zdraví, a v súvislosti s ním aj trestný čin zabitia (§ 147 až § 148 TZ), pri ktorom úmysel páchatel'a smeruje k ublíženiu na zdraví, resp. spôsobeniu ťažkej ujmy na zdraví, no z nedbanlivosti bude spôsobený smrteľný následok. Trestný čin ublíženia na zdraví, ako aj trestný čin zabitia však môžu a nemusia byť spáchané v súvislosti s domácim násillím. V konkrétnom prípade môžu, ale nemusia mať s domácim násillím žiadnu súvislosť.

Pri postihovaní páchatel'ov týchto trestných činov sa skúma naplnenie všetkých zákonných znakov skutkovej podstaty a nie skutočnosť, či došlo k spáchaniu trestného činu v rámci domáceho násillia alebo mimo neho. Preto je v konečnom dôsledku náročné zistiť a s úrčitosťou povedať, ktorý trestný čin ublíženia na zdraví či zabitia sa s domácim násillím

spájal a ktorý nie. Doplnením týchto skutkových podstat o novú skutkovú podstatu alebo aspoň o alternatívny zákonný znak základnej skutkovej podstaty špecifikovaný vzhľadom na miesto spáchania trestného činu (v súkromí, v spoločnom obydli) alebo úroveň spoluzitia osôb (v rodine, v manželskom, partnerskom alebo intimnom vzťahu) by bolo možné tento problém vyriešiť.

S rovnakým problémom sa stretávame aj pri relevantných trestných činoch obsiahnutých v II. hlave osobitnej časti TZ. Do úvahy v tomto prípade prichádza nielen trestný čin pozbavenia osobnej slobody (§ 182 TZ), obmedzenia osobnej slobody (§ 183 TZ), obmedzovania slobody pobytu (§ 184 TZ), vydierania (§ 189 TZ), obmedzovania slobody vyznania (§ 193 TZ), porušovania slobody združovania a zhromažďovania (§ 195 TZ) a ďalšie, ale aj skutkové podstaty trestných činov znásilnenia (§ 199 TZ) a sexuálneho násillia (§ 200 TZ). V každom z uvedených prípadov je náročné určiť, či ku konkrétnemu trestnému činu došlo v súvislosti s konaním subsumovateľným pod pojem domáce násillie, alebo s domácim násillím vôbec nesúvisia. Doplnením relevantných skutkových podstat tak, ako aj v prípade trestných činov z I. hlavy osobitnej časti TZ by sa tento problém dal vyriešiť a bolo by presne možné určiť, kedy ide o trestný čin, ktorý je formou domáceho násillia a kedy nie.

Špecifickým prípadom je právna úprava III. hlavy osobitnej časti TZ, konkrétne trestný čin týrania blízkej a zverenej osoby (§ 208 TZ). Priamo v znení skutkovej podstaty je obsiahnutý znak úrovne vzťahu medzi osobami (blízka osoba, zverená osoba, osoba v jeho starostlivosti). Následne sú exemplifikatívne vypočítané niektoré formy, ktorými môže, tento trestný čin spáchaný. Vzhľadom na uvedenú konštrukciu skutkovej podstaty (základná skutková podstata) je v každom konkrétnom prípade jasné, že ide o formu domáceho násillia. Ide pritom o jedinú skutkovú podstatu v osobitnej časti TZ, ktorá sa dotýka domáceho násillia a ktorá obligatórne pre jej naplnenie vyžaduje uvedenú úroveň vzťahov medzi osobami.

Záver

Domáce násillie považujeme za vysoko aktuálny problém v celosvetovom meradle. Množstvo aktivít na národnej i medzinárodnej úrovni, ktoré sú zamerané na prevenciu, odstránenie a minimalizáciu jednotlivých jeho foriem, poukazujú na skutočnosť, že súčasná spoločnosť si uvedomila, že už nejde len o problém čisto súkromnej povahy, ktorý sa verejnosti nedotýka. Snahy o predchádzanie a minimalizáciu výskytu domáceho násillia však vo väčšine prípadov predstavujú len pomyselný boj s veternými mlynmi. Je tomu tak jednak z dôvodu, že násillie ako také je hlboko zakorenené v samotnej podstate človeka, a tiež z dôvodu, že domáce násillie bolo veľmi dlho prehliadané, spoločnosťou bagatelizované a podceňované. V mnohých prípadoch tak zo strany spoločnosti došlo prakticky k legalizácii domáceho násillia v jednotlivých jeho formách. Samotný proces prevencie, odstraňovania a minimalizácie domáceho násillia je výrazne determinovaný legislatívnou úrovňou ochrany a postihovania, ktorá ešte v mnohých aspektoch nie je doriešená a ideálna. Okrem legislatívnej úrovne však významnú úlohou zohráva aj laická a odborná verejnosť. Len na základe celospoločenských odborných i laických aktivít, v ktorých sa premieta odmietnutie, intolerancia domáceho násillia, jeho nebezpečnosť a vysoká aktuálnosť, je možné do budúcnosti očakávať kvalitné výsledky. A to aj v smere posilňovania účinnosti a efektívnosti právnej úpravy postihovania domáceho násillia vo všetkých jeho formách.

Summary

The present article deals with the issue of domestic violence as a phenomenon of contemporary society. We highlight on the different approaches to the definition and disunity in defining of domestic violence as a key word for considerations about aspects of sanctioning. We are dealing with options of criminal law penalties and civil law aspects of solving domestic violence from the perspective of major institutes of present legislation and also in connection with some considerations de lege ferenda.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] BÚTOROVÁ, Z., FILADELFIOVÁ, J.: Násilie páchané na ženách ako problém verejnej politiky Bratislava: IVO – Inštitút pre verejné otázky, 2005.
- [2] JELÍNEK, J.: K trestněprávnímu postihu domácího násilí. Kriminalistika, roč. 38, 2005.
- [3] KACAFÍRKOVÁ, M.: Domáci násilí. In: Trestní právo č. 5/2002.
- [4] KNÁPKOVÁ, D.: Domáce násilie. Dizertačná práca. Bratislava, 2009.
- [5] ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol.: Občiansky súdny poriadok. Komentár. Praha: C. H. BECK, 2009.
- [6] TÓTHOVÁ, M.: Špecifiká odhaľovania korupcie. Prednáška na konferencii Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2010, Časť – Papiernička, 18. – 20. marec 2010.
- [7] Trestný zákon, zákon č. 300/2005 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.
- [8] Zákon o Policajnom zbore, zákon č. 171/1993 Z. z. v znení neskorších právnych predpisov.
- [9] Zdroj <http://mp.mpetrak.net/definovanie.aspx> (12. 3. 2010).
- [10] Zdroj: <http://www.obcan.ecn.cz/text.shtml?x=135488> (27. 3. 2010).

JUDr. Danka Knápková PhD.

odborná asistentka, Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
danka.knapkova@uninova.sk

JUDr. Marcela Tóthová

interná doktorandka, Ústav verejného práva, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola
marcela.tothova@centrum.sk

Povojnová právna úprava správnych deliktov – priestupkov v ČSR a jej možné reflexie v súčasnosti

Administrative Infractions (Delicts) in Czechoslovakia after World War II and their Potential Reflections in the Current Legal System

▼ Peter Potasch

Kľúčové slová:

priestupok, správny delikt, zavinenie, trestný zákon správny, trestné konanie správne, trest, sankcia, Československá republika

Key words:

infraction, administrative delict, administrative infraction, administrative penal code (substantive), administrative penal code (procedural), punishment, sanction, Czechoslovakia

Vnímanie správneho trestania v historickom kontexte dnes nepožíva veľký priestor a fakticky – podľa mnohých – už ani význam. Drvivá väčšina autorov, teoretikov aj legislatívcoov hľadá motiváciu na miestach, s ktorými súčasná právna úprava nesúvisí, s ktorou nemá žiadne, prípadne len minimálne väzby a ide len o akési hľadanie nových riešení, ktoré by pamätali na vybrané spoločenské determinanty. Neraz sa pritom stáva, že v legislatívnom procese prijaté zmeny sa síce do nášho právneho poriadku v modifikovanej podobe premietnú, z hľadiska praxe sa však javia ako cudzie prvky, a preto ich slovenské právo nie je schopné plnohodnotne prijať.

Obdobie okolo roku 1950 bolo na území vtedajšej Československej republiky plné nestability a neočakávaných zmien, ktoré – ako čas ukázal – neboli vždy pozitívne. Len niekoľko rokov po druhej svetovej vojne začali príslušné orgány štátu tvoriť predpisy, ktoré do veľkej miery vychádzali z nových spoločenských „potrieb“ a politických ukazovateľov. Postupne sa prijímali nové kódexy – trestnoprávne aj správnoprávne, a to tak hmotné, ako aj procesné. V rovine správneho práva išlo o **trestný zákon správny (č. 88/1950 Zb.) a zákon o trestnom konaní správnom (č. 89/1950 Zb.)**, pričom týmto predpisom predchádzal trestný zákon (č. 86/1950 Zb.) a zákon o trestnom konaní súdnom (č. 87/1950 Zb.). Uvedené predpisy, samozrejme, do podstatnej miery akcentovali a vychádzali z hodnôt, ktoré boli podľa vtedajších vykonávateľov moci vlastné ľudu v danom čase. Vychádzalo sa pritom z kľúčových parametrov, ktoré má, resp. mala by mať **ľudovodemokratická republika, z inštitútov štátneho hospodárenia, učenia marxizmu-leninizmu, socialistickej výstavby krajiny, postavenia robotníckej triedy – pracujúceho ľudu a pod.** Záväzná aplikácia týchto hodnôt vyplýva priamo z § 1 zákona č. 88/1950 Zb., kde sa v rámci účelu zákona určuje, že trestný zákon správny „chráni ľudovodemokratickú republiku, jej socialistickú výstavbu, záujmy pracujúceho ľudu a jednotlívca a vychováva k dodržiavaniu pravidiel socialistického spolužitia“.

Predkladaná štúdia neskúma obsah právnych predpisov v kontexte vyššie uvedených sociálnych a politických ukazovateľov, ale skúma pozitívoprávne znenie predpisov, poukazuje na odlišné chápanie vybraných právnych inštitútov a do určitej miery aj na možnosť ich aplikácie v súčasných podmienkach Slovenskej republiky. V časoch, kedy v roku 2010 tvorí ešte stále jadro priestupkovej právnej úpravy v Slovenskej republike zákon č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákon o priestupkoch“), považujeme za vhodné, aby sme poukázali na určité aspekty minulej právnej úpravy, a to najmä preto, aby sa pri prípadných rekodifikačných snahách nevychádzalo len z neoverených skúseností štátov, s ktorými Slovenská republika nemá žiadne právno-kultúrne väzby.

Ako to vyplýva zo skutočností uvedených vyššie, trestný zákon správny (č. 88/1950 Zb.) a zákon o trestnom konaní správnom (č. 89/1950 Zb.) sú dva samostatné predpisy, jeden hmotnoprávny a jeden procesnoprávny. Oba predpisy sa stali účinnými 1. augusta 1950, vychádzajú z jednej politickej a právnej ideológie, a preto – aj keď nie celkom správne – je možné označovať ich súhrnne za **kódex trestného práva správneho** daného obdobia.

V nasledovnej analýze, resp. štúdiu poskytneme základné prvky právnej úpravy z roku 1950 a pri niektorých jej aspektoch poukážeme aj na možnosť ich aplikácie v súčasnosti.

► **Pojem „priestupok“ a páchatel' priestupku**

Samotný trestný zákon správny je z hľadiska rozsahu právnej úpravy zákonom rozsiahlym, resp. minimálne ním bol v čase jeho prijatia a aplikácie. Po úvodnej norme zákona, ktorá určuje účel zákona, logicky dochádza k (nepriamemu) vymedzeniu pojmu priestupok (§ 2) prostredníctvom určenia právnej väzby trestného zákona správneho k trestnému zákonu súdnemu.

Vymedzenie pojmu priestupok sa teda uskutočňuje na báze subsidiarity, ktorú v súčasnosti právna teória označuje aj ako tzv. negatívne vymedzenie pojmu priestupok (t. j. priestupkom je konanie, ktoré nie je trestným činom alebo iným správnym deliktom). Ustanovenie v § 2 je súčasťou hmotnoprávneho predpisu, pričom však z obsahu normy vyplýva, že pojem priestupok je fakticky vymedzený na základe procesnoprávných ukazovateľov. Znenie ustanovenia to jasne určuje nasledovným vyjadrením: „Podľa tohto zákona **stihajú sa** ako priestupky len činy, ktoré nie sú trestné podľa trestného zákona súdneho.“⁽¹⁾ Použitie pojmu „stihajú“ teda naznačuje spomínanú právnu väzbu na trestné právo procesné. Z uvedeného tiež vyplýva, že právna úprava v danom čase rozoznávala len dve podstatné kategórie deliktov, a to delikty správne a súdne. Za správny delikt sa pritom považoval priestupok, t. j. ide o vymedzenie obsahovo užšie, ako je tomu v súčasnosti.⁽²⁾ Takéto chápanie pojmu logicky vyvoláva množstvo ďalších otázok súvisiacich najmä s deliktuálnou spôsobilosťou subjektu, resp. subjektu páchatel'a deliktu. Súčasná právna úprava jasne deklaruje, že priestupku sa môže dopustiť len fyzická osoba, páchatel'om priestupku nemôže byť právnická osoba. Právna úprava z roku 1950 však pamätá aj na takúto skutočnosť – aj keď len nepriamo – a pravdepodobne z uvedeného dôvodu nebolo potrebné okrem priestupkov zavádzať v správnom práve ďalšie skupiny deliktov.

1) Znenie citovaných noriem – tejto a aj ďalších v celom texte štúdie – je identické so znením, ako bolo uverejnené v zákone (aj keď je to v rozpore so súčasnými jazykovými pravidlami).

2) Súčasná právna teória používa pojem správny delikt ako najširší pojem v režime deliktuálneho správneho práva, pričom do tejto skupiny zahŕňa priestupky a tzv. iné správne delikty, t. j. všetky ostatné správne delikty okrem priestupkov.

Trestný zákon správny v § 5 totiž jednoznačne deklaruje nasledovné: „Za právnickú osobu zodpovedajú trestne tie fyzické osoby, ktoré za ňu konali alebo mali konať.“ Príslušná dikcia takto **nepriamo** zaviedla deliktuálnu zodpovednosť za priestupok aj v prípade právnickej osoby, avšak zodpovedným subjektom bola v takomto prípade v konečnom dôsledku opäť fyzická osoba. Toto bolo determinované najmä tým, že podľa právnej teórie v danom čase platilo, že právnické osoby nemali vôbec spôsobilosť na právne ani protiprávne konanie, a preto za tieto právnické osoby musia konať ich zástupcovia – osoby fyzické. Podľa úpravy a právnej interpretácie normy v danom čase nebolo vylúčené však ani to, aby bola takýmto spôsobom premietnutá zodpovednosť na kolegiálny – kolektívny orgán. V praxi preto mohlo dôjsť k situácii, že za právnickú osobu bola za priestupok zodpovedná skupina **fyzických osôb** (napr. nejaká rada, správa alebo pod.).

V tejto súvislosti je nemenej dôležitým ustanovenie § 9 trestného zákona správneho, ktoré určuje vekovú hranicu zodpovednosti páchatel'a priestupku. Veková hranica 15 rokov (v čase spáchania priestupku) platila už v právnej úprave z roku 1950. Zaradenie tejto normy do celej štruktúry predpisu je však nelogické a javí sa byť nesprávne vložené do systematiky zákona. Toto ustanovenie je však potrebné vnímať v nadväznosti na § 5 zákona (viď vyššie), v ktorom sa uvádza, že zodpovedným za **priestupok právnickej osoby** je fakticky tiež fyzická osoba, ktorá mala konať alebo konala v mene tejto fyzickej osoby. Je teda logické, že ak by z nejakého dôvodu konala za právnickú osobu fyzická osoba mladšia ako 15 rokov, táto by za priestupok postihnutelná nebola.³⁾

Trestný zákon správny upravoval v § 4 aj otázku zavinenia. Rovnako, ako je tomu aj v súčasnosti, pre vznik právnej zodpovednosti postačovalo, ak sa osoba priestupku dopustila z nedbanlivosti, čo bolo vyjadrené nasledovne: „Ak sa nevyžaduje na spáchanie priestupku úmysel, je páchatel' trestne zodpovedný, **ak nezachová opatrnosť, akú spoločnosť od neho požaduje.**“⁴⁾ V ods. 2 tohto paragrafu ďalej zákonodarcu určil kategórie úmyslu („...ak výsledok, uvedený v zákone, chcel spôsobiť alebo vedel, že ho môže spôsobiť, a pre prípad, že ho spôsobí, bol s tým usrozmenný.“). Platila preto všeobecná zásada, že okrem prípadov, ktoré zákon určoval, postačovala pre zodpovednosť za priestupok nedbanlivosť a pre prípad, že skutková podstata priestupku určovala úmysel, zákon obsahoval aj jeho vymedzenie. Považujeme pritom za dôležité dodať, že ak išlo o konanie úmyselné, v osobitnej časti zákona mohli byť použité aj iné pojmy ako „úmysel“, „úmyselne“, a to napr. „zámerné vyhybanie sa práci“ a i.

Pôsobnosť zákona

Trestný zákon správny z roku 1950 – podobne ako aj priestupkový zákon – uplatňoval tak **zásadu teritoriality**, ako aj **zásadu personalitu**. Podľa trestného zákona správneho sa posudzovali priestupky, ktoré boli spáchané na území Československej republiky (zásada teritoriality) a súčasne priestupky spáchané občanmi v cudzine, ak nimi občan „porušil povinnosti, ktoré má mimo územia štátu.“⁵⁾ Táto tzv. zásada personalitu vychádza z toho, že určité kategórie subjektov (občania) zodpovedajú aj za také priestupky, ktorých sa dopustili mimo územia ČSR a ktorými porušili záujmy štátu. Táto zásada je do určitej

3) Je však zaujímavé, že právna úprava z roku 1950 pamätala napr. aj na také inštitúty, akými boli navádzanie, príp. pomoc. Ak sa takéhoto konania dopustila osoba staršia ako 15 rokov, táto za tento skutok bola zodpovedná, **a to aj v prípade, ak páchatel' samotného priestupku nebol zodpovedný pre nedostatok veku.**

4) § 4 ods. 1 trestného zákona správneho – zákon č. 88/1950 Zb.

5) § 3 ods. 2 trestného zákona správneho – zákon č. 88/1950 Zb.

miery modifikáciou súčasnej zásady personality, z ktorej vyplýva, že občan môže byť za priestupok stíhaný, ak sa ho dopustil v cudzine a ak sú súčasne splnené ďalšie zákonné podmienky. Rovnako sa to však týka len určitých kategórií priestupkov.⁶⁾

V odseku 3 príslušného ustanovenia sa uvádza **časová pôsobnosť** zákona, ktorá sa nelíši od súčasnej právnej úpravy. V uvedenom ustanovení sa uvádza „Trestnosť priestupku posudzuje sa podľa zákona, ktorý platil v čase, keď bol čin spáchaný, podľa neskoršieho zákona posudzuje sa len vtedy, ak je to pre páchatel'a priaznivejšie.“ Právna úprava z roku 1950 však neobsahovala žiadne explicitné ustanovenia o tom, aké sankcie, resp. ochranné opatrenia môžu byť osobe uložené, t. j. vychádzalo sa z toho, že sa mal aplikovať, resp. posudzovať zákon ako celok (v čase spáchania priestupku).

Pre úplnosť k výkladu pôsobnosti je potrebné dodať, že minulé právna úprava **nepamätala na položku tzv. hmotnoprávnej exempcie**. Ustanovenie § 3 žiadne osoby z možnosti dopustiť sa priestupku nevyklúčovala, čo však súčasná právna úprava robí. (k tomu pozri najmä § 9 ods. 1 zákona o priestupkoch). Je súčasne potrebné dodať, že **procesný predpis – zákon o trestnom konaní správnom č. 89/1950 Zb. v § 6 exempciu obsahuje**, a to v nasledovnom vyjadrení:

„Podľa tohto zákona nemožno stíhať

- a) príslušníkov brannej moci, Sboru národnej bezpečnosti a Sboru väzenskej stráže pre priestupky spáchané v činnosti službe,
- b) osoby, ktorým prislúcha právo exterritoriality alebo osobné oslobodenie.“

Ako to vyplýva z písm. a) tohto ustanovenia, ide o aplikáciu disciplinárnej zodpovednosti vybraných kategórií subjektov. Subjekty uvedené v písm. b) zahŕňali hlavu cudzieho štátu, členov jeho rodiny a sprievodu, diplomatických zástupcov cudzích štátov, členov ich rodín, diplomatických úradníkov a cudzie vojenské oddiely. Do kategórie „osobného oslobodenia“ patrili diplomatickí zástupcovia akreditovaní v inom štáte, ktorí sa priestupku dopustili pri tranzite cez územie ČSR, resp. pri plnení určitej misie na území ČSR. V prípade, ak bol s aplikáciou tohto inštitútu problém, príslušný správny orgán, ktorým bol národný výbor, sa mal obrátiť na Povereniecť vnútra ČSR. Do skupiny osobného oslobodenia patrili aj členovia národného zhromaždenia a títo mohli byť stíhaní podľa trestného zákona správneho len v prípade, ak s tým vyslovila súhlas snemovňa.

Núdz, nepríčetnosť a vek ako okolnosti vylučujúce zodpovednosť za priestupok

Núdzu právna úprava z roku 1950 vymedzuje vo viacerých dimenziách, pričom k tomu, aby mohlo dôjsť k aplikácii núdze ako okolnosti vylučujúcej protiprávnosť konania, museli byť splnené nasledovné podmienky (kumulatívne):

- a) škoda, ktorá bola spôsobená odvracanim nebezpečenstva, nemohla byť podstatne väčšia ako škoda, ktorá hrozila a
- b) súčasne nebolo možné škodu odvrátiť inak a

6) § 8 ods. 1 zákona o priestupkoch: „Podľa tohto zákona sa posudzuje aj priestupok spáchaný v cudzine občanom Slovenskej republiky alebo cudzincom, ktorý má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky, ak ním takáto osoba porušila povinnosť, ktorú má podľa slovenských predpisov mimo územia Slovenskej republiky, alebo ak to vyplýva z medzinárodnej zmluvy, ktorou je Slovenská republika viazaná.“

c) nemohlo ísť o škodu, ktorú bol subjekt povinný znášať (t. j. nemala sa vôbec odvracať).

O núdzu pritom išlo v prípade, ak sa odvracala škoda vlastná alebo škoda, ktorá hrozila akejkolvek inej osobe a súčasne boli splnené podmienky uvedené vyššie [a) – c)]. Pomer škôd (hroziacej a reálne spôsobenej) musel byť zrejmý. Ak napr. hrozilo usmrtenie dieťaťa, vodič vozidla nebol stíhaný za dopravný priestupok spočívajúci v tom, že skončil počas jazdy na chodníku, keďže zabránil ujme podstatne závažnejšej – ujme na zdraví, príp. živote. V praxi sa však problémy objavovali s podmienkou c). Sú a boli napr. určité povolania, s ktorými bola a priori spojená hrozba škody (v širšom zmysle – ujmy). Tu by sme ako príklad mohli uviesť plnenie si povinností lekára, ktorý sa pri poskytnutí pomoci môže vydať nebezpečenstvu zdravotnej ujmy. Ak by v takomto prípade lekár odmietol poskytnúť príslušnú starostlivosť, príslušné ustanovenie zákona by nemohlo byť aplikované, keďže takúto prípadnú ujmu mal lekár znášať z titulu svojej profesijnej zodpovednosti.

Nepričetnosť bola podľa zákona z roku 1950 vnímaná ako nemožnosť rozpoznať následky svojho protiprávneho konania alebo nemožnosť ovládať svoje konanie, pričom takáto nemožnosť musela byť podmienená duševnou poruchou. Z toho logicky vyplýva, že ak bola nemožnosť v zmysle uvedeného spôsobená iným faktorom, t. j. nie duševnou poruchou, nemohla sa uplatniť nepričetnosť ako okolnosť vylučujúca protiprávnosť. Samozrejme, duševná porucha sa skúmala v čase spáchania priestupku.

Naopak, zákon určoval, že porucha vedomia spôsobená požitím alkoholického nápoja alebo iného omamného prostriedku nevylučuje trestnú zodpovednosť osoby za priestupok. Dokonca sa často malo za to, že ak niekto, kto plnil funkciu, v rámci ktorej mal zakázané požívať alkohol a on sa i napriek tomu priestupku dopustil v takomto stave, považovalo sa to za príťažujúcu okolnosť pri ukladaní trestu (k tomu pozri aj výklad ďalej).⁷⁾

Otázke **veku** ako faktoru determinujúceho zodpovednosť sme sa už venovali vo výklade vyššie. Pre kompletnosť tejto textovej jednotky však dodávame, že za priestupok bola fyzická osoba zodpovedná len v prípade, ak v čase spáchania priestupku dovŕšila 15. rok veku. Samozrejme, okrem veku nemohlo dôjsť k tomu, že bola táto osoba v núdzi, príp. nepričetná v čase spáchania skutku.

► ***Pokus, návod a pomoc v priestupkovom práve v povojnovom období***

Na rozdiel od v súčasnosti účinnej právnej úpravy priestupkov, trestný zákon správny trestal nielen dokonaný skutok, ale napr. aj **pokus a tiež návod a pomoc**. Trestanie pokusu o priestupok je v súčasnej právnej úprave veľmi výnimočné a explicitné vyjadrenie tohto skutku nachádzame napr. v § 50 zákona o priestupkoch (priestupky proti majetku). **Pokus** minulá právna úprava definovala tak, že ide o konanie spôsobilé privodiť výsledok uvedený v zákone a páchatelom zamýšľaný (avšak samotný výsledok nenastal). Pokus bol sankcionovaný **rovnako** ako samotný priestupok. Pokus sa nepovažoval za trestný, ak osoba dobrovoľne upustila od konania, ktorým zamýšľala spáchať priestupok.

Z uvedeného vyplýva, že kým v prípade určitého (dokonaného) priestupku postačuje konanie z nedbanlivosti, pri pokuse bolo potrebné dokázať úmysel osoby tento priestupok spáchať. Ak sa to preukázalo, páchatel (aj keď priestupok nedokonal), bol riadne trestaný. Pre úplnosť je potrebné dodať, že zánik trestnosti pokusu sa viaže na

7) Samotné opilstvo (pokiaľ vzbudzovalo verejné pohoršenie) bolo tiež priestupkom a malo byť sankcionované.

dobrovoľné upustenie od konania, ktoré k spáchaniu priestupku smeruje, t. j. prerušenie konania napr. na výzvu príslušníka polície a pod., sa za dobrovoľné upustenie od konania nepovažovalo, a preto bolo takéto konanie naďalej trestné.

V § 7 trestného zákona správneho nachádzame relatívne podrobnú úpravu navádzania a pomoci pri priestupkoch. V súčasnosti právna úprava na tieto skutočnosti nepamätá vôbec, resp. na ne pamätá len subsidiárne a nepriamo.

Ak niekto iného **navádzal** na priestupok, a to dokonca bez toho, aby bol tento priestupok aj spáchaný, potrestal sa tento subjekt tak, ako keby tento priestupok sám spáchal. Podľa tohto ustanovenia sa postupovalo napr. v prípadoch, keď osoba pred dovŕšením 15. roku veku spáchala priestupok, avšak urobila tak na základe navádzania zo strany inej fyzickej osoby. V takomto prípade by samotný páchatel' priestupku zodpovedný nebol (pre nedostatok veku), zodpovedným by však bol ten, kto maloletého na tento skutok navádzal.

Obdobný režim sa vzťahoval na toho, kto úmyselne poskytol **pomoc** pri páchaní priestupku alebo sa o to pokúsil. Poskytnutie pomoci a dokonca aj **pokus poskytnúť pomoc** bolo považované za priestupok, ku ktorému sa táto pomoc poskytla alebo poskytnúť mala, a preto bola osoba riadne sankcionovaná. K tomu, aby však bola pomoc vnímaná ako skutok podliehajúci trestu, **muselo dôjsť aspoň k pokusu o spáchanie tohto priestupku**. Poskytnutie pomoci avšak bez pokusu o spáchanie samotného priestupku nezakladalo vznik zodpovednosti pomocníka. Je dôležité dodať, že pomocou pritom bola nielen pomoc materiálna (t. j. napr. poskytovanie prostriedkov, odstraňovanie prekážok a pod.), ale aj pomoc imateriálna (napr. poskytnutie rady, utvrdzovanie v predsavzatí, sľub prispieť k priestupku a pod.). Pomoc mohla byť, samozrejme, poskytnutá aj komisívnym konaním – napr. nevykonaním kontroly, dohľadu a pod.

V prípade navádzania aj pomoci návodca aj pomocník **sa zbavili priestupkovej zodpovednosti, ak dobrovoľne zabránili spáchaniu priestupku**.

▀ **Tresty v priestupkovom práve povojnového obdobia**

Hlava III. zákona č. 88/1950 Zb. upravovala tresty a režim ich ukladania. Na rozdiel od súčasnej právnej úpravy, tresty za priestupky boli explicitne rozdelené do troch kategórií: **hlavné tresty a tresty vedľajšie**. Z ďalšieho kontextu zákona však implicitne vyplýva aj kategória **tzv. subsidiárnych (náhradných) trestov**.

Rozdelenie trestov na hlavné a vedľajšie nemalo mať za následok ich vymedzenie z hľadiska intenzity zásahu do práv osoby, keďže vedľajšie tresty mali často negatívnejší a podstatnejší zásah do práv a postavenia osoby ako tresty hlavné.

Za hlavné tresty sa považovali **trest odňatia slobody, verejné pokarhanie a pokuta**.

Na rozdiel od súčasnej právnej úpravy, aj za priestupok mohol byť osobe uložený **trest odňatia slobody**. Tento sa odpykával v súdnej alebo **správnej väznici**. Zákon umožňoval, aby v prípadoch, ak išlo o priestupky nepriateľstva voči štátnemu zriadeniu, bol trest odňatia slobody vykonaný v tábore nútenej práce. § 12 ods. 3 trestného zákona správneho umožňoval uložiť trest odňatia slobody v trvaní **troch mesiacov až dvoch rokov, ak išlo o priestupky, pri ktorých bol nepriateľský postoj k republike zjavný, najmä voči socialistickej výstavbe**. Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že tresty za tieto skutky boli v režime osobitných sankcií. Trest odňatia slobody a pokuta mohli byť páchatel'ovi uložené aj v prípade, ak to zákon v osobitnej časti neurčoval, ale ak prevažovali

príťažujúce okolnosti, pre ktoré bolo žiaduce, aby bol trest prísnejší. Osobitný režim trestu odňatia slobody a pokút, resp. náhradných trestov v prípade priestupkov proti republike nemohol byť aplikovaný vo vzťahu k osobám mladším ako 18 rokov.

Verejné pokarhanie ako sankcia sa vykonávala tak, že trestný výmer, ktorým bolo pokarhanie uložené, sa verejne vyvesil alebo inak vyhlásil (napr. miestnym rozhlasom, „vybubňovaním“ a pod.). Trestný výmer tiež určoval, v ktoré dni sa tak malo stať. Okrem toho sa trestný výmer umiestňoval na úradnú tabuľu správneho orgánu a tiež na oznamovacej tabuli páchatel'ovho pracoviska.

Peňažná pokuta (v zákone označovaná len ako pokuta) mala byť ukladaná tak, aby sa prihliadalo na osobné a majetkové pomery páchatel'a. V prípade peňažných pokút mohol správny orgán určiť ručiteľ'a, ktorým bol **majiteľ súkromného podniku** alebo **osoba zodpovedná za vedenie súkromného podniku** (čo bola nepriamo sankcia za samotnú existenciu takéhoto podniku, keďže iný subjekt nemohol byť v zmysle zákona určený za ručiteľ'a). Ak bol takto určený ručiteľ, trestný výmer sa doručoval aj jemu. Príjmy z pokút pripadli štátu.

Ako **vedľajšie tresty** zákon určoval **prepadnutie majetku, zákaz činnosti, zákaz pobytu, prepadnutie vecí a uverejnenie trestného výmeru**. Osobitná časť trestného zákona správneho určovala pri jednotlivých skutkových podstatách priestupkov hlavné tresty, ktoré mohli byť za tieto priestupky uložené, a vo všeobecnej časti zákona bol vymedzený režim ukladania vedľajších trestov.

Vedľajší trest **prepadnutia majetku** mohol byť priestupcovi uložený len v prípade, ak išlo o závažný priestupok, ktorým páchatel' úmyselne prejavil zjavné nepriateľstvo k ľudovodemokratickému poriadku. Prepadnutie majetku sa mohlo týkať celého majetku priestupcu alebo len jeho časti, pričom veci, ktoré používali priestupca a osoby, o ktoré sa staral – na uspokojovanie svojich životných potrieb – nemohli byť prepadnuté. Logicky, vychádzajúc z politických ideológií daného obdobia, takto prepadnutý majetok sa dostával do majetkovej podstaty štátu.

Trest zákazu činnosti mohol byť priestupcovi uložený na dobu určitú (dočasne) alebo bez časového obmedzenia (t. j. „navždy“), pričom sa tak mohlo stať v prípade, ak priestupca zneužíval činnosť alebo povolanie na páchanie priestupkov a ak z povahy priestupku bolo zrejmé, že páchatel' výkonom svojej činnosti alebo svojho povolania môže ohrozovať záujmy pracujúceho ľudu.

Zákaz pobytu mohol byť ako vedľajší trest uložený páchatel'ovi v prípade, ak si to vyžadovali záujmy pracujúceho ľudu a osoba sa dopustila závažného priestupku, ktorým ohrozovala budovateľské úsilie pracujúceho ľudu.

Uverejnenie trestného výmeru bol vedľajší trest, ktorého aplikácia sa viazala na povahu veci, t. j. mohol byť uložený, ak si to vyžadovala povaha veci, pričom uverejnenie trestného výmeru sa dialo **na trovy páchatel'a**. Samotný spôsob a podmienky tohto uverejnenia určoval správny orgán.

Prepadnutie vecí malo v znení zákona z roku 1950 podobnú podstatu, ako je tomu v súčasnosti. Správny orgán mohol vyhlásiť vec za prepadnutú, ak táto bola určená na spáchanie priestupku, ktorú páchatel' získal priestupkom alebo odmenou zaň, alebo ktorú páchatel' nadobudol za vec získanú priestupkom. Podmienkou prepadnutia veci bolo to, že táto vec (rovnako ako v súčasnosti), musela patriť páchatel'ovi priestupku. Vlastníkom prepadnutej veci sa stával štát.

Aj keď v súčasnosti známu kategóriu ochranných opatrení zákon z roku 1950 explicitne neurčoval, v § 26 trestného zákona správneho nachádzame právnu úpravu **zhabania veci**. Zhabanie veci sa mohlo uplatniť v prípade, ak vec, ktorá sa zhabávala, patrila páchatel'ovi, ktorého nebolo možné stíhať, ak patrila páchatel'ovi, od potrestania ktorého sa upustilo, alebo ak išlo o vec, ktorá ohrozovala bezpečnosť osôb alebo majetku, alebo mravnosť. Vlastníkom zhabanej veci sa stával štát.

Ako sme uviedli vyššie, okrem hlavných a vedľajších trestov existoval aj **trest náhradný**, avšak to len **v prípade nevymožiteľnej peňažnej pokuty ako hlavného trestu**. V prípade, že by bola peňažná pokuta nevymožiteľná, mohol správny orgán určiť trest odňatia slobody, ktorý však nesmel prevyšovať hornú hranicu trestnej sadzby odňatia slobody za daný priestupok. Aj keď existovali určité zákonné limity, nebolo vylúčené, aby dochádzalo ku kumulácii sankcií: peňažná pokuta a odňatie slobody. V takomto prípade, ak nedošlo k zaplateniu peňažnej pokuty, osobe bol uložený náhradný trest odňatia slobody za nezaplatenie peňažnej pokuty, ktorý sa fakticky pripočítal k trestu odňatia slobody za samotný priestupok (ani v takomto prípade však trest odňatia slobody nemohol prevyšovať hornú hranicu trestnej sadzby odňatia slobody za daný priestupok). Ak mal byť trest odňatia slobody vykonaný v tábore nútenej práce, nemohol tento spolu s náhradným trestom odňatia slobody prekročiť celkový absolútny limit dvoch rokov. Určitú modifikovanú formu náhradného trestu zaviedla aj nedávna podstatná novela priestupkového zákona, ktorá umožňuje, aby určité peňažné pokuty boli nahradené realizáciou verejnoprospešných prác zo strany páchatel'a priestupku.

V neposlednom rade je potrebné dodať, že na rozdiel od súčasnej právnej úpravy správny orgán mal na výber pri ukladaní sankcií, **ak išlo o páchatel'a niekoľkých priestupkov**. Správny orgán mu mohol uložiť sankciu za priestupok najprísnejšie postihnutel'ný (k tomu pozri aj súčasnú právnu úpravu v § 12 ods. 2 zákona o priestupku), **ale z dikcie normy jasne vyplývalo, že trest mal, resp. mohol byť uložený aj za každý priestupok osobitne** (§15 ods. 1 trestného zákona správneho).

Právna úprava **upustenia od potrestania** bola značne odlišná od súčasnej právnej úpravy. Zákon o priestupkoch v § 11 ods. 3 deklaruje, že správny orgán môže upustiť od uloženia sankcie za priestupok v prípade, ak k náprave páchatel'a postačuje prejednanie priestupku. Povoľnová právna úprava však bola detailnejšia, v niektorých smeroch dokonca vecnejšia (aj keď, samozrejme, akcentovala záujmy pracujúceho ľudu). Správny orgán mohol napr. viazať upustenie od trestu na podmienku, že páchatel' splní určité povinnosti smerujúce k jeho náprave, príp. že nahradí škodu spôsobenú priestupkom. Ak by priestupca podmienku nesplnil, správny orgán by sankciu riadne uložil.

Priťažujúce a pol'ahčujúce okolnosti

Na rozdiel od súčasnej právnej úpravy, právna úprava z roku 1950 pamätala na faktory determinujúce trest za priestupok, a to tak v pozitívnej, ako aj negatívnej rovine.

Podľa § 13 zákona sa za priťažujúce okolnosti považovalo najmä:

- a) spáchanie priestupku z nízkych pohnútok (napr. dosiahnutie neopodstatneného zisku),
- b) porušenie osobitnej povinnosti (napr. porušenie povinností vyplývajúcich z funkcie alebo povolania),
- c) opakovanie alebo pokračovanie v priestupku po dlhší čas,
- d) zvedenie na priestupok iného (najmä mladistvého).

Z § 12 ods. 2 trestného zákona správneho vyplýva, že ak prevažujú priťažujúce okolnosti, **páchateľovi je možné uložiť trest odňatia slobody aj pokutu, a to aj v prípade, ak je v osobitnej časti zákona uvedený len jeden alebo druhý trest.** Toto ustanovenie zákona dávalo akési *bianco* oprávnenia v prípadoch, ktoré správny orgán vyhodnotil ako zjavne v neprospech páchateľa, t. j. prevažovali priťažujúce okolnosti.

Naopak, zákon (aj keď opäť len príkladmo) pamätal aj na poľahčujúce okolnosti, medzi ktoré patrili najmä:

- a) spáchanie priestupku v stave, ktorý je blízky nepričetnosti (pokiaľ si páchateľ neprivodil tento stav sám pozitím alkoholických nápojov),
- b) konanie v silnom duševnom rozrušení,
- c) spáchanie priestupku vo veku blízkom veku mladistvým,
- d) spáchanie priestupku pod tlakom podriadenosti alebo závislosti (kým v prípade súčasnej právnej úpravy konanie na príkaz automaticky vylučuje trestnosť konania osoby, v minulosti bolo konanie na príkaz vnímané len ako poľahčujúca okolnosť),
- e) pričinenie sa o nápravu škodlivých následkov priestupku (Úhrada spôsobenej škody neznamenal zánik trestnosti, avšak bola vnímaná ako poľahčujúca okolnosť. Náhrada škody je v súčasnosti vnímaná ako automatická povinnosť páchateľa priestupku, a preto nemá logiku vnímať takýto postup páchateľa ako poľahčujúcu okolnosť. V určitých prípadoch mohlo viesť nahradenie škody k celkovému upusteniu od uloženia sankcie – pozri výklad vyššie.).

Pre úplnosť je potrebné dodať, že priťažujúce aj poľahčujúce okolnosti museli byť riadne pomenované v rozhodnutí – trestnom výmere, t. j. správny orgán sa s nimi musel riadne vysporiadať.

■ **Zánik trestnosti**

Priestupkové právo hmotné tvorené zákonom č. 88/1950 Zb. zaviedlo **dve lehoty na zánik trestnosti priestupku**. Išlo o všeobecnú jednoročnú lehotu (trestnosť priestupku zanikla uplynutím jedného roku od jeho spáchania) a osobitnú dvojročnú lehotu, ktorá sa uplatňovala len vo vzťahu k niektorým priestupkom (priestupky proti finančnému hospodárstvu). Toto bolo do veľkej miery determinované najmä tým, že niektoré priestupky sa objasňovali veľmi náročným spôsobom. Súčasne platilo, že ak bol v danej lehote urobený akýkoľvek úkon smerujúci k stíhaniu páchateľa za daný priestupok (prokurátorom, správnym orgánom alebo súdom), premlčacia lehota sa prerušovala a prerušením premlčania začala plynúť nová premlčacia doba.

Okrem **premlčania trestného stíhania** deklaroval trestný zákon správny aj **premlčanie výkonu trestu**. Ak od nadobudnutia právoplatnosti trestného výmeru uplynuli dva roky, vykonanie trestu bolo zo zákona premlčané – vylúčené. Do doby dvoch rokov sa však nezapočítaval časový úsek, počas ktorého sa osoba zdržiavala v cudzine, t. j. došlo k suspendovaniu plynutia, ale po návrate na územie ČSR táto lehota, resp. jej plynutie pokračovalo (t. j. nezačala plynúť nová lehota, ale pokračovalo plynutie pôvodnej). Ako aj v prípade premlčania trestného stíhania, ak urobil príslušný orgán v danej lehote akýkoľvek úkon smerujúci k vykonaniu trestu, prerušilo sa plynutie pôvodnej doby a začala plynúť nová.

Privilegované postavenie mladistvých v trestnom zákone správnom

Zákon určoval ako „mladistvého“ osobu ktorá už dovŕšila 15. rok veku, ale súčasne ešte neprekročila 18. rok veku. Účelom trestu v prípade tejto kategórie páchatel'ov mala byť prevencia a nie represia. Z dikcie normy vyplýva, že účelom trestu u mladistvého „je predovšetkým vychovať ho v riadneho pracujúceho občana, a to so zreteľom na jeho osobné vlastnosti, na jeho rodinnú výchovu a na prostredie, z ktorého pochádza.“⁸⁾

Vzhľadom na uvedené **bolo vylúčené ukladať mladistvým niektoré sankcie**, a to verejné pokarhanie, prepadnutie majetku, zákaz činnosti, zákaz pobytu a uverejnenie trestného výmeru. Ak išlo o zvyšné sankcie, t. j. tie, ktoré mohli byť mladistvým ukladané, v tomto prípade mal správny orgán zákonnú povinnosť od jej uloženia **upustiť** vždy, ak bolo **možné očakávať, že to prispeje k jeho výchove účinnejšie ako samotné potrestanie**. Ak k tomuto úkonu správny orgán pristúpil, mal povinnosť poskytnúť priestupcovi ešte relevantnejšie a podstatnejšie poučenie.

U mladistvých páchatel'ov platili tiež zákonné obmedzenia súvisiace s výmerou trestu. Tresty sa mali **redukovať na polovičnú sadzbu** (z hornej hranice). Akýmsi „preferenčným“ trestom v prípade mladistvých mala byť pokuta a, naopak, odňatie slobody bolo možné mladistvému uložiť len v prípade, ak sa malo za to, že pokutou by sa nedosiahlo polepšenie páchatel'a. Ak došlo k uloženiu trestu odňatia slobody mladistvému, vykonal sa tento trest v samostatných ústavoch pre mladistvých alebo v osobitných oddeleniach súdnych väznic. Pre úplnosť je potrebné dodať, že mladistvému tiež nebolo možné uložiť náhradný trest odňatia slobody za nevyhnutnú pokutu.

Vybrané prvky minulej právnej úpravy aplikovateľné v súčasnosti

V nasledovnom krátkom zhrnutí sa pokúsime poukázať na tie aspekty právnej úpravy z roku 1950, ktoré by – podľa nášho názoru – mohli byť aplikovateľné aj v súčasnosti (aj keď s určitou dávkou modifikácie a generalizácie).

1. Jednoznačne sa domnievame, že tak, ako tomu bolo v povojnovom období, bolo by vhodnejšie administratívne delikty, resp. minimálne priestupky vnímať ako relatívne samostatné a tiež nezávislé inštitúty od zvyšku správneho práva. Súčasnú právnu úpravu, keď zákon o priestupkoch je len čiastočnou hmotnoprávnou kodifikáciou a pokusom o komplexnú, resp. úplnú procesnoprávnú kodifikáciu, by bolo vhodné nahraďiť dvoma samostatnými predpismi – kódexom priestupkového práva hmotného a kódexom priestupkového práva procesného. Domnievame sa, že aj keď je charakter priestupkov v súčasnosti veľmi heterogénny, pri dodržaní určitých zásad a predpokladov bolo by vhodnejšie mať dva úplné a súčasné od seba nezávislé kódexy.
2. Nemenej pozitívnu črtou právnej úpravy z roku 1950 je inštitút ručenia za pokutu. Ručenie je v súčasnosti súkromnoprávnym inštitútom, avšak domnievame sa, že svoje uplatnenie by našlo aj v priestupkovom práve, resp. deliktuálnom práve vo všeobecnosti. Z kontextu trestného zákona správneho však vyplýva, že už samotné ručenie bolo vnímané ako nepriama sankcia pre súkromné podniky. Úpravou a prispôbením tohto inštitútu súčasným podmienkam by mohlo dôjsť k dosiahnutiu vyššieho

8) § 27 ods. 2 trestný zákon správny – zákon č. 88/1950 Zb.

stupňa vymožitelnosti práva a samotných peňažných sankcií. Poskytnutie ručiteľa by správny orgán mohol kvalifikovať ako okolnosť, ktorá by opodstatňovala zníženie pokuty, čím by samotní priestupcovia boli motivovaní, resp. mohli by byť motivovaní k tomu, aby do vzťahu medzi správnym orgánom a priestupcom vstúpila **dobrovoľne** tretia osoba v podobe ručiteľa. Forma autoritatívneho určenia ručiteľa jednostranným úkonom zo strany správneho orgánu nie je – podľa nášho názoru – v súčasných právnych podmienkach aplikovateľná.

3. Ako to vyplýva z výkladu vyššie, v povojnovom období bol v rovine priestupkov trestný **nielen čin dokonaný, ale aj pokus, resp. navádzanie a poskytnutie pomoci**. Súčasný zákon o priestupkoch však na tieto inštitúty nepamätá vôbec, resp. len v minimálnom rozsahu. Domnievame sa, že aj keď je možné očakávať určité problémy s dokazovaním, bolo by vhodné, keby sa aj v súčasnej právnej úprave považovalo za trestné aj pokus, resp. navádzanie a/alebo pomoc pri páchaní priestupku, čo by mohlo mať aj preventívne účinky. Ak by generálne zavedenie daných inštitútov do priestupkového práva nebolo možné (čo je pravdepodobné), za úvahu by stálo ich zavedenie aspoň vo vzťahu k niektorým priestupkom. Je preukázané, že v určitých spoločenských vrstvách, sociálnych a menšinových skupinách je samozrejmosťou, že na spáchanie priestupku navádza maloletú osobu páchatel', ktorý by za priestupok postihnutý mohol byť, avšak nie je, pretože sa ho fakticky dopúšťa osoba maloletá. Domnievame sa preto, že zavedenie pokusu, resp. navádzania a pomoci do priestupkového práva SR stojí jednoznačne za ďalšiu odbornú diskusiu.
4. Náhradný **trest za nevymožiteľnú pokutu** je inštitútom, ktorý u nás fakticky dlho neexistoval. Dnes už síce má svoje prvé prejavy (pozri výklad vyššie), avšak ešte stále nedošlo k využitiu jeho potenciálu v podstatnejšom rozsahu. V rovine verejnoprávných deliktov síce existuje skutková podstata, ktorá upravuje marenie úradného rozhodnutia, avšak v tomto prípade ide o skutok samostatný a nezávislý od pôvodného. Domnievame sa, že by bolo jednoznačne vhodné zaviesť do priestupkového práva Slovenskej republiky režim ukladania tzv. alternatívnych trestov, t. j. priestupcu sankcionovať trestom primárnym a v prípade jeho nesplnenia by nastúpil výkon sekundárneho trestu, ktorý by znamenal podstatnejší zásah do práv a právom chránených záujmov priestupcu. V chápaní z roku 1950 bol náhradný trest trestom za nesplnenie primárneho trestu. Obdobný model (možno s určitými úpravami) by mohol byť uplatnený aj v súčasnosti: za samotný priestupok by bol priestupcovi uložený primárny trest a sekundárny trest by mu bol uložený za to, že nesplnil v určenej lehote (dobrovoľne) trest primárny. Pre objektivnosť je však potrebné dodať, že takáto právna úprava by mohla byť vo viacerých dimenziách diskutabilná.
5. Inštitút **verejného pokarhania** považujeme za sankciu, ktorá by svoje uplatnenie jednoznačne našla aj v súčasných spoločenských podmienkach. Otázkou však zostáva napr. režim ochrany osobných údajov, ktoré by v takomto prípade mali/mohli a museli byť zverejnené, aby trest splnil funkciu, ktorú splniť má. Spoločenská defamácia je neraz vnímaná ako trest radikálnejší ako napr. „anonymné“ uloženie peňažnej pokuty. Vzhľadom na stav súčasnej spoločnosti by sa verejné pokarhanie malo pravdepodobne uskutočňovať (aj) inak a nielen spôsobmi, ako tomu bolo v 50. rokoch minulého storočia.⁹⁾

9) Niektoré verejnoprávne a iné inštitúcie/korporácie už pristúpili k tomu, že na svojich webových stránkach zverejňujú tzv. zoznam neplatičov, čo síce môže mať defamačné účinky na konkrétnu osobu, avšak takýto postup určite nie je možné vnímať ako legálnu sankciu (za priestupok), a to napr. aj z dôvodu, že často ide o právne vzťahy so súkromnoprávnymi atribútmi.

6. Ukladanie sankcií za priestupok najprisnejšie postihnuteľný, ak sa páchatel' dopustil viacerých priestupkov, je v zákone o priestupkoch jasne zakotvené (k tomu pozri výklad vyššie). Aj keď ani v minulosti nebolo vylúčené, aby sa páchatel'ovi uložila len jedna sankcia, spravdila sa malo postupovať tak, že **sa priestupcovi mala sankcia uložiť za každý skutok osobitne**. Je totiž nelogické, ak sa osobe ukladá len jedna sankcia, a to aj za niekoľko preukázaných, resp. dokázaných priestupkov. V súčasnosti je príslušná norma kogentná, takže nie je možné v tomto smere uplatniť žiadnu správnu úvahu. Bolo by podstatne vhodnejšie, keby správny orgán mohol rozhodnúť o tom, či bude uložená len sankcia jedna, alebo či sa trest uloží za každý priestupok samostatne. Samozrejme, úvaha správneho orgánu by pritom bola obmedzená napr. samotnou osobou páchatel'a, skutočnosťou, či ide o recidivistu a pod. Nie je totiž logické, ak sa poskytne páchatel'ovi nepriama „sankčná amnestia“ za niektoré skutky, pričom k tomu postačuje len to, že sa dopustil viacerých priestupkov. Domnievame sa dokonca, že takýto prístup je kontraproduktívny a stráca sa tu preventívny účinok sankcie.
7. Rovnako sa domnievame, že nelogicky je postavená právna norma, ktorá deklaruje, že je možné upustiť od uloženia sankcie, je predpoklad, že k náprave páchatel'a postačuje už len samotné prejednanie priestupku. Odhliadnuc od toho, že takto postavená norma sa dá len ťažko verifikovať (ako sa zistí v čase rozhodovania o priestupku, či k náprave páchatel'a naozaj stačilo len samotné prejednanie?), jej nevýhodou je aj to, že neumožňuje postupovať **v režime strednej cesty**, t. j. napr. **odpustenie sankcie viazať na určité – konkrétne podmienky** (ako tomu bolo podľa trestného zákona správneho z roku 1950). V niektorých prípadoch by mohlo byť opodstatnené to, aby sa páchatel'ovi uložil len podmienený trest alebo aby sa od sankcie ako takej upustilo, avšak aby správny orgán mal súčasne možnosť upustenie od sankcie viazať na splnenie vybraných podmienok, ktoré by boli v prospech nápravy priestupcu a v konečnom dôsledku aj v prospech spoločnosti ako celku.

Vyššie uvedená parciálna štúdia poskytuje všeobecný úvod do problematiky priestupkov v povojnovom období (v právnom poriadku Československej republiky). Aj keď je zrejmé, že spoločnosť v rôznych stupňoch svojho politického, spoločenského a právneho vývoja aplikuje iné hodnoty, niektoré špecifiká deliktov sa nemenia. Z uvedeného dôvodu sme poukázali aj na inštitúty, ktoré by – po určitých úpravách – mohli obohatiť aj súčasnú právnu úpravu platnú v Slovenskej republike a tým prispieť k lepšiemu plneniu funkcií, ktoré priestupkové – a v širšom zmysle aj deliktuálne právo správne – plní a má plniť v modernej spoločnosti. Za rovnako pozitívny výstup tejto krátkej štúdie by sme však považovali aj zintenzívnenie odbornej diskusie k tejto téme, ktorá má dlhodobu relatívne latentný charakter.

Zhrnutie

Článok poskytuje krátku historickú analýzu priestupkového práva v období po prijatí príslušných právnych predpisov v roku 1950, čím dochádza ku skúmaniu priestupkového práva v kontexte vtedajšej Československej republiky. Autor sa zameriava najmä na tie črty priestupkového práva, ktoré nie sú vlastné súčasnej právnej úprave; ktorých aplikácia by bola v súčasnosti diskutabilná, avšak súčasne na inštitúty, ktoré – aj keď v modifikovanej podobe – by mohli byť efektívne inkorporované do právnej úpravy modernej spoločnosti v roku 2010.

Summary

The article provides a historical introduction into the basic features of administrative delicts as stipulated by the relevant Acts (adopted in 1950). The article focuses on the substantive part of such delicts by highlighting their basic features in comparison with the current legal provisions on the issue. It also points out some elements of the past law that could be implemented into the current laws of the Slovak Republic.

JUDr. PhDr. Peter Potasch, PhD.

Paneurópska vysoká škola

Fakulta práva – Ústav verejného práva

Oddelenie správneho práva, finančného práva a práva životného prostredia

Tomášikova 20, 821 02 Bratislava

peter.potasch@uninova.sk

Budúcnosť trestného súdnictva na podklade Lisabonskej zmluvy

Future of penal judicial system upon foundations Treaty of Lisbon

✓ René Baran

Kľúčové slová:

Európska únia (EÚ), Lisabonská zmluva, europeizácia, justícia, súd, vzájomné uznávanie, vzájomná dôvera, členský štát

Key words:

European union, Treaty of Lisbon, europeization, justice, court, mutual standard, mutual trust, member state

Miesto „europeizácie“ trestného práva v systéme európskeho práva je ťažko definovateľné. Napriek tomu moderná európska právna teória vníma potrebu procesu „europeizácie“ trestného práva veľmi vážne.¹⁾ V súčasnosti vedecká definícia procesu „europeizácie“ nie je známa. No napriek tomu môžeme z daného procesu odvodiť, že ide o proces, ktorý je súborom európskych trestnoprávných štandardov (hmotnoprávných, procesnoprávných, väzenských a trestnoprávných s cudzím prvkom)²⁾. Tento proces zahŕňa konsenzus jednotlivých členských krajín Európskej únie (ďalej len „EÚ“) pri tvorbe právnych noriem, ktorým sa stanoví jednotný rámec a jednotná právna úprava v oblasti trestného práva s cieľom predchádzať a účinne potláčať páchanie trestných činov všeobecne a zvlášť pri trestných činoch organizovaného zločinu. Daný proces je výsledkom zblížovania jednotlivých právnych poriadkov členských krajín.

Už v minulosti bol kladený dôraz na vytvorenie jednotného Európskeho trestného súdneho priestoru a tak v súčasnosti táto otázka rezonuje viac a viac. Doteraz EÚ posilnila spoločné pravidlá v „treťom pilieri“ a jej iniciatíva bola do značnej miery zameraná na cezhraničné súdne stíhanie a extradíciu. Keďže Niké – symbol spravodlivosti – nedrží len meč, ale aj váhy, práve politika EÚ sa posúva smerom k vytvoreniu rovnováhy medzi povinnosťami vyplývajúcimi pri cezhraničnom trestnom stíhaní a právami, ktoré zakladajú dôveru medzi jednotlivými súdnymi systémami.

Európa chcela byť najprv hospodárskou, potom sociálnou, environmentálnou a politickou. Budovaním spoločnej Európy sa tak pomaly vytvára spoločný priestor slobody, bezpečnosti a justície. Počas Európskej rady v Tampere (Fínsko) v októbri 1999 hlavy

- 1) Delmas-Marthy, M. Vers un droit pénaleuropéen commun. Arch. Pol. Crim. 1997, č. 19; Tsitsoura, A. Faut-il un droit européen? Povoires, 1990, č. 55.
A. Verso una Condificazione europea? Ostacoli e prospettive. Annali dell'Università di Ferrara, 1996.
- 2) Tomášek, M. a kol. Europeizace trestního práva. Praha: Linde, 2008. 13 s., ISBN 97880-7201-737-9.
- 3) Európska komisia. Domovská stránka organizácie; dostupné na: http://europa.eu.int/comm/justice_home/

vlád a štátov EÚ určili politickú stratégiu spolu s päťročným programom (ku ktorému sa Slovenská republika prihlásila vznikom členstva v EÚ 1. mája 2004).

Hlavné ciele a stratégie programu tvorili:

- prakticky zaručiť voľný pohyb osôb,
- zabezpečiť bezpečnosť občanov,
- zjednodušiť prístup k justícii,
- rozvinúť princíp vzájomného uznávania právnych rozhodnutí a umožniť ich aplikovateľnosť v celej EÚ.³⁾

Tento program priniesol praktický posun v oblasti integrácie imigrantov a azylovej politiky, vyriešil konkrétne otázky týkajúce sa voľného pohybu občanov a ich rodín v rámci EÚ... Išlo taktiež o boj proti vysokej kriminalite, proti terorizmu, prejavom rasizmu a xenofóbie, ako aj organizovanému zločinu, ktorý nadobudol nadnárodný rámec v celom spoločenstve. Tieto obzvlášť závažné trestné činy si vyžadujú rýchle, účinné a koordinované reakcie a tým dochádza k posilneniu úloh Europolu a Eurojustu ako orgánov EÚ zohrávajúcich stále dôležitejšie postavenie pri vyšetrovaní a súdnom stíhaní.

V tomto kontexte je dôležité neopomenúť vyhlásenie Charty základných práv koncom roka 2002, v ktorej okrem iného sú zahrnuté právo na ľudskú dôstojnosť, na rovnosť pred zákonom, na rovnosť medzi mužmi a ženami, na nediskrimináciu, na slobodu prejavu a informácie, na slobodu zhromaždenia sa a združovania sa, ďalej právo na vzdelanie a tiež právo na sociálnu ochranu.

Podpísaním Lisabonskej zmluvy (13. decembra 2007) došlo k významnému medzníku, ktorý nastal v práve Európskej únie. Jednou z primárnych zmien s rozsiahlym účinkom v európskom práve je zlúčenie troch pilierov Európskej únie Lisabonskou zmluvou, na ktorých bola postavená Európska únia: Európske spoločenstvá, spoločná zahraničná a bezpečnostná politika a policajná a súdna spolupráca v trestných veciach.

Tak došlo k vytvoreniu jednotného základu pre činnosť Európskej únie vo všetkých uvedených oblastiach s jednotným súborom postupov:

- oblasť policajnej spolupráce v trestných veciach sa takmer úplne podriadi postupom charakteristickým pre doterajší prvý, komunitárny (národný) pilier;
- v oblasti zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa však vzhľadom na jej osobitnú povahu budú naďalej uplatňovať viaceré výnimky zo všeobecných postupov.⁴⁾

V intenciách Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý predstavuje v EÚ spoločný základ pre ochranu práv podozrivých alebo obvinených v trestnom konaní, bolo prijaté uznesenie Rady EÚ z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní, ktoré na účely tohto uznesenia zahŕňa predsúdne a súdne konania. Hlavným základom pre tento krok Rady EÚ je prevencia a ochrana pred trestným konaním osôb v inom členskom štáte ako štáte ich pôvodu, kde nárast tejto činnosti bol zaznamenaný pri odstránení vnútorných hraníc a nárastom uplatňovania práva na voľný pohyb a pobyt občanov EÚ. Druhým aspektom je tvorba opatrení, ktoré môžu zahŕňať právne predpisy, ako aj iné opatrenia, posilnenia

4) Slašťan M., Budúcnosť Európskej únie: Lisabonská zmluva a Slovensko. Bratislava: EUROIURIS, 2009. 18 s., ISBN 978-80-89406-02-9.

vzájomnej dôvery občanov v to, že EÚ a jej členské štáty budú chrániť a zaručovať ich práva. Ide o vytvorenie tzv. katalógu procesných práv, pre ktoré sa spoločné minimálne štandardy považujú za potrebné na uľahčenie uplatňovania zásady vzájomného uznávania pri dodržiavaní základných zásad členských štátov.⁵⁾

V marci tohto roka Európska komisia urobila významný krok k posilneniu vzájomnej dôvery medzi súdnymi autoritami, a to vymedzením rozsiahlych štandardov procesných práv. V marci tohto roku Komisia predložila návrh smernice, ktorá zaručí občanovi EÚ práva na spravodlivý proces poskytnutím práva interpretácie a prekladu podozrivým alebo obvineným osobám v trestnom konaní. Komisia plánuje prijať ďalšie návrhy k posilneniu procesných práv v trestnom konaní.

Na základe tohto rámca je reálne vytvorenie jednotného justičného priestoru v rámci EÚ. Občania môžu byť presvedčení, že nebudú ukrátení na svojich procesných právach v závislosti od toho, kde sa práve nachádzajú (v ktorejkoľvek členskej krajine). Táto iniciatíva je smerodajná k potieraniu rozdielov v procesných právach a ochrane občanov vo všeobecnej rovine bez ohľadu na to, či pracujú, cestujú alebo žijú v inej krajine ako krajine pôvodu. Tieto štandardy sa primárne opierajú o zásadu „kde nie je sloboda bez bezpečnosti, tamtiež nie je bezpečnosť bez spravodlivosti“.

1. Prečo potrebujeme súdnictvo s účinkom za hranicami štátu? „Pre boj so zločinnosťou, ktorá prekračuje hranice jedného štátu.“

Právo slobody pohybu občanov EÚ je vyjadrené slobodou cestovania za prácou, štúdiom a bývaním za hranicami štátu pôvodu. Protikladom je však vytvorenie priestoru na páchanie trestnej činnosti. Trestné činy sú páchané sofistikovanejšie a účinok vo zvýšenej miere prípadov má medzinárodný rozsah. Cieľ je jednoduchý: aby sme sa uistili, že súdnictvo bude vždy konať proti osobám, ktoré sú postihnutelné zákonom za protiprávne konanie, je potrebné zjednotiť základné procesné práva na základe súdom danej právomoci. Praktická realizácia myšlienky je komplikovaná, na druhej strane vyriešenie otázky aplikácie cezhraničných rozhodnutí umožní občanom EÚ postaviť sa pred súd v ktorejkoľvek členskej krajine.

Bez minimálnych spoločných štandardov garancie spravodlivého súdneho konania upravených v právnej norme EÚ, ktorá bude účinne uplatňovaná ako nástroj boja proti zločinnosti,⁶⁾ vykonanie spravodlivosti nemôže byť plne aplikované. Pretože v praxi súdne orgány majú vždy výhrady voči extradícii⁷⁾ osôb na trestné konanie do cudzej krajiny, ktorá je dovodená, či budú v danej krajine zabezpečené minimálne procesné práva ochrany, ktoré sú zaručené vo vysielajúcej krajine.

5) Uznesenie Rady č. 2009/C 295/01 z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Úradný vestník C 295, 04/12/2009, 1 a 2 s.

6) Ako jeden z účinných nástrojov boja proti zločinnosti sa uvádza aj európsky zatýkací rozkaz (zákon č. 403/2004 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov).

7) Extradícia, vyžiadanie a vydanie osôb z/do cudziny, právna úprava v ustanoveniach §§ 489 a nasl. zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.

1.1 Napredovanie pri uplatňovaní zásady vzájomného uznávania

V boji proti cezhraničnej trestnej činnosti EÚ predpokladá vyvinúť väčšie úsilie na zefektívnenie justičnej spolupráce. Prijaté nástroje sa viac zamerajú na používateľov a sústredia na problémy, ktoré sa pri cezhraničnej spolupráci sústavne vyskytujú, ako napríklad otázky týkajúce sa lehôt a jazykových podmienok alebo zásady proporcionality. Na zlepšenie spolupráce založenej na vzájomnom uznávaní by sa mali vyriešiť aj niektoré principiálne otázky. Môže napríklad vzniknúť potreba horizontálneho riešenia určitých opakujúcich sa problémov počas rokovaní o nástrojoch. Aproximácia hmotného a procesného práva v oblastiach, ktoré si to vyžadujú, by mala uľahčiť vzájomné uznávanie.

Vzájomné uznávanie je potrebné rozšíriť na všetky typy rozsudkov a rozhodnutí justičnej povahy, ktoré môžu mať v závislosti od právneho systému trestný alebo správny charakter.

Ohrozeným obetiam trestných činov alebo svedkom sa môžu poskytnúť osobitné ochranné opatrenia, ktoré by mali byť účinné v rámci Únie.⁸⁾

Európska rada sa vyslovila pre potrebu pokračovať v tvorbe komplexného systému na získavanie dôkazov v prípadoch s cezhraničným rozmerom na základe zásady vzájomného uznávania. Existujúce nástroje v tejto oblasti predstavujú neucelený režim. Preto je potrebný nový prístup založený na zásade vzájomného uznávania, ale taktiež zohľadňujúci pružnosť tradičného systému vzájomnej právnej pomoci. Tento nový model by mohol mať širší rozsah pôsobnosti a mal by zahŕňať čo najviac typov dôkazov a zároveň zohľadňovať dotknuté opatrenia.⁹⁾

1.2 Posilnenie vzájomnej dôvery

V súvislosti s trestnou činnosťou v oblastiach mimoriadne závažnej trestnej činnosti s cezhraničným rozmerom vyplývajúcim z povahy alebo dôsledkov týchto trestných činov alebo z osobitnej potreby bojovať proti nim na spoločnom základe by sa mali ustanoviť spoločné vymedzenia trestných činov a spoločná minimálna výška najvyšších trestných sadzieb. Ide o závažné trestné činy uvedené v článku 83 ods. 1 ZFEÚ. Bolo by vhodné prioritne sa zamerať na terorizmus, rasizmus a xenofóbiu, obchodovanie s ľuďmi, nedovolené obchodovanie s drogami, sexuálne zneužívanie žien a detí, detskú pornografiu a počítačovú kriminalitu.¹⁰⁾

8) Poznatky účastníkov konferencie; Expertné stretnutie organizované Radou EÚ; Praha – Vyšehrad; 17. – 18. marec 2009 na tému: „Ochrana zraniteľných obetí a ich postavenie v trestnom konaní.“ [Dialógy - výmena skúseností na podklade poznatkov národných legislatív (a komparácia), riešenie principiálnych otázok týkajúcich sa práv zraniteľných osôb a ich postavenia v trestnom konaní, účinná ochrana proti sekundárnej viktimizácii].

9) Štokholmský program – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich. Úradný vestník EÚ, C 115, 04/05/2010, 1 – 38 s.

10) Rámcové rozhodnutie Rady č. 2002/475/SW z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu. Úradný vestník EÚ, L 164 22/06/2002, 18 – 22 s.

Rámcové rozhodnutie Rady č. 2002/629/SW z 19. júla 2002 o boji proti obchodovaniu s ľuďmi. Úradný vestník EÚ, L 203, 01/08/2002, 52 – 55 s.

Rámcové rozhodnutie Rady č. 2004/68/SV z 22. decembra 2003 o boji proti pohlavnému zneužívaniu detí a detskej pornografii. Úradný vestník EÚ, L 13, 20/01/2004, s. 10 – 14.

Rámcové Rozhodnutie Rady č. 2008/841/SV z 24. októbra 2008 o boji proti organizovanému zločinu. Úradný vestník EÚ, L 300, 11/11/2008, 42 – 45 s.

Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SW z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva. Úradný vestník L 328, 06/12/2008, s. 55 – 58.

Rámcové rozhodnutie Rady 2008/919/SW z 28. novembra 2008, ktorým sa mení a dopĺňa rámcové rozhodnutie 2002/475/SW o boji proti terorizmu. Úradný vestník L 330, 21 – 23 s.

V budúcnosti by sa mal podrobnejšie preskúmať vzťah medzi aproximáciou trestných činov alebo ich vymedzenia a pravidlom obojstrannej trestnosti v rámci vzájomného uznávania. Jednou z otázok by mohla byť potreba a uskutočniteľnosť aproximácie alebo vymedzenia trestných činov, na ktoré sa nevzťahuje obojstranná trestnosť. Ustanovenia trestného práva by sa mali prijímať vtedy, keď sa považujú za nevyhnutné na ochranu záujmov, a v zásade iba ako posledná možnosť.

Minimálne pravidlá týkajúce sa vymedzenia trestných činov a testov sa môžu ustanoviť aj vtedy, keď sa preukáže, že aproximácia trestných zákonov a iných právnych predpisov členských štátov je nevyhnutná na zabezpečenie účinného vykonávania politiky Únie, ktorá bola predmetom harmonizačných opatrení.¹¹⁾

1.3 Posilnenie medzinárodnej prítomnosti Únie v právnej oblasti

Pokiaľ ide o trestnoprávnu oblasť, bude potrebné určiť priority na rokovania o dohodách o vzájomnej pomoci a vydávaní. Únia by mala aktívne presadzovať čo najrozsiahlejšie pristupovanie partnerských krajín k najdôležitejším uplatňovaným dohovorom a poskytovať čo najviac pomoci iným štátom s cieľom riadne uplatňovať uvedené nástroje. Inštitúcie Únie by mali v čo najväčšej miere zabezpečiť súlad medzi právom Únie a medzinárodným právnym poriadkom. V oblastiach, kde je to možné, by sa mala zväziť synergia s Radou Európy.

Komisia, Rada a Európsky parlament vytvárajú politiku zameranú na vypracovanie dohôd o medzinárodnej justičnej spolupráci s tretími krajinami, ktoré sú predmetom záujmu, alebo v rámci medzinárodných organizácií. Pri rozhodovaní o prioritných krajinách by sa mali zohľadniť najmä tieto kritériá: strategický vzťah, existujúce dvojstranné dohody, dodržiavanie zásad ľudských práv zo strany danej krajiny, jej spolupráca s Úniou ako celkom a jej členskými štátmi a priority v oblasti presadzovania práva a justičnej spolupráce. Zároveň podporujú výmenu najlepších postupov a zhromažďovanie skúseností s nečlenskými štátmi, najmä vo vzťahu ku pristupujúcim krajinám, v plnej miere využívajú nástroje, ktoré má Únia k dispozícii na presadzovanie reformy justície a posilňovanie právneho štátu, ako napríklad twinningové systémy a partnerské preskúmania, a to aj v spolupráci s Radou Európy.¹²⁾

2. Ktorá cieľová skupina občanov EÚ je viazaná na pomoc garantovanú vytvorením spoločného súdneho systému: pomoc obetiam trestnej činnosti

Pri vymedzení garancie procesných práv podozrivým a obvineným, ktoré sú plne uplatňované, sa musí rovnako hľadiť na potreby ochrany tých, ktorí spadajú pod obeť trestného činu. Členské štáty EÚ zdieľajú rovnaké základné hodnoty: „právo na slobodu, právo na bezpečnosť a právo na odškodnenie“. EÚ sa bude usilovať o vytvorenie účinných nástrojov, ktoré zaručia každej osobe, u ktorej je predpoklad, že sa stala alebo môže sa stať obeťou trestného činu, právo na odškodnenie dôstojným, vážnym a spravodlivým spôsobom. Popritom nesmieme zabúdať na právo na spravodlivý proces, ktoré je rovnako uplatňované pri obeti, ako aj pri obžalovanom.

11) Štokholmský program – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich. Úradný vestník EÚ, C 115, 04/05/2010, 1 – 38 s.

12) Štokholmský program – otvorená a bezpečná Európa, ktorá slúži občanom a chráni ich. Úradný vestník EÚ, C 115, 04/05/2010, 1 – 38 s.

Od roku 2001 EÚ aktívne začala rozvíjať minimálne práva pre obeť a vylepšený prístup k odškodneniu obeť trestného činu. V tomto procese je dôležité rozpoznať potreby špecifických skupín obetí, potreby najzraniteľnejších subjektov, ako sú deti; tehotné ženy a ženy, ktoré sú obeťami domáceho násillia; obeť teroristických zločinov a obeť trestného činu obchodovania s ľuďmi.

V tomto kontexte orgány EÚ (zamerané na justičnú spoluprácu) vykonávajú dôkladnú analýzu právneho stavu problémov, ktorým čelia obeť trestnej činnosti, vrátane existujúcej legislatívy¹³⁾ za účelom prípravy implementácie takejto legislatívy na posilnenie práv a postavenia obeť v trestnom konaní.

Komisia sa zaviazala navrhnúť riešenie danej otázky, ktorú bude upravovať nová legislatíva plánovaná v období na začiatku roka 2011. Primárnym cieľom tejto legislatívnej iniciatívy bude zhmotnenie danej problematiky do podoby návrhu účinnej právnej normy EÚ a jej uvedenie do právnej praxe pre milióny občanov EÚ, ktorí sú každý rok obeťami trestných činov.

3. Ako zabezpečiť znalosť justície (v súvislosti so zbližovaním procesných práv): účinnými vzdelávacími nástrojmi

EÚ v zásade dôveruje legálnej profesionalite sudcov, ktorí majú osobný záujem zoznámiť sa a osvojiť si nový druh súdnej právomoci. Európsky súdny tréning je zjavne dôležitým nástrojom pre rozvoj vzájomného porozumenia a posilnenia vzájomnej dôvery. Európske súdnictvo má skúsenosť s prudkým nárastom počtu právnych nástrojov a iniciatív vo svojej pôsobnosti, ktoré sú vždy následne predmetom tréningových opatrení, ktoré sledujú nové legálne prostriedky spolupráce. Vlády členských štátov EÚ súhlasili s postojom Komisie vytvoriť iniciatívu smerom k sudcom, prokurátorom a súdnym úradníkom zapojiť ich do justičnej spolupráce zúčastnením sa na európskom súdnom tréningu. Tento tréning bude vytvorený na koncepcii akčného plánu. Bude postavený na princípe „Erasmus“¹⁴⁾ výmeny profesionálnych odborníkov medzi vysielajúcou a prijímajúcou krajinou, resp. medzi vysielajúcou krajinou a organizáciami EÚ. Dosiahnutým účelom má byť aktívne začlenenie do procesu prijímacieho štátu s využitím teoretických a praktických znalostí zo súdneho tréningu. Ďalšie vzdelávanie je zabezpečené Európskou akadémiou práva (European Law Academy v Trier), ktoré organizuje vzdelávanie prostredníctvom osobností európskej akademickej obce.

Za polemiku stojí aj možnosť vytvorenia Európskeho právneho inštitútu, miesta pre právnych profesionálov, civilných a trestných právnikov, kde budú môcť diskutovať o aktuálnych problémoch a nachádzať tak spoločné riešenia.¹⁵⁾

Záver

Predstava tohto ambiciózneho plánu pre trestné súdnictvo má už v súčasnosti veľa kritikov, samozrejme s pribúdajúcou vecnou kritikou sa systém pri odstraňovaní chýb

13) Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení zákona č. 79/2008 Z. z.

14) Erasmus - podprogram sa zameriava na zvyšovanie kvality vzdelávania a podporu európskej dimenzie vysokoškolského vzdelávania prostredníctvom medzinárodnej spolupráce univerzít, podporuje európsku mobilitu a zlepšuje transparentnosť a úplné uznávanie štúdií a kvalifikácie v krajinách EÚ.

15) Možnosť fungovania na podklade princípu, na ktorom funguje Európska legislatívna sieť.

stáva dokonalejším a využiteľnejším v praxi. No nájdú sa aj takí dostatočne neambiciózni, ktorých kritika je jednoznačne postavená proti zavádzaniu právnych nástrojov a vytváraniu spoločných procesných práv. Je zrejmé, že sa mylia, a to práve preto, že sa v súčasnom období otvára priestor na poli trestného súdnictva pre tieto ambície.

Ambície, ktoré odstránia rozdiely, pre ktoré utrpeli občania, čo čelili trestnému konaniu; občania, ktorí nerozumeli jednotlivým procesnoprávnym úkonom preto, lebo trestné konanie sa viedlo v jazyku, ktorým nerozprávali; občania, ktorým bol uložený prísnejší trest, aký by im bol uložený v krajine pôvodu a občania, ktorí utrpeli v trestnom konaní v súvislosti s neznalosťou vnútroštátneho práva.

Ambície, ktoré tvoria hodnoty základných práv ochrany v trestnom konaní.

Summary

Visualization of this ambitious plan for criminal justice give out to considerable reinforcement procedural laws but already has lot of critics on the present. The new European criminal justice system with cumulative objective critique will be more accomplish and utilizable in practice, also by the disposal mistakes. This ambition, which will remove differences in member states legislations, which suffered citizens of EU, which were confront in criminal procedure. Also suffered citizens which misunderstood single criminal procedure operation because criminal procedure was ahead in the language they don't talk. Citizens, which were punish by stricter punishment as punishment who was stored in origin country. Either citizens suffered in the criminal procedure done within the context of non – acquaintance domestic laws.

Harmonization of criminal law in the ambit EU member states forms attributes of fundamental laws legal protection in the criminal procedure.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] TOMÁŠEK, M. a kol.: Europeizace trestního práva. Praha: Linde, 2008. 13 s., ISBN 97880-7201-737-9.
- [2] SLAŠŤAN M.: Budúcnosť Európskej únie: Lisabonská zmluva a Slovensko. Bratislava: EUROIRIS, 2009. 18 s., ISBN 978-80-89406-02-9.
- [3] Uznesenie Rady č. 2009/C 295/01 z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Úradný vestník C 295, 04/12/2009, 1 a 2 s.
- [4] Rámcové rozhodnutie Rady č. 2002/475/SVV z 13. júna 2002 o boji proti terorizmu. Úradný vestník EÚ, L 164 22/06/2002, 18 -22 s.
- [5] Rámcové rozhodnutie Rady č. 2002/629/SVV z 19. júla 2002 o boji proti obchodovaniu s ľuďmi. Úradný vestník EÚ, L 203, 01/08/2002, 52 – 55 s.
- [6] Rámcové rozhodnutie Rady č. 2004/68/SVV z 22. decembra 2003 o boji proti pohlavnému zneužívaniu detí a detskej pornografii. Úradný vestník EÚ, L 13, 20/01/2004, s. 10 – 14.
- [7] Rámcové Rozhodnutie Rady č. 2008/841/SVV z 24. októbra 2008 o boji proti organizovanému zločinu. Úradný vestník EÚ, L 300, 11/11/2008, 42 – 45 s.
- [8] Rámcové rozhodnutie Rady 2008/913/SVV z 28. novembra 2008 o boji proti niektorým formám a prejavom rasizmu a xenofóbie prostredníctvom trestného práva. Úradný vestník L 328, 06/12/2008, s. 55 – 58.
- [9] Rámcové rozhodnutie Rady 2008/919/SVV z 28. novembra 2008, ktorým sa mení a dopĺňa rámcové rozhodnutie 2002/475/SVV o boji proti terorizmu. Úradný vestník L 330, 21 – 23 s.
- [10] Uznesenie Rady č. 2009/C 295/01 z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní. Úradný vestník C 295, 04/12/2009, 1 a 2 s.

- [11] Zákon č. 301/2005 Z. z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov.
- [12] Zákon č. 403/2004 Z. z. o európskom zatýkacom rozkaze a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
- [13] Zákon č. 215/2006 Z. z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi v znení zákona č. 79/2008 Z. z.
- [14] Európska komisia. [http://europa.eu.int/comm/justice_home/]

JUDr. René Baran

Externý doktorand na UPJŠ Košice

Odbor legislatívy trestného práva a väzenstva, sekcia legislatívy MS SR

E-mail: baran_rene@yahoo.com

rene.baran@justice.sk

Harmonizácia DPH v Európskej únii

Harmonization of VAT in the European Union

▼ Peter Feller

Kľúčové slová:

daň z pridanej hodnoty (DPH), harmonizácia, Európska únia, Šiesta smernica, základ dane, sadzba dane, oslobodenie od dane

Key words:

value added tax (VAT), harmonization, European Union, Sixth Directive, tax base, tax rate, tax exemption

Harmonizácia dane z pridanej hodnoty (ďalej len „DPH“) patrí k jednému z najdôležitejších projektov v minulosti, ako aj v súčasnosti v rámci Európskej únie. Cieľom tohto článku je zhrnúť doterajší vývoj v tejto oblasti, súčasnú situáciu a perspektívy ďalšej harmonizácie v najbližšej budúcnosti. Harmonizácia sa uskutočňuje jednak prijímaním smerníc a nariadení a zároveň aj prostredníctvom rozhodnutí Súdneho dvora Európskej únie. Vzhľadom na značný rozsah existujúcej judikatúry a skutočnosť, že časť rozhodnutí je zapracovaná aj v nových smerniciach, sa rozhodnutiami Súdneho dvora EÚ článok bližšie nezaobera. Harmonizáciou DPH bolo v minulosti sledovaných viacero cieľov. Tým základným však ostalo odstránenie daňových prekážok pre slobodný pohyb tovarov, služieb, osôb a kapitálu. Tento cieľ stále nebol úplne dosiahnutý a v súčasnosti v EÚ funguje iba prechodný systém DPH. Otázka harmonizácie DPH sa zásadným spôsobom dotýka aj Slovenskej republiky z dôvodu jej členstva v EÚ, preto je potrebné uvedenej problematike venovať zvýšenú pozornosť.

Dôvody harmonizácie

V zmysle článku 99 Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva¹⁾ mala Komisia navrhnúť spôsoby harmonizácie dane z obratu v záujme dosiahnutia spoločného trhu. Zo znenia príslušného ustanovenia je zrejmé, že daň z obratu je nepriama daň. V roku 1960 Komisia vytvorila pracovné komisie na dosiahnutie vytýčeného cieľa. Z odporúčaní pracovných skupín vyšla ako najlepšia alternatíva zavedenie dane z pridanej hodnoty vo všetkých štátoch EHS.²⁾ Komisia na základe týchto odporúčaní a po pripomienkach Európskeho parlamentu vypracovala návrhy smerníc upravujúcich proces harmonizácie v oblasti DPH, ktorý sa mal realizovať v dvoch stupňoch.

- 1) Čl. 99 Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva: „V záujme spoločného trhu Rada zväzuje spôsoby zosúladovania právnych predpisov, ktoré sa týkajú dane z obratu, spotrebných daní a iných foriem nepriamych daní, vrátane vyrovnávacích opatrení uplatniteľných v obchode medzi členskými štátmi. Komisia predloží návrhy Rade, ktorá rozhoduje jednomyselne, bez toho, aby boli dotknuté články 100 a 101.“
- 2) V uvedenom období bolo Francúzsko jediným štátom uplatňujúcim DPH. Ostatné krajiny používali rôzne druhy dane z obratu. Tieto dane boli uplatňované na celú hodnotu tovarov a služieb, t. j. nie iba na výšku hodnoty pridanej na jednotlivom produkčnom stupni. Výška týchto daní sa dala regulovať počtom subjektov zahrnutých v produkčnom procese a mohla motivovať daňovníkov k vertikálnej integrácii.

V rámci prvého stupňa mali krajiny EHS nahradiť dovtedajšie systémy daní z obratu daňou z pridanej hodnoty. Podľa čl. 2 Prvej smernice týkajúcej sa DPH³⁾ princíp DPH zahŕňa uplatňovanie všeobecnej spotrebnej dane na tovary a služby v proporčnej miere k cene tovarov a služieb bez ohľadu na celkový počet transakcií, ktoré sa uskutočnili od výroby až po distribúciu pred okamihom uplatnenia dane. Tento systém bol vybraný z dôvodu, že na rozdiel od daní z obratu pri ňom nedochádza k obmedzovaniu slobodného pohybu tovarov a služieb. Účelom smernice bolo zdaníť iba súkromnú spotrebu. Napriek tomu, že DPH je uplatňovaná na všetky tovary a služby, podnikateľské subjekty majú právo na odpočítanie dane z obstaraných tovarov a služieb z celkovej výšky dane, ktorá má byť odvedená štátu.

Druhá smernica týkajúca sa DPH⁴⁾ bližšie definovala jednotlivé pojmy v oblasti DPH, sadzby dane a pod. Tretia, Štvrtá a Piata smernica týkajúca sa DPH⁵⁾ predĺžili lehotu na implementáciu prvej a druhej smernice do roku 1973.⁶⁾

Výsledkom prvého stupňa harmonizácie DPH v rámci EHS bola existencia rôznych nekompatibilných systémov DPH v jednotlivých členských štátoch. Hlavnými oblasťami, v ktorých existovali rozdiely, bolo uplatňovanie DPH na sektor poľnohospodárskej produkcie, kategórie oslobodených dodaní, odpočet dane pri dovoze a cezhraničné poskytovanie služieb. Tieto rôzne prístupy mohli v praxi viesť až k dvojitému zdaneniu pri intra-komunitárnych dodaniach, čím dochádzalo k obmedzovaniu cezhraničného obchodu medzi členskými štátmi.

V rámci druhého stupňa harmonizácie DPH v krajinách EHS malo dôjsť k približovaniu jednotlivých národných legislatív a k odstráneniu uplatňovania DPH pri cezhraničnom dodaní tovaru v rámci členských krajín. Tento cieľ mal byť čiastočne dosiahnutý prijatím Šiestej smernice⁷⁾ týkajúcej sa DPH, ktorá sa stala základným predpisom v oblasti DPH na ďalších tridsať rokov. Jedným z dôvodov prijatia šiestej smernice bola potreba nahradiť systém príspevkov členských štátov do rozpočtu EHS vlastnými zdrojmi. V súčasnosti je rozpočet EÚ z väčšej časti financovaný priamo z príspevkov jednotlivých členských

3) Prvá smernica Rady č. 67/227/EHS z 11. apríla 1967 o zosúladení právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu – Štruktúra a spôsoby uplatňovania spoločného systému dane z pridanej hodnoty (Ú. v. ES L 71, s. 1301; Mim. vyd. 09/001, s. 3).

4) Druhá smernica Rady č. 67/228/EHS z 11. apríla 1967 o zosúladení právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu – Štruktúra a spôsoby uplatňovania spoločného systému dane z pridanej hodnoty (Ú. v. ES L 71, 14. 4. 1967, s. 1303).

5) Tretia smernica Rady č. 69/463/EHS z 9. decembra 1969 o harmonizácii legislatívy členských štátov upravujúcej daň z obratu – Zavádzanie dane z pridanej hodnoty v členských štátoch – (Ú. v. ES L 320, 20. 12. 1969, s. 34), Štvrtá smernica Rady č. 71/401/EHS z 20. decembra 1971 o harmonizácii zákonov členských štátov v oblasti daní z obratu – Zavedenie dane z pridanej hodnoty v Taliansku (Ú. v. ES L 283, 24. 12. 1971, s. 41) a Piata smernica Rady č. 72/250/EHS o harmonizácii legislatívy členských štátov v oblasti daní z obratu. Zavedenie dane z pridanej hodnoty v Taliansku (Ú. v. ES L 162, 18. 7. 1972, s. 18).

6) Predĺženie bolo potrebné z dôvodu meškania implementácie DPH v Belgicku a Taliansku. Iné krajiny prijali DPH ešte pred vstupom do EHS – Dánsko v roku 1967, Írsko v roku 1972, Veľká Británia v roku 1973 atď. Pri rozširovaní EÚ v rokoch 1995, 2004, 2006 pristupujúce štáty museli prijať DPH ešte pred samotným vstupom, pričom boli umožnené niektoré dočasné výnimky.

7) Šiesta smernica Rady č. 77/388/EHS zo 17. mája 1977 o zosúladení právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu – spoločný systém dane z pridanej hodnoty: jednotný základ jej stanovenia (Ú. v. ES L 145, 13. 6. 1977, s. 1)

štátov proporčne na základe ich hrubého národného produktu. Ostatné zdroje vrátane DPH postupne klesajú.⁸⁾

Šiesta smernica

Šiesta smernica mala byť implementovaná členskými štátmi do 1. januára 1978, avšak väčšina členských štátov ju implementovala až k 1. januáru 1979.⁹⁾ Počas platnosti šiestej smernice bolo prijatých ďalších desať smerníc v oblasti DPH. Z nich najdôležitejšie úpravy zaviedli nasledovné smernice:

- Ôsma smernica¹⁰⁾ a Trinásť smernica¹¹⁾ umožnili vrátenie dane osobám, ktoré neboli registrované ako platitelia dane v príslušnom členskom štáte.
- Desiata smernica¹²⁾ sa zaoberala osobitnými pravidlami pre určenie miesta dodania prenájmu hnuťelných vecí.
- Osemnásť smernica¹³⁾ zrušila niektoré z výnimiek umožnených šiestou smernicou.
- Smernica 92/77/EHS¹⁴⁾ stanovujúca základnú sadzbu DPH v rozmedzí 15 až 25 % a zníženie sadzby na úrovni 5 %. Okrem toho mohli jednotlivé členské štáty používať na vybrané tovary a služby sadzbu DPH nižšiu ako 5 %, prípadne nulovú sadzbu DPH až do prijatia konečného systému DPH.

Vytváranie vnútorného trhu od roku 1985

Novým impulzom v harmonizácii DPH bol rok 1985 a Biela kniha vypracovaná Komisiou. Správa sa zaoberala dosiahnutím vnútorného trhu do roku 1992.¹⁵⁾ Komisia za prostriedkov dosiahnutia hospodárskej integrácie medzi jednotlivými členskými štátmi stanovila okrem iného aj odstránenie daňových bariér. Ďalšími oblasťami boli odstránenie fyzických a technických obmedzení. Vo vzťahu k daňovým obmedzeniam správa konštatovala, že harmonizácia DPH je nevyhnutnou súčasťou dosiahnutia vnútorného trhu. Uplatňovaný princíp určenia miesta zdaniteľného plnenia podľa miesta dodania vyžadoval

8) V správe „Financing of the European Union Budget“ z 29. apríla 2008 predloženej Komisii sa navrhlo úplné zrušenie financovania rozpočtu EÚ z DPH. Dôvodom bola prílišná zložitosť existujúceho systému.

9) Predĺženie bolo umožnené Deviatou smernicou Rady č. 78/583/EHS z 26. júna 1978 o zosúladení právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu (Ú. v. ES L 194, 19. 7. 1978, s. 16).

10) Ôsma smernica Rady č. 79/1072/EHS zo 6. decembra 1979 o zosúladení právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu – Úpravy o vrátení dane z pridanej hodnoty platiteľom dane, ktorí nemajú sídlo na území štátu (Ú. v. ES L 331, 27. 12. 1979, s. 11).

11) Trinásť smernica Rady 86/560/EHS zo 17. novembra 1986 o harmonizácii zákonov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu – postup vrátenia dane z pridanej hodnoty osobám podliehajúcim zdaneniu, ktoré nesídli na území spoločenstva (Ú. v. ES L 326, 21. 11. 1986, s. 40).

12) Desiata smernica Rady 84/386/EHS z 31. júla 1984 o zosúladení právnych predpisov členských štátov o daniach z obratu, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 77/388/EHS – Použitie dane z pridanej hodnoty pri prenájme hnuťelného hmotného majetku (Ú. v. ES L 208, 3. 8. 1984, s. 58).

13) Osemnásť smernica Rady 89/465/EHS z 18. júla 1989 o zosúladení právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa daní z obratu – odstránenie niektorých odchýlok uvedených v článku 28 (3) Šiestej smernice 77/388/EHS (Ú. v. ES L 226, 3. 8. 1989, s. 21).

14) Smernica Rady 92/77/EHS z 19. októbra 1992, ktorá dopĺňa spoločný systém dane z pridanej hodnoty, mení a dopĺňa smernicu 77/388/EHS (zblíženie sadzieb DPH) (Ú. v. ES L 316, 31. 10. 1992, s. 1).

fyzickú kontrolu tovarov na hraniciach. Harmonizácia v oblasti DPH mala spočívať v nasledujúcich oblastiach:

- Jednotný základ dane;
- Určenie počtu sadzieb dane;
- Stanovenie úrovne jednotlivých sadzieb dane.

V roku 1987 Komisia predložila niekoľko návrhov na odstránenie daňových bariér v oblasti DPH.¹⁶⁾ Návrhy predpokladali harmonizáciu DPH, odstránenie rozdielov medzi dodaním v rámci členského štátu a cezhraničnom dodaní medzi členskými štátmi a úpravu pravidiel pre miesto dodania služieb. Návrhy boli založené na nasledovných princípoch:

- Zjednocovanie DPH sadzieb;
- Zdaňovanie transakcií v krajine pôvodu. Táto zmena by viedla k veľkým presunom v rámci rozpočtových príjmov z DPH pre jednotlivé členské štáty. Exportne zamerané členské štáty, ktoré by dokázali dodávať viac tovarov do iných členských štátov, by mali aj vyššie rozpočtové príjmy z DPH;
- Vyrovnávací mechanizmus medzi členskými štátmi predpokladajúci transfery časti DPH odviedenej v exportne zameraných členských štátoch ako výsledok zdaňovania transakcií v krajine pôvodu.

Takýto návrh bol však pre členské štáty neprijateľný. Preto bol v roku 1989 predložený prepracovaný návrh, ktorý vytvoril základ tzv. prechodného systému platného v pozmenenej podobe dodnes. Výsledkom návrhu bolo schválenie smernice 91/680/EHS¹⁷⁾ a smernice 92/111/EHS.¹⁸⁾ Smernice výrazným spôsobom zmenili fungovanie DPH v rámci Európskeho spoločenstva. Zaviedlo sa pravidlo, že nákupy nezdaniteľných osôb¹⁹⁾ budú podliehať DPH v krajine, kde sa transakcia uskutočňuje, s určitými prechodnými výnimkami (obstaranie nových dopravných prostriedkov, zásielkový predaj). Došlo taktiež k odstráneniu fyzických kontrol tovaru na hraniciach. Zároveň však došlo k zavedeniu rozsiahlych administratívnych povinností pre platiteľov dane. Nová úprava zachovávala princíp štátu určenia pri dodaniach určených pre platiteľov dane. Miestom zdaniteľného plnenia v takýchto prípadoch bolo miesto spotreby.

Zámerom Komisie pri príprave návrhu smernice 91/680/EHS bolo vytvoriť prechodný systém, ktorý mal umožniť vypracovanie návrhu konečného systému fungovania DPH v rámci EÚ.²⁰⁾ V roku 1996 bola práca na tomto návrhu ukončená a Komisia predložila na diskusiu správu „Spoločný systém DPH. Program pre jednotný trh“.²¹⁾

15) Vytváranie vnútorného trhu: Biela kniha Komisie Európskej rade COM(85) 310.

16) Napr. návrh smernice Rady, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 77/388/EHS – odstránenie daňových bariér COM(87)322, návrh smernice Rady na zjednotenie sadzieb DPH COM(87)324 atď.

17) Smernica Rady č. 91/680/EHS zo 16. decembra 1991, ktorou sa dopĺňa spoločný systém dane z pridanej hodnoty, mení a dopĺňa smernica 77/388/EHS s cieľom zrušiť daňové hranice (Ú. v. ES L 376, 31. 12. 1991, s. 1).

18) Smernica Rady č. 92/111/EHS zo 14. decembra 1992, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 77/388/EHS a zavádzajú sa zjednodušujúce opatrenia k dani z pridanej hodnoty (Ú. v. ES L 384, 30. 12. 1992, s. 47).

19) Nezdaniteľnými osobami sa rozumejú osoby, ktoré nevykonávajú nezávisle ekonomickú činnosť. Bližšie ohľadne definície zdaniteľnej osoby pozri zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov § 3.

20) Článok 35a) šiestej smernice stanovil Komisii povinnosť predložiť návrh konečného systému DPH v roku 1994.

21) A Common System of VAT [Value Added Taxation]: A Programme for the Single Market. COM (96) 328 final.

Cieľom dokumentu bolo identifikovať obmedzenia dovtedajšieho systému a navrhnúť nový systém na posúdenie. Tento systém spočíval v zavedení princípu neutrality a založení vnútorného trhu, v rámci ktorého by došlo k odstráneniu prekážok pri pohybe tovarov, osôb, služieb a kapitálu.²²⁾

Navrhovaný konečný režim DPH mal znížiť administratívnu záťaž pre zdaniteľné osoby a zjednodušiť spôsob zdaňovania. Správa vyčíslila, že administratívne náklady na cezhraničné transakcie sú 5 – 6-krát vyššie ako náklady na obdobné transakcie uskutočňované v rámci jedného členského štátu, čo bolo zjavne v rozpore s cieľom odstrániť prekážky pri pohybe tovarov, osôb, služieb a kapitálu. Zdaňovanie malo závisieť od obchodných transakcií a nie od monitorovania toku tovarov.²³⁾ Existujúci systém nedokázal reagovať na rozvoj nových hospodárskych odvetví, ako bol elektronický obchod, telekomunikácie a pod. Komisia stanovila, že nový systém DPH by mal spĺňať nasledovné kritériá:

- Má zrušiť segmentáciu jednotného trhu na národné daňové oblasti. Komisia pritom ako argument uvádza, že členské štáty už stratili suverenitu rozhodovania v oblasti DPH z dôvodu, že nedokážu sledovať celkovú činnosť jednotlivých platiteľov dane. Zotrvávanie na existujúcom systéme národných legislatív pre oblasť DPH, ktoré presadzujú jednotlivé členské štáty, vedie iba k zachovávaniu ilúzie ich nezávislosti.
- Má byť jednoduchý a moderný v súlade s novými výzvami v 21. storočí.
- Má zabezpečiť efektívne zdanenie a sledovanie transakcií, a tak zachovať úroveň daňových príjmov.

Jednotný trh by mal mať rovnaké znaky ako domáce trhy jednotlivých členských štátov. Rozdiely medzi intrakomunitárnymi a domácimi transakciami mali byť odstránené. Osobitný režim by ostal zachovaný iba pri transakciách s tretími krajinami.

Dôsledkom uvedených cieľov by bolo stanovenie iba jedného pravidla pre určenie miesta zdaniteľného plnenia. Podiel daňových príjmov priraditeľný jednotlivým členským štátom by bol určený na základe celkovej spotreby v každom štáte, ktorá by sa zisťovala štatisticky. Zároveň by bolo potrebné zjednotiť sadzby DPH vo všetkých členských štátoch.

Nová stratégia harmonizácie DPH od roku 2000

Z dôvodu dôležitosti rozpočtových príjmov z DPH bolo pre jednotlivé členské štáty neprijateľné akceptovať návrhy Komisie prezentované v správe „Spoločný systém DPH. Program pre jednotný trh“. Preto Komisia v roku 2000 predstavila novú stratégiu,²⁴⁾ ktorá dosiahnutie konečného cieľa rozložila na viacero krokov. V rámci tejto stratégie boli doteraz prijaté viaceré čiastkové zmeny, ako napríklad:

- zjednodušenie pravidiel pre elektronické obchodovanie a služby televízneho a rozhlasového vysielania,²⁵⁾

22) V zmysle čl. 3 ods. 1 Zmluvy o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva „Činnosti spoločenstva ... v súlade s podmienkami a časovým plánom uvedeným v tejto zmluve zahŕňajú zrušenie prekážok medzi členskými štátmi, ktoré bránia voľnému pohybu osôb, služieb a kapitálu.“

23) Prechodný systém DPH uplatňovaný v rámci EÚ obsahuje vysoký počet pravidiel pre určenie miesta dodania tovaru a služby rozhodujúceho pre uplatňovanie DPH (v čase vypracovania správy v roku 1996 minimálne 25).

24) A Strategy to Improve the Operation of the VAT System within the Context of the Internal Market. 7. júna 2000, COM (2000) 348.

25) Smernica Rady 2002/38/ES zo 7. mája 2002, ktorá mení a dopĺňa a dočasne mení a dopĺňa smernicu 77/388/EHS, pokiaľ ide o úpravy týkajúce sa dane z pridanej hodnoty s ohľadom na služby rozhlasového a televízneho vysielania a určité služby dodávané elektronicky (Ú. v. ES L 128, 15. 5. 2002, s. 41).

- elektronická fakturácia a zjednotenie obsahu faktúr;²⁶⁾
- úprava minimálnej základnej sadzby DPH, ktorá nemala byť nižšia ako 15 % z dôvodu zabránenia prílišného znižovania sadzieb jednotlivými členskými štátmi;²⁷⁾
- liberalizácia obchodovania s elektrinou a plynom;²⁸⁾
- vzájomná pomoc pri vymáhaní daňových pohľadávok;²⁹⁾
- spolupráca v oblasti správy DPH;³⁰⁾
- prijatie smernice nahradzujúcej šiestu smernicu;³¹⁾
- úprava základného pravidla pre určenie miesta dodania služieb³²⁾. Všeobecné pravidlo o mieste poskytovania služieb zdaniiteľným osobám sa zmenilo na miesto, kde je usadený príjemca služby.

Z oblastí, ktoré neboli doteraz prijaté, patria medzi najdôležitejšie nasledovné:

1. Úprava pravidiel pre poštové služby – v súčasnosti sú poštové služby oslobodené od DPH. Tento režim má pôvod ešte z obdobia, keď v poštovom sektore existovali iba monopolné subjekty pod kontrolou štátov, neexistovala konkurencia a rozsah poskytovaných služieb bol pomerne limitovaný. V súčasnej dobe však existencia oslobodenia pre poštové služby môže viesť k obmedzovaniu konkurencie a rozvoja tohto sektora.

2. Používanie platobných kariet a poukážok pri podpore predaja – používanie platobných kariet a poukážok nie je v súčasnej dobe v dostatočnej miere upravené v daňovej legislatíve. Problémy nastávajú pri určení dátumu poskytnutia zdaniiteľného plnenia, miesta zdaniiteľného plnenia a základu dane. Otázky súvisiace s používaním poukážok a platobných kariet na podporu predaja sú ešte výraznejšie v prípade cezhraničných transakcií. V súčasnej dobe existuje pomerne rozsiahla judikatúra Súdneho dvora Európskej únie zaoberajúca sa uvedenou problematikou,³³⁾ ktorá by mala byť zapracovaná do nových legislatívnych návrhov Komisie.

26) Smernica Rady 2001/115/ES z 20. decembra 2001 upravujúca a dopĺňujúca smernicu 77/388/EHS s cieľom zjednodušenia, modernizovania a harmonizovania podmienok stanovených na fakturovanie v súvislosti s daňou z pridanej hodnoty (Ú. v. ES L 15, 17. 1. 2002, s. 24).

27) Smernica Rady 2001/4/ES z 24. januára 2001, ktorá mení a dopĺňa a dočasne mení a dopĺňa smernicu 77/388/EHS, pokiaľ ide o dĺžku obdobia, počas ktorého sa má používať minimálna štandardná sadzba, a Smernica Rady 2009/47/ES, ktorou sa mení smernica 2006/112/ES vo vzťahu k zníženým sadzbám DPH (Ú. v. ES L 22, 14. 1. 2001, s. 17).

28) Smernica Rady 2003/92/ES zo 7. októbra 2003, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 77/388/EHS v súvislosti s pravidlami o mieste dodávok plynu a elektriny (Ú. v. ES L 260, 11. 10. 2003, s. 8).

29) Smernica Rady 2001/44/ES z 15. mája 2001, ktorou sa mení smernica 76/308/EHS o vzájomnej pomoci pri vymáhaní pohľadávok vyplývajúcich z operácií, ktoré sú súčasťou financovania Európskeho poľnohospodárskeho orientačného a záručného fondu, poľnohospodárskych dávok a ciel, dane z pridanej hodnoty a niektorých spotrebných daní (Ú. v. ES L 175, 28. 6. 2001, s. 17).

30) Nariadenie Rady (ES) č. 1798/2003 zo 7. októbra 2003 o administratívnej spolupráci v oblasti dane z pridanej hodnoty a ktoré zrušuje nariadenie (EHS) č. 218/92 (Ú. v. L 264, 15. 10. 2003, str. 1).

31) Smernica Rady 2006/112/ES z 28. 11. 2006 o spoločnom systéme dane z pridanej hodnoty (Ú. v. EÚ L 384, 29. 12. 2006).

32) Smernica Rady 2008/8/ES z 12. februára 2008, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 2006/112/ES, pokiaľ ide o miesto poskytovania služieb (Ú. v. EÚ L 44, 20. 2. 2008).

33) Napr.: Boots (C-126/88), Argos (C-288/94), Elida Gibbs (C-317/94), Kuwait Petroleum (C-48/97).
Commission vs. Germany (C-427/98), Yorkshire (C-398/99), Bupa Hospitals (C-419/02).

3. Opatrenia proti daňovým podvodom – v súčasnej dobe k najrozšírenejším daňovým podvodom patria takzvané „carusel“ podvody. Tieto podvody fungujú na princípe kombinácie transakcií, na ktoré dodávateľ uplatňuje DPH (transakcie v rámci jedného členského štátu), s tými, na ktoré DPH neuplatňuje (intrakomunitárne transakcie). Pri týchto podvodoch ich účastníci využívajú skutočnosť, že pri nadobudnutí tovaru neplatia DPH a pri následnom lokálnom dodaní DPH na výstupe uplatnia. Takýto subjekt následne zaniká ešte pred odvedením uplatnenej DPH na výstupe daňovému úradu. Zároveň konečnému príjemcovi takéhoto dodania ostáva nárok na uplatnenie odpočtu DPH.³⁴⁾ Medzi navrhované opatrenia, ktoré by mohli byť prijaté v snahe zabrániť týmto podvodom, patria uplatňovanie DPH dodávateľom na všetky transakcie v rámci EÚ alebo v rámci existujúceho systému samozdanenia uplatňovanie DPH vo výške sadzby platnej v krajine dodávateľa zdaniiteľnou osobou, ktorej bol tovar dodaný. Alternatívou by mohlo byť prijatie princípu samozdanenia aj pri dodaniach tovaru uskutočňovaných v rámci jedného štátu. V súčasnej dobe sa princíp samozdanenia pri vnútroštátnych dodaniach vybraných tovarov v obmedzenej miere členskými štátmi využíva.³⁵⁾ V tejto súvislosti bola v roku 2010 prijatá Smernica Rady 2010/23/EU,³⁶⁾ na základe ktorej môžu členské štáty dočasne (min. na obdobie dvoch rokov) presunúť daňovú povinnosť na príjemcu emisných kvót na skleníkové plyny. Uvedená úprava však v súčasnej dobe nepostačuje na elimináciu podvodov v oblasti DPH. Zároveň sa v rámci boja proti daňovým podvodom zvyšuje administratívne zaťaženie jednotlivých daňovníkov. Potvrdením tejto skutočnosti je stanovenie novej povinnosti pre platiteľov podávať súhrnné výkazy aj pri dodaní služieb s miestom dodania v inom členskom štáte.³⁷⁾ Predpokladaný praktický dosah na predchádzanie daňovým podvodom je minimálny.

4. Zjednotenie sadzieb – Komisia na základe smernice Rady č. 2006/18/ES predložila správu o uplatňovaní sadzieb DPH okrem základnej sadzby.³⁸⁾ Z čisto ekonomického pohľadu jednotná sadzba dane zabraňuje možným manipuláciám daňovníkmi a preferovaniu rozvoja len vybraných sektorov hospodárstva. Navyše vedú k zvýšeným nákladom na administratívu pre platiteľov dane a pre daňové orgány. Nižšie sadzby dane pre vybrané odvetvia môžu viesť k rastu hospodárstva iba vo veľmi výnimočných prípadoch, ak sa vďaka nim podarí motivovať daňovníkov obstarávať si tovary a služby, ktoré by si inak vytvorili sami. Dosah na zvýšenie zamestnanosti prostredníctvom zníženia sadzieb pre

34) V súčasnosti nie je možné obmedziť uplatnenie nároku na odpočet, pokiaľ sa nedokáže vedomosť o podvode. Napr. § 69 ods. 14 zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o DPH“) stanovuje, že „Platiteľ, ktorému bol dodaný tovar alebo služba v tuzemsku, ručí spoločne a nerozdielne za daň z predchádzajúceho stupňa uvedenú na faktúre, ak vyhotoviteľ faktúry vykázanú daň úmyselne nezaplatil alebo úmyselne sa stal neschopným zaplatiť daň a platiteľ pri uzavretí zmluvy mal o tom vedomosť“.

35) Napr. § 69 ods. 12 zákona o DPH: „Pri dodaní kovového odpadu a kovového šrotu v tuzemsku je povinný platiť daň platiteľ, ktorému je tento tovar dodaný.“

36) Smernica Rady 2010/23/EU, ktorou sa mení smernica 2006/112/ES o spoločnom systéme dane z pridanej hodnoty, pokiaľ ide o dočasné používanie mechanizmu prenesenia daňovej povinnosti vo vzťahu k niektorým službám s rizikom podvodu.

37) Smernica Rady 2008/117/ES zo 16. decembra 2008, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 2006/112/ES o spoločnom systéme dane z pridanej hodnoty s cieľom bojovať proti daňovým podvodom spojeným s transakciami v rámci Spoločenstva a § 80 ods. 1 bod d) zákona o DPH (Ú. v. EÚ L 14, 20. 1. 2009).

38) Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on VAT rates other than standard VAT rates COM (2007) 380.

jednotlivé druhy tovarov a služieb je podľa správy minimálny. V rámci eliminovania príjmových nerovností medzi spotrebiteľmi sú nižšie sadzby najefektívnejšie, ak sa uplatňujú na potraviny. Komisia navrhla uplatňovať znížené sadzby v obmedzenej miere v oblasti kultúry, vzdelávania, zamestnanosti, energetiky a na základné spotrebiteľské tovary a služby, ako napr. potraviny. V roku 2009 došlo k prijatiu smernice Rady č. 2009/47/ES,³⁹⁾ ktorá dovoľila trvalé zníženie sadzieb DPH vo vybraných oblastiach. Ide najmä o tovary a služby s vysokým podielom ľudskej práce (napr. reštauračné služby, knihy, opravy atď.), pri ktorých nedochádza vo veľkej miere k cezhraničným transakciám a znížená sadzba neohrozuje vnútorný trh EÚ.

5. Úprava miesta dodania služieb – V roku 2007 Rada schválila prijatie DPH balíka upravujúceho miesto dodania služieb, vrátenie DPH zahraničným osobám a užšiu spoluprácu v oblasti správy daní medzi členskými štátmi. Pri službách poskytovaných medzi zdaniteľnými osobami došlo k zmene základného pravidla z miesta poskytnutia služby z krajiny pôvodu na krajinu určenia služby so zachovaním určitých výnimiek.

6. Finančné a poisťovacie služby – Na finančné a poisťovacie služby sa v súčasnosti uplatňuje oslobodenie od DPH.⁴⁰⁾ Z uvedeného vyplýva aj skutočnosť, že poskytovatelia týchto služieb nemajú nárok na odpočet DPH z nadobudnutých tovarov a služieb využívaných na poskytovanie finančných a poisťovacích služieb. Tým dochádza k zvýšenej motivácii poskytovateľov týchto služieb k vertikálnej integrácii, a teda k narušovaniu podnikateľského prostredia. V roku 2006 Komisia vypracovala Správu o modernizovaní DPH režimu pre finančné a poisťovacie služby.⁴¹⁾ V rámci tejto správy Komisia navrhla nasledovné riešenia:

- a) uplatňovanie nulovej DPH na finančné a poisťovacie služby poskytované ostatným zdaniteľným osobám. Tým by vznikol poskytovateľom týchto služieb nárok na odpočítanie DPH z nadobudnutých tovarov a služieb;
- b) rozšírenie oslobodenia DPH aj na služby dodávané zdaniteľnými osobami poskytovateľom finančných a poisťovacích služieb;
- c) umožnenie obmedzeného nároku na odpočet na vybrané tovary a služby;
- d) zavedenie možnosti zdanenia finančných a poisťovacích služieb poskytovaných zdaniteľným osobám.

V nadväznosti na uvedenú správu Komisia vypracovala návrh smernice a nariadenia upravujúceho finančné služby, ktoré však doteraz neboli prijaté. Smernica má spresniť pravidlá pre oslobodenie finančných a poisťovacích služieb. Nová úprava predpokladá oslobodenie dodaní, ktoré predstavujú súčasť finančných a poisťovacích služieb. Zároveň má dôjsť k rozšíreniu možnosti rozhodnutia o zdanení určitých služieb z členských štátov priamo na poskytovateľov služieb. Umelo motivovanému vertikálnemu zlučovaniu by mal zabrániť upravený inštitút skupiny na zdieľanie nákladov umožňujúci členom skupiny združovať investície a prerozdeľovať náklady na tieto investície oslobodené od DPH zo skupiny na jej členov.

39) Smernica Rady 2009/47/ES z 5. mája 2009, ktorou sa mení a dopĺňa smernica 2006/112/ES, pokiaľ ide o znížené sadzby dane z pridanej hodnoty (Ú. v. EÚ L 116, 9. 5. 2009).

40) V slovenskom zákone o DPH § 39 a § 49 ods. 3.

41) Consultation Paper on modernising VAT obligations for financial services and insurances, 2006.

Summary

The paper briefly summarizes the milestones of VAT harmonization in the European Union. Since the beginning of the European integration the member states have realized that the harmonization of indirect taxes would be necessary in order to assure the free movement of goods, services, capital and persons since the foundation of European Economic Community. On the other hand, the member states only reluctantly gave up their sovereign rights in the field of indirect taxation. As a result, the tax barriers were identified as one of the obstacles of the internal market even in the White Paper prepared by the Commission in 1985, well after the adoption of VAT system in all member states. The absence of uniform legislation in all member states resulted in the obligation to impose burdensome administrative requirements on the taxpayers and; thus, increased the costs of intra-community transactions. In addition, the existing system allows extensive abuse through various loopholes. The carousel frauds represent a single most important and widespread method of tax evasion. The recently adopted measures do not seem to be able to tackle with these problems effectively. A new uniform approach by all member states is required in order to achieve necessary improvements in this area.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] BABČÁK, Vladimír: Daňové právo Slovenskej republiky, 2010, EPOS, ISBN 978-8057-851-0.
- [2] BALKO, Ladislav et al: Finančné právo, 2006, Poradca podnikateľa, spol. s r.o., ISBN 80-88931-53-3.
- [3] BERGER, Wolfram et al: Smernice ES o dani z pridanej hodnoty, 2010, 1. VOX a.s. – Nakladateľství, ISBN 978-80-86324-83-8.
- [4] TERRA, Ben J.M, WATTER, Peter J.: European Tax Law, Fifth edition, 2008, Kluwer Law International, ISBN 9789041127402.
- [5] TERRA, Ben – Kajus, Julie: A Guide to the European VAT Directives, Vol. 1, Introduction to European VAT, 2010, IBFD, ISBN 978-90-8722-068-6.
- [6] IAIN, Begg et al: Financing of the European Union Budget, 29. apríla 2008, [cit. 27. júla 2010]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/budget/reform/library/issue_paper/study_financingEU_de_en_fr.pdf
- [7] A Common System of VAT [Value Added Taxation]: A Programme for the Single Market. COM (96) 328 final, [cit. 25. júla 2010]. Dostupné na internete: <http://aei.pitt.edu/4035/>
- [8] A Strategy to Improve the Operation of the VAT System within the Context of the Internal Market. 7. júna 2000, COM (2000) 348, [cit. 25. júla 2010]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2000:0348:FIN:EN:PDF>
- [9] Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on VAT rates other than standard VAT rates {SEC(2007) 910}, [cit. 25. júla 2010]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0380:FIN:EN:PDF>
- [10] Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28-29 June 1985) COM(85) 310, June 1985. [cit. 29. júla 2010] Dostupné na internete: http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com1985_0310_f_en.pdf
- [11] Consultation Paper on modernising Value Added Tax obligations for financial services and insurances, [cit. 25. júla 2010]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/consultations/tax/modernising_vat_en.pdf

JUDr. Ing. Peter Feiler

Externý doktorand na Fakulte práva Paneurópskej vysokej školy
peterfeiler@yahoo.com

Vybrané modely e-learningu vo vyspelých spoločnostiach

Selected models of e-learning in developed societies

▼ Zuzana Kurucová

Kľúčové slová:

e-learning, on-line, synchronické elektronické vzdelávanie, asynchronické elektronické vzdelávanie, tradičné elektronické vzdelávanie, rýchle elektronické vzdelávanie

Key words:

E-learning, Online, synchronous e-learning, Asynchronous e-learning, traditional e-learning, quick/fast e-learning

1. Úvod do problematiky

V ostatných desaťročiach prechádzajú moderné spoločnosti viacerými zmenami. Od spoločností orientovaných prioritne na výrobu sa presúvajú po osi k spoločnostiam orientovaným najmä na vedomostnú ekonomiku. Je preto logické, že nové vynálezy a objavy vo sfére informačno-komunikačných technológií sa vo veľkej miere používajú aj na edukatívne účely. Stimulom, ktorý dáva novým – alternatívnym formám vzdelávania, dominantné postavenie, je, samozrejme, aj „rýchlosť“ života jednotlivcov v rámci moderných spoločností, kde potreba informácií sa stáva nevyhnutnosťou, a to dokonca v relatívne krátkom čase. **Učiaci sa¹⁾ – najmä v produktívnom veku – už spravidla nemajú veľký časový priestor na obstarávanie materiálnych učebných pomôcok, kníh a pod., pričom súčasne u nich vzniká potreba čo najefektívnejšieho modelu štúdia s cieľom šetriť čas a finančné prostriedky.**

Jedným z nových prístupov k vzdelávaniu je **e-learning** (pojem používaný približne od konca roku 1997). Čo si však máme pod týmto cudzojazyčným termínom predstaviť? Stručne by sme ho mohli preložiť ako elektronické učenie, pričom už zo samotného významu tohto anglického slovného spojenia to tiež vyplýva (e- v anglickom jazyku označenie pre „elektronické“, príp. „internetové“, learning – v anglickom jazyku jedno zo slov označujúcich učenie, štúdium). Zjednodušene a s istým nadhľadom je to všetko, čo sa užívateľ naučí elektronickou cestou, resp. prostredníctvom počítača.

Informačné a komunikačné technológie poskytujú v súčasnosti množstvo atraktívnych možností pre tvorbu nových typov vzdelávacích a výučbových projektov. Internetová sieť po splnení určitých požiadaviek na technické vybavenie a objednaní služieb umožňuje prienik informácií priamo na pracovnú plochu používateľa.^{2), 3)}

- 1) V nasledovnom príspevku budeme na označenie „učiaceho sa“ subjektu používať rôzne označenia – najmä v závislosti od konkrétneho postavenia subjektu v danej (modelovej) situácii (napr. žiak, študent, zamestnanec a pod.).
- 2) ŽITNÝ, R. – HAŠKOVÁ, A.: Tvorba virtuálneho výučbového prostredia. IN Technológia vzdelávania. UKF : Nitra, ročník XIII, č. 2/2005, str. 6.
- 3) KURUCOVÁ, Z.: E-learning ako prostriedok a zdroj hybridných dopadov na výchovu a vzdelávanie. IN Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, Bratislava, I/2010, str. 56 a nasl.

Elektronické vzdelávanie však nie je riešením, ktoré by bolo univerzálne aplikovateľné na všetky modely vzdelávania. Súčasne je možné konštatovať, že elektronické vzdelávanie nikdy v plnom rozsahu nenahradí klasickú formu výučby v miestnostiach. Na strane druhej však mnohé inštitúcie dospeli k záveru, že niektoré ich vzdelávacie projekty sa mohli preniesť z miestnosti do režimu on-line vzdelávania. Ak ide o kurzy – predmety/vzdelávanie, ktoré si vyžadujú tzv. funkčné hranie alebo prístup k praktickým materiálom, elektronické vzdelávanie sa môže jednoznačne použiť ako doplnok/rozšírenie klasického modelu vzdelávania, keďže týmto spôsobom je možné nakladať s časom určeným na výučbu efektívnejšie a v neposlednom rade je možné rozšíriť okruh školených subjektov (učiacich sa).

Bežný prístup k elektronickému vzdelávaniu je, že poskytovanie vzdelávania prostredníctvom webu namiesto klasického školenia v učebniach vytvára viac príležitostí, ako by si to ľudia mohli na prvý pohľad predstaviť. Mnoho organizácií pri prechode na on-line vzdelávanie sleduje znižovanie cestovných nákladov, lepšie rozvrhnutie časového harmonogramu učiteľov⁴⁾ alebo poskytnutie vzdelávania v oblasti, kde to predtým nebolo možné. Vzdelávanie prostredníctvom webu je však založené na odlišnom modeli ako školenie v učebni. Skutočným prínosom prechodu na vzdelávanie prostredníctvom intranetu alebo internetu je, že poskytuje spoločnosti dostupnosť a možnosť opakovaní.

Neustála **dostupnosť** intranetu/internetu jemne mení vzdelávanie. Čo predtým predstavovalo jednorazové školenie, sa môže teraz stať korporátnym zdrojom. Po implementácii elektronického vzdelávania poskytuje homogénne školenie, ktoré je to isté školenie v ten istý deň pre všetkých zamestnancov.

Z hľadiska zachovania vzdelávania, on-line vzdelávanie nevyžaduje dosiahnutie takej vysokej úrovne zachovania si vedomostí ako školenie v učebni, pretože elektronické vzdelávanie je prístupné kedykoľvek ako zdroj v požadovanom čase. Efektívny model elektronického vzdelávania podporuje vzdelávanie v požadovanom čase tak, aby si zamestnanci mohli osviežiť svoju pamäť, keď potrebujú vykonať istý postup alebo keď narazia na neočakávanú situáciu. Pomocou elektronického vzdelávania zamestnanci môžu vyhľadať kľúčové slovo a môžu ísť na konkrétnu lekciiu kurzu namiesto toho, aby si jednoducho mali pamätať obsah každej lekcie od začiatku až po koniec. V dôsledku toho sa zamestnanci (učiaci sa) naučia, **ako nachádzať a získať informácie, ktoré potrebujú.** Pred internetom s jeho neodmysliteľne ľahkým prístupom k informačným zdrojom spôsobovalo zamestnancom ťažkosti pri vykonávaní ich práce práve nachádzanie miest, kde konkrétne postupy boli rozvedené. Výhodou používania iných metód na poskytovanie informácií, ako napríklad wiki⁵⁾ alebo on-line wordovské alebo powerpointové dokumenty, je, že v prípade správneho vyvinutia elektronického vzdelávania **vysvetľuje koncepcie a prezentuje rovnaké informácie viacerými spôsobmi a tým uľahčuje zamestnancom pochopenie nových informácií alebo uplatňovanie nových postupov.**

Elektronické vzdelávanie takisto umožňuje organizáciám, aby „šili“ svoje vzdelávanie na mieru v záujme dosiahnutia ich špecifických cieľov. Napríklad v prípade výrobnjej

4) V nasledovnom príspevku budeme na označenie pedagóga participujúceho na procese e-learningu používať rôzne označenia – najmä v závislosti od konkrétneho postavenia subjektu v danej (modelovej) situácii (napr. učiteľ, pedagóg, tréner, zamestnávateľ, inštruktor a pod.).

5) Slovo „wiki“ je havajského pôvodu a znamená „rýchlo“. V súčasnosti sa používa ako všeobecné označenie na akúkoľvek webstránku založenú na akomkoľvek druhu wiki softvéru. (online: <http://sk.wiktionary.org/wiki/wiki>, 09/06/2010).

spoločnosti cieľom je uistiť sa, že každý zamestnanec účinne vykonáva jemu/jej pridelené úlohy. V prípade servisnej organizácie je cieľom zvýšiť produktivitu prostredníctvom zabezpečenia toho, aby zamestnanci boli oboznámení s organizačnými ponukami a podávali konzistentný výkon. Manažéri podstupujú vzdelávanie, aby mohli správne riadiť vzťahy a zvládať nečakané situácie v rámci pravidiel firemnej kultúry. Vzdelávanie a v širšom chápaní aj elektronické vzdelávanie dáva vedeniu nástroj na vytvorenie flexibilnejšej pracovnej sily. **Zamestnanci (učiaci sa) môžu byť školení na to, aby sa stali inteligentnými pracovníkmi, ktorí vedia, kde nachádzať informácie, namiesto toho, aby sa jednoducho naučili naspamäť jednotlivé postupy.**

2. Základné modely e-learningu vo vybraných spoločnostiach

Základnou kategorizáciou elektronického vzdelávania, ktorú v súčasnosti akceptuje aj väčšina teoretikov v podmienkach Slovenskej republiky, je kategorizácia elektronického vzdelávania na:

- on-line elektronické vzdelávanie,
- off-line elektronické vzdelávanie.

On-line vzdelávanie si vyžaduje zapojenie pracovnej stanice do počítačovej siete internetu alebo intranetu, študijné materiály⁶⁾ sú distribuované prostredníctvom sieťových komunikačných prostriedkov.

Off-line vzdelávanie nevyžaduje, aby bol počítač, ktorý študent (učiaci sa) pri výučbe používa, pripojený k počítačovej sieti, študujúci⁷⁾ získavajú učebné materiály na disketách, CD alebo DVD nosičoch.⁸⁾

Existujú dva spôsoby poskytovania elektronického vzdelávania:

1. synchrónny/synchronický,
2. asynchrónny/asynchronický.⁹⁾

Ad 1. Synchrónny/synchronický model

V prípade **synchrónneho vzdelávania** sa študenti a učitelia stretnú vo vopred stanovenom čase a zúčastnia sa **vzdelávania vedeného inštruktorom**.

Synchronické elektronické vzdelávanie sa podobá na vzdelávanie v učebni. Väčšinou inštruktor a študenti sú zapojení do spoločného konferenčného hovoru, prihlásia sa na tú istú internetovú stránku alebo sa prihlásia na rovnakú on-line službu s interaktívnou

6) Niektoré klasifikácie nie celkom správne stotožňujú pojmy „študijný materiál“ a „študijné texty“. Študijné texty sa zaraďujú k literárnym učebným pomôckam, kým pojem študijný materiál je širší a zahŕňa okrem literárnych aj neliterárne študijné materiály (ktoré sú spravidla v elektronickej forme).

7) V ďalšom texte z dôvodu presnejšieho a adresnejšieho opisu konkrétnej učiacej sa osoby budeme používať rôzne pojmy, čím reagujeme na špecifiká daného e-learningového vzdelávania (napr. korporátny e-learning v rámci spoločnosti – učiacim sa je zamestnanec, e-learning v rámci školstva – učiacim sa je študent/žiak a pod.). Bez ohľadu na konkrétne označenie všetky tieto pojmy pomenúvajú subjekt, ktorý je adresátom činnosti e-learningu, t. j. „učiaceho sa“.

8) POMFFYOVÁ, M.: E-learning – súčasný stav a perspektívy využívania technológií. IN eFocus: Bratislava, ročník IX, číslo 2/2009, str. 6 a nasl.

9) ROSEN, A.: E-learning 2.0 (Proven Practices and Emerging Technologies to Achieve Results) – AMACOM : NY, USA – str. 59 a nasl., ISBN 978-0-8144-1073-8.

tabuľou. Momentálne je najobľúbenejším autorizovaným nástrojom pre takýto typ vzdelávania PowerPoint, ale vyžaduje distribučný mechanizmus, ktorý ho prekonvertuje do formátu prispôsobeného internetovej prezentácii. Väčšina synchronických distribučných systémov zahŕňa zdieľanú bielu tabuľu pre prezeranie obsahu prezentácie alebo to, aby bolo inštruktorom umožnené zdieľanie ich pracovných plôch so študentmi. Inštruktor kontroluje, čo je zobrazené, kým študenti si vypočujú danú lekciu a vidia tabuľu alebo snímok pasívne na svojich vlastných obrazovkách. Inštruktor môže odovzdať kontrolu študentovi, aby pripravil diagram, položil otázky alebo aby učiteľ mohol vidieť pracovnú plochu študenta. Väčšina komunikácie prebieha prostredníctvom odkazovej nástienky alebo služieb **na zasielanie okamžitých správ** (Instant messaging = IM). Inštruktor môže fixne stanoviť alebo úplne kontrolovať obsahovú súslednosť.¹⁰⁾

Ad 2. Asynchrónny/asynchronický model

V prípade **asynchronického vzdelávania** študenti používajú materiál sprístupnený prostredníctvom internetu, pričom tento materiál je dostatočne kompletný na použitie kedykoľvek a je študentom k dispozícii podľa potreby.

Asynchronické vzdelávanie je **riadené študentom**. Obsah zostáva na internete, je k dispozícii študentom, keď majú čas zúčastniť sa vzdelávania – 24 hodín denne, sedem dní v týždni. Obsah musí byť dostatočne kompletný čo do šírky aj hĺbky na to, aby umožňoval samoštúdium alebo referencie. Z tohto dôvodu prezentačné nástroje, ako napríklad PowerPoint, sú nesprávnou voľbou. Bez živej prezentácie témy rozhovorov predstavujú slabú štruktúru a obsah zahŕňa iba akýsi náčrt tém.

Komparácia synchronického a asynchronického elektronického vzdelávania¹¹⁾

Prístupy asynchronického, ako aj synchronického elektronického vzdelávania majú svoje výhody aj nevýhody. (Pozri Tabuľku č. 1)

Synchronické elektronické vzdelávanie:

- Môže poskytnúť **obojsmernú komunikáciu medzi učiteľom a študentom**, ktorá je často nevyhnutná pre správne vzdelávanie a vyhodnotenie, ale to vyžaduje živého inštruktora a dopredu stanovené časové harmonogramy.
- Možnosť **skúmania a realizácie nielen priamej komunikácie, ale aj neverbálnej komunikácie**, ktorá môže byť niekedy súčasťou hodnotenia. Neverbálne komunikácia prebieha, ak sú ľudia v rovnakej miestnosti a sledujú výrazy tváre, gestá a správanie sa jeden druhého, čo sa v prípade elektronického vzdelávania nemusí diať.
- Je veľmi účinný, **ak sa materiál rýchlo mení**, pretože inštruktori môžu rýchlo robiť zmeny a prispôbiť svoju prezentáciu pri prezentovaní obsahu.

10) Z uvedeného vyplýva, že nie každá komunikácia sa musí realizovať v osobnej forme, resp. forme fyzickej. Súčasne je potrebné rozlišovať medzi pojmami „komunikácia“ a „pedagogická komunikácia“. K tomu pozri napr.: V pedagogickej komunikácii sú presne určené časové a priestorové podmienky, určení sú účastníci (učitelia, spolužiaci atď.), je stanovený cieľ, obsah komunikovania, sú predpísané pravidlá styku medzi učiteľom a žiakmi. Pedagogická komunikácia je špecifickým príkladom sociálnej komunikácie. (K tomu pozri – porovnaj: VALIŠOVÁ, A. – KASÍKOVÁ, H. a kol.: Pedagogika pro učitele. Grada : Praha, ISBN: 978-80-247-1734-0, 2007, str. 222.

11) Niektorí autori považujú synchrónnu a asynchrónnu formu elektronického vzdelávania za subsystém on-line výučby. K tomu pozri napr.: POMFFYOVÁ, M.: E-learning – súčasný stav a perspektívy využívania technológií. IN eFocus : Bratislava, ročník IX, číslo 2/2009, str. 6 a nasl.

Synchronické elektronické vzdelávanie má tendenciu **byť najúčinnšie v prípade, ak prítomnosť živej osoby predstavuje istý prínos.**

- Obsah môže byť citlivý na čas a prednášajúci ho potrebuje vysvetliť alebo rozšíriť rýchlo a je potrebné, aby bol súčasne prítomný a mohol odpovedať na otázky prichádzajúce od obecnstva (učiach sa).
- Synchronické vzdelávanie môže mať formu sérii seminárov, pomocou ktorých sa organizácia môže dostať ku skupinám účastníkov vzdelávania, ktorých členovia sú z geografického hľadiska roztrúsení.
- Synchronické vzdelávanie sa takisto môže využívať, ak organizácia nemá čas alebo peniaze na vytvorenie asynchronického kurzu.
- Kurzy, ktoré sú viazané na osobnosť – kde prítomnosť prednášajúceho oživí obsah alebo odkaz je väčšinou motivačný – sú dobrými kandidátmi na synchronické elektronické vzdelávanie.

Tabuľka č. 1: Charakteristické črty synchronického vzdelávania oproti asynchronickému vzdelávaniu

<i>Synchronický</i>	<i>Asynchronický</i>
Materiál vyžaduje inštruktora s jasnou potrebou komunikácie medzi inštruktorom a študentom.	Materiál môže existovať samostatne.
Inštruktor je k dispozícii vtedy, keď sú k dispozícii študenti.	Kurz je k dispozícii non-stop (24 hodín).
Študenti nemusia mať sebamotiváciu – vlastnú motiváciu.	Študenti potrebujú vzdelávanie v požadovanom čase („just-in-time“) (je k dispozícii, keď študenti sú k dispozícii, a nie vtedy, keď je k dispozícii inštruktor).
Inštruktor mení obsah v reálnom čase (obsah nie je dokončený – môže sa meniť).	Kurzy, ktoré sa môžu použiť ako firemný zdroj, ako referencia pre zvýšenie produktivity (napr. môžu byť prístupné pre systém na riadenie znalostí).

Asynchronické elektronické vzdelávanie sa líši v mnohých smeroch od synchronického vzdelávania a tieto rozdiely musia byť pochopené pred prípravou samotného obsahu vzdelávania.

- Hlavná výhoda asynchronického elektronického vzdelávania je, že **obsah sa prezentuje vtedy, keď to je vhodné pre študenta, podľa tempa študenta a v súlade s jeho potrebami.**
- Asynchronické elektronické vzdelávanie nevyžaduje **živého inštruktora**. Avšak pre jeho efektívne využívanie musia byť materiály podstatne zaujímavejšie a musia poskytovať detailné informácie do hĺbky.
- Obsah musí byť úplný a dostatočne zaujímavý na to, aby študenti mohli získavať informácie, ktoré potrebujú pre svoje vzdelávanie. **Pri tvorbe asynchronického elektronického vzdelávania musí autor kurzu brať do úvahy všetky možné otázky, ktoré by študenti položili živému inštruktorovi, a musí poskytnúť odpovede na ne skôr, ako sú položené.** To umožní, aby obsah mohol existovať samostatne a aby obstál.

Asynchronický spôsob vzdelávania je vynikajúci **pri vzdelávaní pracovníkov pracujúcich na zmeny (nemocnice, servisné centrá), cestujúcich zamestnancov, personálu**

umiestneného vo vzdialených kanceláriách a personálu s nepredvídateľnými časovými rozvrhmi (napr. záchranári, call centrá).

- **Nemocnice/Zdravotníctvo** napríklad prechádzajú na asynchronické elektronické vzdelávanie, pretože potrebujú neustále školiť a preškolovať svojich zamestnancov, z ktorých mnohí spadajú do tejto kategórie. Je ťažké prerušiť službu zdravotnej sestry na pohotovosti kvôli naplánovanému vzdelávaniu; je ťažké odhadnúť rušné časové úseky na pracovisku a pracovník môže pracovať v nočnej zmene, keď inštruktor väčšinou nie je k dispozícii. Asynchronické vzdelávanie umožní zdravotným sestram vytvoriť svoj vlastný harmonogram v súlade s pracovnými povinnosťami na svojich oddeleniach.
- **Call centrá** takisto majú nepredvídateľnú obsadenosť. Zamestnanci musia dostať školenie o nových produktoch a postupoch v momente, kedy sa stanú dostupnými. V dôsledku rozdielneho rozvrhu obsadenosti call centier je ťažké naplánovať vzdelávanie pre všetkých zamestnancov počas slabej prevádzky. Asynchronické vzdelávanie umožňuje zamestnancom riadiť účasť na vzdelávaní.
- **Predajcovia** takisto majú úžitok z flexibility asynchronického elektronického vzdelávania. Predajcovia sa môžu nachádzať kdekoľvek na svete, čo im sťažuje účasť na vzdelávaní vo vopred stanovenom čase, ktorý vyhovuje inštruktorovi. Takisto majú tendenciu požadovať vzdelávanie v požadovanom čase (just-in-time) a sú notoricky známi pre krátku intenzitu pozornosti. Predajcovia môžu využiť asynchronický kurz elektronického vzdelávania pred alebo počas predajného rozhovoru, aby si osviežili vedomosti o najnovších produktoch špecifikáciách alebo o ponúkaných službách. Často musia prezentovať alebo odpovedať na otázky o produktoch alebo o vlastnostiach, ktoré dobre nepoznajú. Asynchronické vzdelávanie im poskytuje ľahký spôsob na osvieženie pamäti alebo na naučenie sa základov.
- **Dobrovoľnícke organizácie**, ktoré priebežne registrujú nových členov, sú dobrými kandidátmi na asynchronické vzdelávanie. Pokiaľ majú veľa dobrovoľníkov, ktorí sa počas roka prihlásia, môže byť ťažké naplánovať orientačné kurzy. Organizácia môže vytvoriť uvítací kurz, ktorého sa zúčastnia všetci noví dobrovoľníci po registrácii.

2.1 Predpoklady realizácie synchronického elektronického vzdelávania

A. Personálne aspekty

Synchronické elektronické vzdelávanie je prirodzeným uplatnením schopností, ktoré tréneri¹²⁾ vyvinuli vytvorením a prezentovaním vzdelávania v učebni. Krivka učenia na vytvorenie a vedenie synchronického elektronického vzdelávania je kratšia a užšie previazaná s existujúcou osobnosťou trénera a s jeho prístupmi.

Synchronické elektronické vzdelávanie môže väčšina organizácií ľahko využívať, pretože zamestnanci sú už dostatočne zvyknutí a zdatní v oblasti konferenčných hovorov. Tréneri takisto dobre ovládajú konštrukciu svojich kurzov v programe PowerPoint. V prípade

12) V praxi sa často v rámci e-learningu používajú alternatívne pojmy na označenie učiteľa – napr. lektor, tútor, tréner a pod. Je pritom potrebné dodať, že aj tieto osoby sa môžu považovať za učiteľov (napriek tomu, že nespĺňajú príslušnú kvalifikačnú požiadavku), príp. nie je možné považovať ich za učiteľov v klasickom slova zmysle. K tomu porovnaj napr.: PAVLÍK, O. (zostavovateľ): Pedagogická encyklopédia Slovenska. Veda – Vydavateľstvo SAV : Bratislava, 1985, str. 482 – „Učiteľ – pedagogicko-výchovný pracovník, ktorý vyučuje, vykonáva bezprostredne organizovanú výchovno-vzdelávaciu činnosť v škole alebo v inom výchovno-vzdelávacom zariadení.“

synchronického elektronického vzdelávania sa využívajú rovnaké dôverne známe prvky ako pri vzdelávaní v učebniach. Stále tu máme trénera, študentov a prezentáciu vo forme PowerPoint. Pridáme len synchronické prostredie, ako napríklad WebEx, Adobe Acrobat Connect (predtým Breeze) alebo GoToMeeting.

Zmenu predstavuje strata ľudského kontaktu: hlavne očného kontaktu, reči tela a neformálnej spolupráce. **Nepatrné verbálne zástupy a skupinové diskusie sú maskované geografickou separáciou účastníkov.** Dôležitým faktom je, že tréneri strácajú vizuálnu spätnú väzbu, ktorá môže naznačovať, že študent zápasi s témou, keďže nevidia tvár študenta.

B. Materiálne aspekty

Synchronické vzdelávanie využíva veľa tradičných nástrojov. *PowerPoint* je jedným z daných nástrojov. Dobrým spôsobom kontroly tempa podávania materiálu je používanie takých efektov, ako napríklad: lietajúce guľky (guľky, ktoré sú pridávané raz počas kurzu). Načasovanie guľiek podľa prezentácie spomali študentov tak, aby nepredbehli trénera. Lietajúce (alebo presnejšie povedané skryté) guľky takisto udržia oči študenta na obrazovke, keďže ľudské oko prirodzene priťahuje pohyb. Avšak pohyb nemusí nutne priťahovať oči používateľa k obsahu. Naopak, pohyb môže odľakáť pozornosť od obsahu, a tak môže narušiť priebeh prezentácie.

Otázky na zisťovanie názoru alebo na urobenie prieskumov sa môžu takisto použiť na upútanie pozornosti študenta. V prípade vzdelávania v učebni tréneri kladú otázky alebo robia prieskum medzi študentmi a žiadajú ich o zdvihnutie ruky v záujme zaujatia triedy a možnosti tak lepšie „prečítať“ samotné obecenstvo. Na základe toho potom tréneri môžu v prípade potreby upraviť svoju prezentáciu. V synchronickom prostredí tréner stále potrebuje zaujať pozornosť študentov a „čítať“ svoje obecenstvo. Bez očného kontaktu a reči tela môžu zvýšiť svoju efektívnosť položením otázok na zisťovanie názorov alebo na realizáciu prieskumov po každých niekoľko snímkoch/slide.

Otázky môžu byť výhľadové – to znamená, že sú položené pred prezentovaním materiálu. Položením otázky pred prezentovaním materiálu sa dosiahne, aby študent porozmýšľal o téme a zaujímal sa o daný predmet.

Otázky na zisťovanie názorov alebo na realizáciu prieskumu sa môžu takisto použiť na získanie spätnej väzby, ktorú tréner môže využiť na lepšie nastavenie materiálu. Napríklad predtým, ako sa začne hovoriť o distribučnom prostredí, sa môže tréner opýtať na to, aké prostredia používajú študenti, a potom lepšie nastaviť materiál tak, aby vyhovoval týmto prostrediam, po čom nasledujú diskusie o rozdieloch a podobnostiach s inými distribučnými systémami.

Kritické body synchronického vzdelávania

Najzložitejším aspektom pre trénera pri poskytovaní synchronického elektronického vzdelávania je **nedostatok neverbálnej spätnej väzby**. Vedenie takéhoto kurzu je ako hovoriť sám so sebou. Sedíte pri svojom stole, rozprávate do telefónu alebo do slúchadla s mikrofónom a pozeráte sa na snímky, ktoré prezentujete. Jediná spätná väzba od obecenstva je prostredníctvom otázok na zisťovanie názorov, prieskumov a chatovacích („četovacích“) miestností.

Synchronické vzdelávanie môže byť rovnako obtiažne aj pre študentov, ktorí sa môžu cítiť byť menej zapojení do deja, ako v prípade, keď pred nimi stojí osoba a okolo nich sedia spolužiaci. Mnohí ľudia si dovoľia pri tom robiť viacero úloh naraz. Je skutočne ľahké

pre študenta odpútať sa alebo iba čiastočne sa zapojiť do synchronického kurzu, keďže sedia pri svojich stoloch s počítačmi a sú ovplyvňovaní viacerými rušivými vplyvmi: ich došla pošta, e-mail a iné softvérové aplikácie v ich dosahu.

Synchronické vzdelávacie kurzy takisto postrádajú neformálnu spoluprácu. Mnohé synchronické prostredia majú mechanizmy zabezpečujúce spoluprácu medzi prednášajúcim a účastníkmi alebo môžu mať rôzne nástroje na spoluprácu vo forme blogov, nástrojkov a služieb na odoslanie okamžitých správ (IM) pre účely spolupráce medzi účastníkmi. Neexistuje však žiadny jednoduchý mechanizmus pre otvorenú výmenu nápadov a myšlienok v reálnom čase. Z týchto sedení chýba neformálna spolupráca, ktorá sa medzi ľuďmi deje v prípade, keď sú fyzicky spolu, sledujú jeden druhého a snažia sa naučiť daný materiál. Prestávky, diskusné skupiny a neformálne konverzácie pri stoloch môžu budovať tímy a vytvárať synergické efekty, ktoré by inak nemohli existovať. Je dôležité identifikovať, nakoľko je táto forma neformálnej spolupráce dôležitá pre samotné vzdelávacie sedenie, a zväžiť možnosť vedenia vzdelávania v prostredí učebne, ak neformálna spolupráca je skutočne nevyhnutná.

2.2 Predpoklady a typy asynchronického elektronického vzdelávania

Asynchronický obsah sa môže zaradiť do dvoch odlišných režimov (pozri Tabuľku č. 3):

- Rýchle elektronické vzdelávanie:** Väčšinou jedna alebo dve osoby môžu vytvoriť projekty rýchleho elektronického vzdelávania za jeden deň až jeden týždeň.
- Tradičné elektronické vzdelávanie:** Projekty tradičného elektronického vzdelávania vyžadujú tím dvoch až šiestich osôb a štyri až šesť mesiacov na vypracovanie týchto projektov.

Rýchle a tradičné elektronické vzdelávanie majú niekoľko podstatných odlišností. Tieto rozdiely sú zjavné pri účasti na danom kurze, ako aj pri tvorbe takéhoto kurzu.

Tabuľka č. 3: Rozdiely medzi tradičným a rýchlym vzdelávaním

<i>Rýchle elektronické vzdelávanie</i>	<i>Tradičné elektronické vzdelávanie</i>
Obsah sa rýchlo mení alebo sa pravidelne aktualizuje.	Obsah je fixný alebo sa mení len zriedka.
Obsah môže, ale nemusí byť všeobecný, alebo má krátku životnosť.	Obsah je všeobecný alebo má dlhú životnosť.
Rozpočet je obmedzený alebo neexistuje.	Rozpočet je veľký.
Informácie sú charakterovo vlastné poskytovaní v požadovanom čase (just-in-time) – horúce, aktuálne témy.	
Dodací čas je krátky.	Doba rozbehu je relatívne dlhá.
Zameranie aktuálneho obsahu sa často mení.	Obsah je originálny.
Predmet sa môže vysvetliť slovami.	Predmet vyžaduje simulácie alebo 3D modely.

Ad a)

Názov „rýchly“ zvyčajne odkazuje na čas, ktorý vytvorenie kurzu zaberie, zvyčajne to je jeden deň až dva týždne. Časovo najnáročnejším prvkom pri vytváraní elektronického vzdelávania je obsah. Ak je obsah k dispozícii, kurz sa môže vytvoriť za krátky čas. Zvyčajne to zaberie rovnaký čas vytvoriť rovnaký kurz pre vzdelávanie v učebni prostredníctvom

prezentačného nástroja. Rýchle elektronické vzdelávanie v porovnaní s tradičným elektronickým vzdelávaním je **ako segment večerných správ v porovnaní s hlavným večerným hraným filmom**. Oba typy sú profesionálne vyrobené a upravené, ale jeden sa vyvíja rýchlo pre použitie v stručnej forme a ten druhý má vyššie produkčné hodnoty a dlhšiu životnosť. Ich odlišnosť by sa dala znázorniť aj na nasledovných otázkach: Kedy ste si naposledy pozreli starý segment správ? Kedy ste si naposledy pozreli starý film?

Cieľom efektívneho rýchleho elektronického vzdelávania je uplatniť najlepšie praktiky internetu s cieľom ich podania vo forme vzdelávania. Najlepším nástrojom na vytvorenie rýchleho elektronického vzdelávania je integrovať inštruktážny dizajn a vlastnosti internetového dizajnu do procesu. Ak však nezahŕňa tieto nástroje, vytvorenie kurzu trvá dlhšie, lebo autor musí identifikovať potrebné prvky a uistiť sa, že sú zahrnuté. Ak je možnosť použiť grafiky a fotografie, ktoré sú k dispozícii, ušetrí sa čas, pretože sa nebude míňať čas a peniaze na vytvorenie grafík.

Výraz „rýchly“ v prípade rýchleho elektronického vzdelávania sa môže vzťahovať aj na nasledovné:

- množstvo času, ktorý používateľ strávi čítaním materiálu alebo jeho opakovaním,
- rýchle odovzdanie konceptu zamestnancovi (učiacemu sa),
- krátky cyklus pred potrebným aktualizovaním obsahu,
- krátky cyklus kontroly.

Projekty, ktoré sa najlepšie hodia pre rýchle elektronické vzdelávanie, sú tie, kde obsah alebo okolité prostredie sa rýchlo mení, ako napríklad:

- nové predajné ponuky alebo špeciálne zľavy,
- zákonné požiadavky, ktoré sa často aktualizujú,
- zákaznícka podpora pri objavení nových problémov,
- vzdelávanie o počítačovom víruse pri objavení nových mechanizmov využitia.

Priemyselné odvetvia s rýchlo sa meniacim obsahom zahŕňajú **maloobchod, bankovníctvo, technológiu, farmaceutiku a zdravotnú starostlivosť**. Napríklad oddelenie ľudských zdrojov môže potrebovať aktualizáciu vzdelávania zamestnancov v súvislosti s novými alebo upravenými predpismi bezpečnosti alebo potrebu vysvetliť, ako zmeny v zákone môžu ovplyvniť nábor nových zamestnancov alebo príspevky pre zamestnancov. Call centrum môže potrebovať vzdelávanie zamestnancov o tom, ako zvládať nespočetné problémy, ktoré sa môžu objaviť, ako napríklad stiahnutie produktov alebo výpadky služieb.

Projekty a produkty s obmedzenou alebo krátkou živnosťou sú takisto dobrými kandidátmi na rýchle elektronické vzdelávanie. Spoločnosť nemôže realizovať výnosy, pokiaľ nedokáže vyškoliť svojich predajcov o nových ponukách. Skrátčením časového intervalu medzi uvedením produktu na trh a dostupnosťou vzdelávania sa dokáže organizácia rýchlo prispôbiť meniacemu sa trhu alebo konkurenčným podmienkam. Rýchle elektronické vzdelávanie poskytuje spoločnostiam spôsob, ako dostať najnovšie informácie k ľuďom, ktorí ich najviac potrebujú.

Elektronické vzdelávanie takisto poskytuje dostupný formát na šírenie informácií, pretože nie je viazané na časový rozvrh inštruktorov alebo študentov. Napríklad po

zvýšení úrokovej miery kurz elektronického vzdelávania poskytuje hypotekárnej spoločnosti rýchly a jednoduchý spôsob na tréning celej siete maklérov o daných zmenách, vlastnostiach a prínosoch najnovších hypotekárnych programov.

Veľa spoločností má projekty alebo produkty, na ktoré sa neprihliada ako na základné z hľadiska stratégie spoločnosti. Malé projekty a prenájmy hlavných produktov väčšinou nedostanú rovnaké financovanie ako plné uvedenie na trh alebo veľké projekty. Keďže **vytvorenie kurzu tradičného elektronického vzdelávania môže stať až desaťkrát viac ako vytvorenie kurzu rýchleho elektronického vzdelávania, produktoví manažéri zodpovední za prídavné produkty nemajú k dispozícii rozpočet na vytvorenie kurzov s vysokými produkčnými nákladmi.** Čo je ešte dôležitejšie, kurzy s vysokými produkčnými nákladmi môžu byť úplne zbytočné. Ak sa napríklad produkty produktových manažérov menia na štvrtročnej báze, rýchle elektronické vzdelávanie poskytuje prostriedky na zabezpečenie kurzov, ktoré by inak neexistovali. Tieto kurzy sa môžu použiť na tréning predajcov, distribútorov a zákazníkov o vlastnostiach a prínosoch nových vydaní prídavných projektov.

V niektorých priemyselných odvetviach alebo situáciách nové informácie začnú vrieť v éteri, a preto zamestnanci potrebujú okamžité školenie. Jedným z takýchto prípadov bol aj strach zo SARSu v roku 2003. Konzorcium CHEX 43 amerických detských nemocníc si uvedomila, že potrebovali vyškoliť (a certifikovať) všetkých 98 000 zamestnancov v ich organizácii o tom, ako identifikovať a reagovať na symptómy SARSu. CHEX prešiel od identifikácie potreby až ku kurzu rýchleho elektronického vzdelávania na tému SARS, ktorý bol dostupný všetkým zamestnancom, za menej ako 48 hodín.

Špecifické charakteristiky obsahu, ktoré sa najlepšie hodia na rýchle elektronické vzdelávanie, zahŕňajú nasledovné (Tabuľka č. 4):

- materiál, ktorý už existuje v nejakom inom formáte,
- predmety, ktoré majú byť vysvetlené slovami a nevyžadujú vizuálnu alebo fyzickú skúsenosť na ich osvojenie – skôr faktické ako subjektívne témy, produkt kontra mäkké zručnosti.

Tabuľka č. 4: Porovnanie projektov tradičného elektronického vzdelávania a rýchleho elektronického vzdelávania

<i>Rýchle elektronické vzdelávanie</i>	<i>Tradičné elektronické vzdelávanie</i>
Nové ponuky produktov pre oblasť ľudských zdrojov.	Zákulisie spoločnosti.
Štvrtročné vydania produktov.	Vzdelávanie zákazníkov v prípade vydania hlavného produktu.
Vnútrofiremné vzdelávanie o produktoch.	Vzdelávanie o značke.
Vzdelávanie o službách.	Vysoko interaktívna grafická aplikácia (napr. letové simulátory).

Ak niektoré materiály už existujú v inom formáte, ich premena na rýchle elektronické vzdelávanie môže byť jednoduchá, pretože čas potrebný na identifikáciu a načrtnutie obsahu už bol vynaložený. Prínos z procesu rýchleho elektronického vzdelávania je, že je zvyčajne ľahké aktualizovať alebo modifikovať existujúci kurz. Viacerí tvorcovia kurzov používajú existujúce PowerPointové prezentácie ako svoje zdrojové dokumenty a:

- vytvoria ciele vzdelávania,
- spoja ciele vzdelávania s tým, čo už bolo vytvorené,
- naplnia kostru snímok obsahom pretvorením dvoch alebo troch slov do úplných viet. V prípade potreby pridajú grafiku, cvičenia, články, linky na zdroje alebo testy, aby bol materiál zaujímavejší, a čo je ešte dôležitejšie, aj kompletný.

Ad b)

Tradičné elektronické vzdelávanie sa môže zobraziť ako internetová verzia počítačového vzdelávania, ktorý sa zameriava na poskytnutie multimediálneho „zážitku“ vrátane vypracovaných animácií a simulácií. V dôsledku jeho vysokých výrobných nákladov dokončenej jednej hodiny tradičného elektronického vzdelávania zvyčajne trvá dvom až piatim odborníkom od štyroch do šiestich mesiacov a výsledný kurz je väčšinou tak graficky sofistikovaný, ako napríklad film alebo videohra. Tímy tradičného elektronického vzdelávania, ktoré sa môžu skladať zo spisovateľov, inštruktážnych dizajnérov, programátorov a grafických umelcov, musia vypracovať príbehy a scenáre ešte pred samotnou implementáciou.

Neexistujú žiadne absolútne pravidlá o tom, ktoré spoločnosti sa lepšie hodia na rýchle elektronické vzdelávanie v porovnaní s tradičným elektronickým vzdelávaním. Naopak, niektoré projekty sa lepšie hodia na rýchle elektronické vzdelávanie a iné sú efektívnejšie v prípade tradičného elektronického vzdelávania. Vo veľmi skorom štádiu procesu je potrebné prijať rozhodnutie o tom, či projekt bude vyvinutý s použitím techník rýchleho alebo tradičného elektronického vzdelávania.

Kurzy tradičného elektronického vzdelávania sú drahé a časovo náročné pri ich vyvinutí, pretože vyžadujú tím ľudí a niekoľko mesiacov na ich vytvorenie.

Primeranou agendou na tradičné elektronické vzdelávanie sú:

- projekty, ktoré vyžadujú extenzívne simulácie, ako napríklad priemyselné riadiace systémy (napr. letové simulátory),
- vzdelávanie s dlhou životnosťou, ako napríklad zákulisie spoločnosti,
- obsah, ktorý vyžaduje značné odborné znalosti a spoluprácu pri svojom vývine, ako napríklad špecializované grafické simulácie alebo programovanie,
- situácie s vysokou viditeľnosťou, kde široká báza externých používateľov (ako napríklad tlač) si pravdepodobne pozrie daný obsah,
- veľmi všeobecné témy, kde téma nie je špecifická pre konkrétne oddelenie alebo divíziu, ako napríklad vzdelávanie manažmentu, finančný vzdelávanie alebo časový manažment.

V skutku mnohé spoločnosti prišli na to, že **poskytnutím prispôsobeného elektronického vzdelávania o svojich produktoch ušetrili náklady trénerom zákazníkov na vytvorenie kurzov**. Napríklad softvérová spoločnosť, ktorá poskytuje účtovnícky softvér spoločnostiam strednej veľkosti, priebežne aktualizuje svoje produkty a služby. V každom sídle zákazníkov musia byť trénovaní všetci zamestnanci, ktorí majú prístup k danému softvéru. Materiál poskytnutý na vzdelávanie obsahuje vlastnosti a prínosy, ktoré môžu byť uvedené a prezentované v rozdielnych formátoch. Pred implementáciou on-line vzdelávania sa uskutočnilo vnútorné vzdelávanie a vzdelávanie klientov v ich sídle. Produktoví manažéri cestujú po celej krajine a poskytujú vzdelávanie personálu v jednotlivých pobočkách. Technickí predajcovia potom naplánovali a realizovali vzdelávanie v kanceláriách svojich klientov.

Náklady na vzdelávanie na mieste a výzva toho byť schopný realizovať toto vzdelávanie včas vyžadovalo od nich, aby našli alternatívne riešenia. Firemní tréneri spoločnosti a produktoví manažéri začali s používaním techník **rýchleho elektronického vzdelávania v záujme vyvinutia kurzov pre vnútorné použitie zo strany ich predajného personálu**.

▼ Záver

V príspevku sme sa snažili poskytnúť **primárne informácie o dvoch základných modeloch/formách elektronického vzdelávania, a to o modeli synchrónnom a asynchrónnom**. Napriek tomu, že niektorí autori sa snažia poukázať na výhodnosť jedného modelu pred druhým, **nemôžeme sa s takýmto prístupom stotožniť**. Nesnažíme sa preto ani v tomto bode poukázať na to, ktorý z uvedených modelov je efektívnejší, resp. lepší, keďže, ako **to vyplýva zo samotného príspevku, oba modely sú porovnateľné z hľadiska ich elementov, avšak nie z hľadiska ich aplikácie a účinnosti**. Je totiž evidentné, že oba modely môžu byť tým najefektívnejším modelom realizácie elektronického vzdelávania, avšak vždy len pre konkrétny segment edukatívnej činnosti.

Považujeme preto za dôležité dodať, že synchrónny aj asynchrónny model elektronického vzdelávania má svoje výhody a nevýhody, a to **vždy ku konkrétnej cieľovej skupine a predmetu vzdelávania**. Oba modely pritom môžu fungovať relatívne nezávisle, t. j. **bez vzájomných väzieb alebo podmienenosti**. Je preto dôležité vnímať analyzované modely e-learningu ako dve samostatné formy vzdelávania, pričom ich fúzia alebo „násilné“ prelínanie, resp. **kombinácia by mohli viesť k redukcii ich efektívnosti**.

▼ Abstrakt

Príspevok vo svojej podstatne skúma dve základné formy/modely e-learningu, a to synchrónny a asynchrónny model elektronického vzdelávania. Autorka v príspevku poukazuje na ich typické črty, charakteristické znaky a porovnáva ich. V príspevku sa tiež venuje aj ďalšej kategorizácii príslušných modelov e-learningu (rýchly a tradičný) a poukazuje na situácie, resp. prípady, v ktorých sa jednotlivé modely javia byť efektívnymi.

▼ Summary

The article focuses on the basic models of e-learning by analysing the synchronous and asynchronous models of e-learning. The author outlines the typical features of both models, provides their general characteristic and she attempts to compare their basic

elements. Nevertheless, the author also analyses the relevant sub-models of asynchronous e-learning by focusing on the „traditional“ asynchronous e-learning and the „quick/fast“ asynchronous e-learning.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] ANDERSON, J. R. (1980): Cognitive Psychology and Its Implications. San Francisco. W. H. Freeman.
- [2] BADINSKÁ, M (2004):. Multimédiá a vzdelávanie v období integrácie. In: Nové trendy vo vyučovaní cudzích jazykov na vysokých školách. Zborník. Medzinárodná konferencia Nitra 2004. Filozofická fakulta UKF Nitra.
- [3] BOHONY, P. (2003): Didaktická technológia. Nitra: PF UKF. ISBN 80-8050-653-1.
- [4] BUDENEY, G. (2001): The Internet and the Language Classroom. Cambridge University Press. ISBN 0 521 78373 9.
- [5] GAVORA, P. – MAREŠ, J. (1996): Anglicko-slovenský pedagogický slovník. Bratislava: IRIS 1996. ISBN 80-88778-25-5.
- [6] HARDISTY, D. – WINDEATT, S. (1990): CALL. 2. vyd. Oxford: University Press 1990. ISBN 0194371050.
- [7] HUNTEROVÁ, M. (1999): Účinné vyučování v kostce: zvyšujeme efektivnost vyučování na všech typech škol. Praha: Portál. ISBN 80-7178-220-3.
- [8] KURUCOVÁ, Z.: E-learning ako prostriedok a zdroj hybridných dopadov na výchovu a vzdelávanie. IN Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae, Bratislava, I/2010, str. 56 a nasl.
- [9] LEVY, M. (1997): Computer – Assisted Language Learning. Oxford University Press.
- [10] MCDONOUGH, S. H. (1981): Psychology in Foreign Language Teaching. London: George Allen and Unwin.
- [11] LIGAS, Š.: Systém pre riadenie výučby EKP – Silver na Univerzite Mateja Bela. In: Spravodajca UMB v Banskej Bystrici, roč. 11., č. 3/2005, s. 10, 11.
- [12] LIGAS, Š.: Internet and exploitation program „Netop School“ in education. In Internet in Science and Technical Education. Hradec Králové: Gaudeamus Publishing House, 2005, s. 76 – 79. ISBN 80-7041-763-3.
- [13] LIGAS, Š. – BALÁŽOVÁ, E.: Informačné technológie a učiteľ ZŠ. In Slovenský učiteľ. Príloha Technológie vzdelávania, roč. VIII., č.6/2000, s. 11 – 14.
- [14] MONČEKOVÁ, E. (1999): Súčinnosť pravej a ľavej mozgovej hemisféry vo výučbe a učení cudzích jazykov. Medzinárodná konferencia MEDACTA 99. Nitra: UKF. Združenie SLOVDIDAC. ISBN 80-967746-5-4.
- [15] SLATER, P. – VARNEY – BURCH, S. (2001): Multimedia in Language Learning. London: Center for Information on Language Teaching and Research. ISBN 1 902031 62 8.
- [16] Společný evropský referenční rámec pro jazyky (2002). Univerzita Palackého v Olomouci 2002 – 1. české vydání. ISBN 80-244-0404-4.
- [17] ŠVEC, Š. (1995): Základné pojmy v pedagogike a andragogike. Bratislava: IRIS. ISBN 80-8-15-8.
- [18] TEELER, D. – GRAY, P. (2000): Use the Internet in ELT. Longman. Essex: Pearson Education Limited. ISBN 0582 339316.

- [19] WARSCHAUER, M. – SHETZER, H. – MELONI, CH. (2000): Internet for English Teaching. Pantagraph Printing. Bloomington. ISBN 0-939791-88-9.
- [20] Dictionary of Personal Computing and Internet. Peter Collin Publishing, Ltd. ISBN 1-901659.
- [21] WINDEATT, S. – HARDISTY, D. – EASTMENT, D. (2000): The Internet, Oxford, Oxford University Press. ISBN 0-19-437223-5.
- [22] ŽILOVÁ, R. (2001): Počítač a vyučovanie gramatiky cudzieho jazyka. UKF Nitra. Filozofická fakulta – Katedra germanistiky. ISBN 80-8050-447-4.
- [23] ZELINA, M. (2004): Teórie výchovy / Hľadanie dobra. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava. ISBN 80-10-00456-1.

PaedDr. Zuzana Kurucová

*Paneurópska vysoká škola práva
Ústav spoločenskovedných disciplín
Oddelenie právnej komunikácie
Tomášikova 20
821 01 Bratislava
e-mail: zuzana.kurucova@uninova.sk*

Právne aspekty doping v športe

Legal aspects of doping in sport

Žaneta Surmajová, Miroslav Motyčík

Kľúčové slová:

šport, doping, antidopingové pravidlá, dopingová kontrola

Key words:

sport, doping, anti-doping rules, doping control

Úvod

Šport predstavuje významnú oblasť spoločenského života, špecifickú a cieľavedomú aktivitu človeka, ktorá je prostriedkom jeho sebarealizácie a naplnenia pocitu súťaživosti. Je nepochybné, že šport priaznivo pôsobí aj na zdravie človeka, zvyšuje telesnú zdatnosť, formuje sociálne vzťahy, a preto sa stáva bežnou súčasťou každodenného života.

Úsilie vyniknúť v čoraz náročnejšom špičkovom športe, vidina víťaznej slávy, finančných príjmov a výhod sú sprevádzané neustálou snahou talentovaných športovcov dosiahnuť najlepší športový výkon. V súčasnej spoločnosti postupne prestáva platiť staré známe pravidlo „dôležité je zúčastniť sa“.

Kedy však už šport prestáva byť športom a kde sú jeho hranice?

V tejto súvislosti závažným problémom ohrozujúcim základné princípy športového súťaženia je používanie zakázaných farmakologických látok a nedovolených metód v športe, ktoré sa klasifikujú ako doping. Predovšetkým veľké dopingové aféry v poslednom období potvrdzujú dôležitosť tejto problematiky a urýchľujú hľadanie efektívnych metód v boji proti doping. Dopovanie napomáha športovcovi víťaziť nečestným spôsobom, narúša rovnú športovú súťaž a potiera základné hodnoty v športe, ktoré vo svojej komplexnosti predstavujú športového ducha. Jednou z najvýznamnejších podmienok športu, hry, súťaže je princíp rovnakých podmienok pre všetkých účastníkov. Právom sa tento postup označuje pravidlo najvyššieho stupňa. Bez uplatňovania tohto princípu len ťažko možno uvažovať, či hra a šport v spoločnosti vôbec existujú. Ak idea rovnosti nereguluje súperenie jednotlivcov alebo kolektívov, nemáme do činenia so športom.¹⁾

Uvažujúc o doping v športe máme na mysli predovšetkým súťažný šport, musíme však čoraz viac upriamovať našu pozornosť aj na používanie dopingových látok v športe nesúťažnom, rekreačnom alebo voľnočasovom, kde práve používanie zakázaných látok a metód nadobúda obrovský rozsah. A nejde len o samotné používanie takýchto látok, ale aj o ďalšie aktivity, ktoré sú práve svojim dosahom s dopingom spojené a výrazne prechádzajú z oblasti športovo-technickej do oblasti finančno-hospodárskej, zdravotno-preventívnej, v inom zmysle do občianskoprávnej a v neposlednom rade aj do trestnoprávnej oblasti. Doping sa takto dostáva do rozporu nielen s etickými a morálnymi princípmi, ale nadobúda významný právny rámec konania.

1) PRUSÁK, J.: Šport a právo. Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné nakladateľstvo, 1984, s. 29.

Základným východiskom pre posúdenie právneho rámca je miera použitia zakázanej látky alebo metódy z pohľadu dopingového účinku, jej vplyv na zdravie športovca, ako aj rozličná miera jeho konania majúceho črty podvodu, manipulácie, nahovárania, nabádania, ako aj spoluúčasti na takomto konaní. Avšak najzávažnejšie je predovšetkým zdravotné hľadisko vyjadrené dočasným a často aj trvalým poškodením zdravia dopujúceho športovca.

Cieľom tohto príspevku je právna analýza dopingovej problematiky v profesionálnom športe s dôrazom na postupnosť faktografie východísk procesného konania. Táto je založená na komentovaní definície doping, možnom porušovaní antidopingových pravidiel, vykonávaní dopingovej kontroly, testovaní a analýze vzoriek a v prípade pozitívneho nálezu následné disciplinárne konanie a ukladanie sankcií.

Je však nevyhnutné poznamenať, že problematiku doping nemožno zužovať len na oblasť vrcholového športu, pretože ide o otázku celospoločenskú, podstatnou mierou zasahujúcu aj do mimosúťažnej športovej oblasti v podobe užívania zakázaných látok rôznymi spotrebiteľmi z rozličných dôvodov. V neposlednom rade je to aj nelegálne obchodovanie s dopingovými látkami, ktoré v súčasnosti predstavuje veľmi výnosnú činnosť.

Pramene právnej úpravy a definícia doping

Aj keď sa problém doping nekontrolovateľne rozširoval vo všetkých druhoch športu a športových činnostiach, bol rozličnou mierou dlhodobo mlčky tolerovaný. Až tragické udalosti boli podnetom prvotných úvah a snáh čeliť tejto hrozbe. Významným krokom v línii medzinárodnej spolupráce v snahe obmedziť a vylúčiť doping zo športu bolo prijatie Dohovoru proti doping Radou Európy dňa 16. novembra 1989 v Štrasburgu. Slovenská republika pristúpila k podpísaniu a ratifikovaniu tohto dohovoru dňa 6. mája 1993 s účinnosťou od 1. júla 1993.

Z dôvodu účinnejšieho a dôraznejšieho boja za odstránenie doping v športe v celosvetovom meradle prijala generálna konferencia UNESCO dňa 19. októbra 2005 Medzinárodný dohovor proti doping v športe, ktorý pre Slovenskú republiku nadobudol platnosť 1. marca 2007.

Pod záštitou Svetovej antidopingovej agentúry (WADA) sa antidopingové organizácie na medzinárodnej (nadväzne a špecificky aj na národnej) úrovni dohodli na svetovom antidopingovom programe. Základným a univerzálnym dokumentom, na ktorom je svetový antidopingový program založený, je Svetový antidopingový kódex prijatý v Kodani 5. marca 2003 a revidovaný vo svojom znení k 1. januáru 2009. Cieľom kódexu je pokročiť v antidopingovom úsilí prostredníctvom univerzálnej harmonizácie základných prvkov a najlepších postupov v medzinárodných a národných antidopingových programoch. Kódex je dostatočne podrobný, aby sa dosiahol úplný súlad v prípadoch, v ktorých sa vyžaduje jednotnosť, no tiež dostatočne všeobecný v oblastiach, aby umožňoval flexibilitu v uplatňovaní antidopingových princípov.²⁾

V právnom poriadku Slovenskej republiky je právnym základom antidopingovej regulácie v športe zákon č. 300/2008 Z. z. o organizácii a podpore športu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 462/2008 Z. z. (ďalej len „zákon o organizácii a podpore športu“), ktorý okrem iného upravuje opatrenia v boji proti doping v športe a zriaďuje sa ním Antidopingová agentúra Slovenskej republiky. Pre uskutočňovanie

2) Svetový antidopingový kódex, <http://www.antidoping.sk/>.

dopingovej kontroly a jej organizáciu je smerodajná právna úprava obsiahnutá vo vyhláske Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 542/2008 Z. z. o postupe pri vykonávaní dopingovej kontroly a nakladaní s odobratými biologickými vzorkami športovca (ďalej len „vyhláška o dopingovej kontrole“) a taktiež Smernica pre kontrolu a postih doping v športe prijatá Antidopingovým výborom Slovenskej republiky.

Pri riešení dopingovej problematiky je nevyhnutné poznať, čo vlastne doping znamená a aké sú jeho formy. Vychádzajúc z medzinárodných antidopingových predpisov koncentrovaných znením Svetového antidopingového kódexu je doping v športe definovaný ako výskyt porušenia jedného alebo viacerých antidopingových pravidiel. Medzi porušenia antidopingových pravidiel patria:

- a) prítomnosť zakázanej látky alebo jej metabolitov, či indikátorov v telesnej vzorke športovca,
- b) použitie alebo pokus o použitie zakázanej látky alebo zakázanej metódy,
- c) odmietnutie alebo nepodrobenie sa odberu vzorky bez náležitého odôvodnenia po oznámení vykonanom na základe príslušných antidopingových pravidiel, alebo iné vyhýbanie sa odberu vzoriek športovca,
- d) porušenie príslušných pravidiel týkajúcich sa dostupnosti športovca na testovanie mimo súťaže vrátane neposkytnutia požadovanej informácie o pobyte a zmeškanie testov, ktoré sú požadované odôvodnenými pravidlami,
- e) podvádzanie alebo pokus o podvádzanie v priebehu ktorejkoľvek časti dopingovej kontroly,
- f) držba zakázanej látky alebo použitie zakázanej metódy,
- g) nezákonné obchodovanie s akoukoľvek zakázanou látkou alebo metódou,
- h) podanie alebo pokus o podanie zakázanej látky alebo zakázanej metódy ktorémukoľvek športovcovi, alebo podporovanie, podnecovanie, napomáhanie, navádzanie, zatajovanie skutočností alebo iná spolupina, ktorá je porušením alebo pokusom o porušovanie antidopingových pravidiel.³⁾

Zoznam zakázaných látok a metód každoročne aktualizuje Svetová antidopingová agentúra. V tomto zozname sú uvedené látky, ktoré môžu zvyšovať výkon športovca alebo môžu zastierať použitie iných zakázaných látok alebo metód.

Opatrenia proti doping v športe a dopingová kontrola

Narastajúci výskyt rôznych foriem doping a následná medializácia dopingových škandálov znižujú kvalitu športu, vytráca sa jeho skutočné poslanie a viera vo fair play. Okrem doping sa však rozvíjajú aj antidopingové prostriedky a prijatím zákona o organizácii a podpore športu sa Slovenská republika stala jednou z krajín, ktoré boj proti doping v športe premietli aj do zákonnej úpravy.

K užitiu zakázanej látky športovcom môže dôjsť nielen samotným konaním športovca, ale aj pod vplyvom iných osôb alebo aj inými osobami, ktoré majú dosah na jeho výkon, zdravie a neprimeraným spôsobom podporujú jeho túžbu po víťazstve. Z uvedeného dôvodu zákon o organizácii a podpore športu v § 19 ustanovuje, že disciplinárnu zodpovednosť za porušenie zákazu doping znáša nielen športovec, ale aj športový odborník, ktorý

3) Čl. 2 Medzinárodného dohovoru proti doping v športe (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 347/2007 Z. z.).

sa stará o prípravu športovca ako tréner, lekár alebo športový funkcionár, ak športovcovi podal dopingovú látku, navádza ho na jej užívanie, povzbudzuje ho alebo mu inak pomôže pri obstaraní alebo užití dopingovej látky. Športovému odborníkovi, ktorý sa stará o odbornú prípravu športovca na športovú súťaž, sa dokonca zakazuje mať dopingovú látku na športovisku alebo v prítomnosti športovca, a to aj vtedy, keď ju sám užíva na liečebné účely.

Účinným preventívnym prostriedkom v boji proti dopingovému je dopingová kontrola, ktorá je podľa § 2 ods. 1 vyhlášky o dopingovej kontrole zameraná na kontrolu prítomnosti zakázaných látok a použitia zakázaných metód v tele športovca, a to odobratím biologických vzoriek a ich analýzou. Vykonávanie dopingovej kontroly patrí do pôsobnosti Antidopingovej agentúry Slovenskej republiky, ktorá ju zabezpečuje prostredníctvom povereného dopingového komisára. Dopingová kontrola je súťažná a mimosúťažná. Súťažnú dopingovú kontrolu vykonáva agentúra v prípade domácej športovej súťaže alebo športového podujatia a tiež na medzinárodnej športovej súťaži alebo športovom podujatí, ktoré sa konajú na území Slovenskej republiky a na ktorých sa športovec zúčastňuje. Mimosúťažná dopingová kontrola sa uskutočňuje mimo športovej súťaže alebo mimo športového podujatia.

Pri výbere športovcov na vykonanie súťažnej dopingovej kontroly sa obvykle postupuje podľa týchto všeobecných pravidiel:

1. v individuálnych športoch sú to športovci, ktorí sa umiestnili na 1. až 3. mieste a 1 a 2 športovci určení žrebovaním, ktorí sa umiestnili na ďalších miestach,
2. v kolektívnych športoch sa žrebuje jeden a viac športovcov uvedených v technickom zápase o stretnutí; ak sa v danom športe technický záznam nerobí, losujú sa športovci, ktorí do zápasu nastúpili,
3. v športoch alebo v disciplínach, kde sa na výsledku podieľa viac športovcov v posádke, dvojici, štafete a pod., sa určujú jednotliví športovci žrebovaním.⁴⁾

Agentúra môže pri plánovanej kontrole určiť kritériá výberu športovcov až na mieste konania súťaže alebo podujatia, prípadne na základe odborného posúdenia vybrať na testovanie aj ďalších športovcov.

Dopingová kontrola sa začína dorúčením výzvy vybranému športovcovi. Výzvu doručí dopingový komisár alebo asistent dopingového komisára spravidla bezprostredne po skončení súťaže a športovec jej prevzatie potvrdí svojím podpisom. V prípade, že športovec odmietne výzvu prevziať alebo jej prevzatie podpísať, táto skutočnosť sa uvedie vo výzve. Na výkon kontroly je športovec povinný dostaviť sa ihneď po doručení výzvy, najneskôr do jednej hodiny. Ak športovec bezprostredne nastupuje do ďalších pretekov alebo súťaže, alebo je nevyhnutné jeho lekárske ošetrenie, alebo sa nemôže dostať na výkon kontroly z iného vážneho dôvodu, môže mu dopingový komisár povoliť odklad kontroly na určený čas, avšak po celý čas odkladu musí byť športovec pod priamym dohľadom dopingového komisára alebo jeho asistenta.

Spôsob výberu športovcov pre mimosúťažnú dopingovú kontrolu sa uskutočňuje prostredníctvom monitorovacieho programu a prostredníctvom informácie príslušného športového zväzu. Športovec zaradený do programu mimosúťažného testovania je povinný dodržiavať podmienky monitorovacieho programu a poskytnúť agentúre presné a aktuálne informácie o svojom pobyte prostredníctvom monitorovacieho formulára pobyto-
v.

4) Čl. 9 Smernice pre kontrolu a postih dopingov v športe, <http://antidoping.sk/>.

Kontrolu mimo súťaž možno vykonať aj u športovca nezarađeného do monitorovacieho programu, ktorý je registrovaný v súťažiach, a podľa § 9 ods. 3 vyhlášky o dopingovej kontrole tiež u športovca počas dočasného zastavenia činnosti alebo zákazu činnosti, počas zranenia alebo iného zdravotného znevýhodnenia, po skončení športovej činnosti alebo u tehotnej športovkyne.

Mimosúťažnú dopingovú kontrolu vykonáva dopingový komisár poverený agentúrou, ktorý oznámi športovcovi miesto a čas výkonu kontroly. Vzorka musí byť odobratá najneskôr do 24 hodín po oznámení. Vo výnimočných prípadoch, ak sa tým nezmarí účel kontroly, môže komisár povoliť predĺženie tejto lehoty o 12 hodín. Športovec je povinný dostaviť sa v určenom termíne na miesto výkonu kontroly. V prípade, že sa športovec nedostaví na miesto kontroly v určenom čase, komisár zotrvá na tomto mieste 1 hodinu po uplynutí času, v ktorom sa športovec mal dostaviť na testovanie. Ak sa športovec nemôže dostaviť, bezodkladne by mal o tejto skutočnosti informovať dopingového komisára.

Ak športovec odmietne prevziať výzvu, nedostaví sa na miesto výkonu dopingovej kontroly alebo sa odmietne podrobiť odberu vzorky a dopingovej kontrole, považuje sa to za vyššie uvedené porušenie antidopingových pravidiel.

Pokiaľ ide o uskutočnenie samotného testovania a odber vzorky, vyžaduje sa, aby dopingový komisár a jeho asistent boli rovnakého pohlavia ako športovec. Po príchode športovca na miesto výkonu kontroly komisár overí jeho totožnosť, zapíše čas jeho príchodu do výzvy a do protokolu o kontrole a informuje športovca o postupe pri vykonaní kontroly. Následne si športovec vyberie odberovú súpravu na odber vzorky moču, ktorá musí byť v neporušenom obale. Pri odbere vzorky postupuje podľa pokynov komisára a na jeho výzvu sa odhalí tak, aby bolo možné posúdiť pravosť vzorky. Požadované množstvo moču je 90 ml, ktoré sa rozdelí na vzorku A (60 ml) a na vzorku B (30 ml). Odobraté vzorky komisár preberie a skontroluje ich uzávery. V prípade, že športovec neodovzdá požadované množstvo moču, zostáva na mieste výkonu kontroly až do času, kým neodovzdá chýbajúce množstvo. Z testovania sa vyhotoví protokol o dopingovej kontrole, ktorý obsahuje údaje o priebehu kontroly vrátane kódu alebo označenia odberných súprav, ktoré boli použité pri odbere vzorky, a tiež údaje o liekoch a výživových doplnkoch, ktoré športovec užil v posledných 7 dňoch. Zapečatené odobraté vzorky komisár odovzdá agentúre.

Krvné vzorky alebo iné vzorky ako moč sa môžu použiť buď na zisťovanie prítomnosti zakázaných látok alebo zakázaných metód, alebo na identifikáciu športovca a rozhodnutie o ďalšom testovaní. Odber krvi robí výlučne lekár alebo sestra za prítomnosti dopingového komisára, pričom môže byť vykonaný popri odbere moču. Obdobne ako pri odbere moču, športovec si vyberie odberovú súpravu na odber vzorky krvi, ktorá je v neporušenom obale, a postupuje podľa pokynov komisára. Požadované množstvo krvi je 12 ml, ktoré sa rozdelí na vzorku A a vzorku B (8 a 4 ml). Skúmavka so vzorkou krvi sa zapečatí a komisár ju odovzdá agentúre.

Vzorky sa prepravujú zabezpečené v zberných kontajneroch. Po ich doručení agentúra určí laboratórium, kde sa vykoná analýza odobratých biologických vzoriek športovca. Laboratórium najskôr uskutoční analýzu vzorky A a výsledok oznámi agentúre. V prípade pozitívneho nálezu agentúra zistí, či športovcovi nebola udelená terapeutická výnimka alebo či počas odberu vzorky nedošlo k odchýleniu sa od ustanoveného postupu pre testovanie. Ak nie je zistená žiadna z uvedených skutočností, agentúra pozitívny nález oznámi športovcovi, WADE, medzinárodnému športovému zväzu a národnému športovému

zväzu. Športovec má právo požiadať agentúru o analýzu vzorky B, ktorú možno vykonať do 30 dní od analýzy vzorky A. Ak analýza vzorky B preukáže negatívny nález, výsledok dopingovej kontroly sa považuje za negatívny.

Aj športovec môže trpieť ochoreniami a stavmi, ktorých liečba si vyžaduje podávanie liekov. V prípade, keď lieky užívané športovcom patria do zoznamu zakázaných látok a metód, do úvahy prichádza uplatnenie terapeutickkej výnimky. Na udelenie terapeutickkej výnimky musia byť splnené tieto kritériá:

- a) ak by športovec neužíval zakázanú látku alebo metódu, trpel by nie zanedbateľnými zdravotnými problémami,
- b) užívanie zakázanej látky alebo metódy nezvýši výkonnosť športovca nad rámec prirodzenej výkonnosti,
- c) neexistuje možnosť liečby ochorenia alebo stavu bez použitia zakázanej látky alebo metódy.⁵⁾

Terapeutickú výnimku môže udeliť len agentúra, a to na základe žiadosti športovca, lekárskeho posudku a po odporúčaní národného športového zväzu. Vztahuje sa na konkrétnu látku s presným dávkovaním, ktoré je potrebné dodržať, udeľuje sa na ohraničený čas a potom zaniká.

Pozitívny výsledok dopingovej kontroly má pre športovca nepriaznivé následky, najmä pokiaľ ide o jeho kariéru. V priebehu vývoja antidopingovej problematiky sa ukázalo, že deklarovanie zákazu užívania dopingových látok a metód v zmysle športového ducha a zásady fair play bez ustanovenia sankcií za jeho porušenie nevedlo k želanému riešeniu. Preto bolo nevyhnutné pristúpiť k represívnym prostriedkom boja proti dopingovému vedeniu systému sankcií.

Dôsledkom pozitívneho nálezu dopingovej kontroly je disciplinárne konanie. Právo-moc viesť disciplinárne konanie a rozhodnúť v ňom má príslušný športový zväz a riadi sa týmito zásadami:

- a) rýchle a spravodlivé konanie,
- b) spravodlivý a neustranný orgán rozhodujúci v konaní,
- c) právo byť úplne a včas informovaný o porušení antidopingového pravidla,
- d) právo na obhajobu, právo vyjadriť sa k porušeniu antidopingového pravidla kladeného za vinu a z toho vyplývajúcej sankcii,
- e) právo každej strany predložiť dôkazy, vrátane práva predvolať a vypočuť svedkov,
- f) právo na tlmočníka,
- g) právo na včasné písomné a odôvodnené rozhodnutie.⁶⁾

O sankcii za užitie dopingov športový zväz rozhodne do 15 dní odo dňa, keď mu agentúra oznámila rozhodnutie o pozitívnom náleze, a pri jej ukladaní prihliada na mieru zavinienia športovca. V zmysle § 21 zákona o organizácii a podpore športu, ak svetová antidopingová agentúra alebo medzinárodný športový zväz neurčí iné pravidlá, národný športový zväz uloží športovcovi za užitie dopingovej látky sankciu spočívajúcu v

5) Metodický pokyn – Terapeutické výnimky. Antidopingový výbor Slovenskej republiky, Bratislava, 2007, s. 4.

6) Čl. 22 Smernice pre kontrolu a postih dopingov v športe, <http://antidoping.sk/>.

dočasnom alebo následne až doživotnom zákaze účasti na športových súťažiach a vyradením zo športovej reprezentácie, pričom je určujúce, či išlo o prvé, alebo už opakované zistenie užitia dopingu.

Ak sa pri výkone súťažnej dopingovej kontroly zistí, že športovec užil doping počas športovej súťaže alebo športového podujatia, alebo v súvislosti s nimi, postihom je diskvalifikácia športovca spočívajúca v zrušení jeho výsledkov dosiahnutých v tejto súťaži alebo podujatí so všetkými z toho vyplývajúcimi dôsledkami, t. j. strata medaily, odmien a cien.

Vzhľadom na to, že rôzne lieky a farmaceutické produkty môžu obsahovať látky, ktoré patria do zoznamu zakázaných látok, športovec má právo predložiť dôkazy a preukázať, že užil dopingovú látku preto, že si ju vyžadoval jeho zdravotný stav a obsahovali ju lieky, ktoré mu boli predpísané, alebo že ju neužil s cieľom zvýšiť svoj športový výkon. V prípade, že tieto skutočnosti preukáže, môže športový zväz rozhodnutie o dočasnom zákaze na dva roky zmeniť na napomenutie alebo na zákaz účasti na športových súťažiach na jeden rok.

Ako je už vyššie uvedené, k užitiu dopingovej látky môže dôjsť nielen samotným konaním športovca, ale aj pod vplyvom iných osôb, resp. ich vedomého konania alebo z neobľadlivosti. Ak športovec preukáže, že dopingová látka sa dostala do jeho tela bez jeho zavinenia, napríklad tak, že užil nesprávne označený alebo kontaminovaný doplnok výživy alebo mu dopingovú látku podal lekár, tréner alebo iná osoba bez jeho vedomia, môže športový zväz znížiť sankciu najviac o polovicu, a ak ide o doživotný zákaz účasti na športových súťažiach, môže znížiť sankciu najmenej na osem rokov. Poľahčujúcou okolnosťou je pre športovca jeho súčinnosť, ktorú poskytne antidopingovej agentúre pri odhaľovaní doping. Na základe tejto súčinnosti môže športový zväz znížiť sankciu rovnakým spôsobom ako v prípade, keď športovec preukáže, že užil doping bez svojho zavinenia.

Zákon o organizácii a podpore športu ustanovuje aj sankcie pre osoby, ktoré sa podieľali na užití dopingovej látky športovcom. Osobe, ktorá bola zapojená do prípravy športovca, sa v takom prípade uloží sankcia spočívajúca v dočasnom zákaze činnosti športového odborníka na 4 až 15 rokov. V trestnoprávnej rovine dané konanie môže naplniť skutkovú podstatu trestného činu podávania anabolických látok podľa § 176 Trestného zákona. Na základe tohto ustanovenia sa postihuje podávanie anabolických látok osobám mladším ako 18 rokov na iné ako liečebné účely, ako aj podávanie anabolík alebo iných prostriedkov s anabolickým účinkom osobe na iný ako liečebný účel v súvislosti s účasťou takej osoby na organizovanej športovej činnosti.

Záver

Doping predstavuje páľčivý a stále sa rozrastajúci problém v oblasti morálnej, etickej, zdravotnej, ale aj právnej. Niet pochyb, že každý športovec sa či už aktívne, alebo pasívne s dopingom stretol. Uvedomujúc si negatívne dôsledky dopingov narúšajúcich zmysel a poslanie športu je snaha o riešenie tejto problematiky predmetom záujmu medzinárodných a národných antidopingových organizácií. Slovenská republika je jednou z krajín, ktorá preventívne a represívne prostriedky boja proti dopingov premietla do zákonnej úpravy.

Veľké dopingové aféry si vyžiadali ustanovenie systému sankcií, ktoré by sa v určitých prípadoch mohli zdať neprimerane prísne a o ich vhodnosti by mohlo dôjsť k pochybnostiam. Čo ak sa dopingová látka dostala do tela športovca bez jeho zavinenia a dokonca bez jeho vedomia napríklad tak, že mu ju podal lekár alebo tréner? Nie je zákaz činnosti

hoci len na jeden rok pre športovca tvrdý? Argumentom podporujúcim takúto tvrdosť je reálny fakt, že doping vo vrcholovom športe sa javí ako neriešiteľný problém, a preto je nevyhnutné v záujme jeho obmedzenia a obnovenia základných zásad a hodnôt v športe pristúpiť k tvrdým opatreniam.

Často kladenou otázkou nielen medzi športovcami je, či sú dopingové kontroly dostatočne spoľahlivé. Vzhľadom na neustály vedecký výskum a v dôsledku neho vedecký pokrok a rôzne nové lieky či výživové doplnky sa zvýrazňuje zložitnosť tejto problematiky. Neraz ťažko identifikovateľné látky obsiahnuté v nových liekoch prekonávajú dopingovú kontrolu a dopujúci športovec tak môže mať negatívny nález aj napriek tomu, že dopingovú látku užil.

Aj keď sa v dôsledku rôznych pochybností boj proti dopingu javí ako sisyfovská práca, je nevyhnutné v ňom pokračovať. Významnou v tomto boji je potreba upevňovania a rozvíjania relatívne nízkeho právneho vedomia jednotlivcov nielen v samotnom súťažnom športe, ale v akejkoľvek činnosti jednotlivca, ktorá vychádza alebo má pokračovanie v nakladaní so zakázanými látkami z hľadiska dopingového účinku. Z nich predovšetkým s takými látkami, ktoré majú obzvlášť závažný dosah na ľudské zdravie, znamenajú jeho prechodné alebo trvalé poškodenie. Ide najmä o anabolické látky a látky s anabolicky podobným účinkom, vrátane hormonálnych substancií a v neposlednej miere aj látky slúžiace na génový doping. Zásadnou a potrebnou sa stáva predovšetkým zmena myslenia samotného športovca, aktívna účasť všetkých zainteresovaných v „športovom živote“, ale aj ostatných, ktorým záleží na budúcnosti športu. Výchova a prevencia by mali prispieť k obnove čistého športu v súlade so športovým duchom a fair play.

Zhrnutie

Doping v športe je závažným problémom ohrozujúcim základné princípy športového súťaženia. Doping je v rozpore nielen s etickými a morálnymi princípmi, ale dotýka sa aj právnej roviny. Avšak najzávažnejšie je predovšetkým zdravotné hľadisko a jeho následky na organizmus dopujúceho športovca. Cieľom tohto príspevku je právna analýza dopingovej problematiky v profesionálnom športe. Komentuje definíciu doping, porušovanie antidopingových pravidiel, vykonávanie dopingovej kontroly, testovanie a analýzu vzoriek a v prípade pozitívneho nálezu následné disciplinárne konanie a ukládanie sankcií.

Summary

Doping in sport is a serious problem threatening the basic principles of sporting competition. Doping opposes not only the ethical and moral principles, but also touches the legal plane. However, the most serious is health perspective and its consequences for the organism of doping sportsman. The purpose of this article is legal analysis of the doping problem in professional sport. It comments on the definition of doping, infringement of anti-doping rules, the execution of doping control, testing and analyzing samples and in the case of a positive finding the execution of disciplinary proceeding and sentencing sanctions.

Zoznam použitej literatúry:

- [1] Medzinárodný dohovor proti doping v športe (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí č. 347/2007 Z. z.).

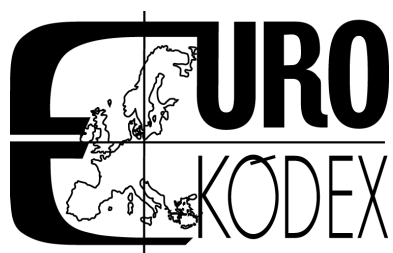
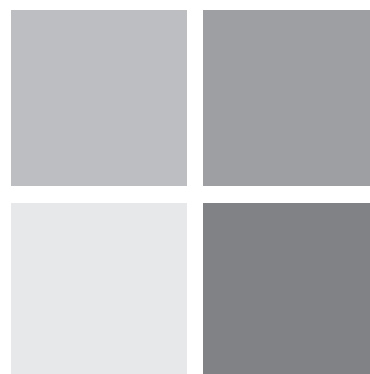
- [2] Metodický pokyn – Terapeutické výnimky. Antidopingový výbor Slovenskej republiky, Bratislava, 2007.
- [3] PRUSÁK, J.: Šport a právo. Bratislava: Šport, slovenské telovýchovné nakladateľstvo, 1984. Smernica pre kontrolu a postih dopingu v športe, <http://www.antidoping.sk/>.
- [4] Svetový antidopingový kódex, <http://www.antidoping.sk/>.
- [5] Vyhláška Ministerstva školstva Slovenskej republiky č. 542/2008 Z. z. o postupe pri vykonávaní dopingovej kontroly a nakladaní s odobratými biologickými vzorkami športovca.
- [6] Zákon č. 300/2008 Z. z. o organizácii a podpore športu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 462/2008 Z. z.

JUDr. Žaneta SURMAJOVÁ

*Externá doktorandka, Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Ústav teórie a dejín štátu a práva
zaneta.surmajova@centrum.sk*

PhDr. Miroslav MOTYČÍK

Riaditeľ, Antidopingová agentúra Slovenskej republiky

Prehľad vydanej odbornej literatúry

www.eurokodex.sk

PREHĽAD VYDANEJ ODBORNEJ LITERATÚRY

PRÁVNICKÉ PUBLIKÁCIE

ČIERNE EUROKÓDEXY

<i>názov publikácie autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok vydania</i>
Advokát pred európskymi súdmi SVÁK, J. a kol.	420 Sk	13,94 €	4/2004
Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii ĎURICA, P.	930,50 Sk	30,88 €	1/2006
Ochrana ľudských práv, II. vydanie SVÁK, J.	1 967 Sk	65,29 €	5/2006
Pojmy dobrého práva BARÁNY, E.	595 Sk	19,75 €	9/2007
Pracovné právo v zjednotenej Európe Kolektív	416,50 Sk	13,82 €	12/2004
Právnická bibliografia 1993 – 2000 BLAHO, P., SVÁK, J.	2 049 Sk	68,01 €	2001
Právnická bibliografia 2001 – 2004 BLAHO, P., SVÁK, J.	2 126,50 Sk	70,58 €	2005
Právo Európskej únie PROCHÁZKA, R., ČORBA, J.	1 380,50 Sk	45,82 €	2/2007
Rozsudky Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudské práva SVÁK, J. a kol.	2 570,50 Sk	85,32 €	9/2006
Slovenské a európske pracovné právo BARANCOVÁ, E.	1 571 Sk	52,14 €	9/2004
Súdny systém EÚ SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.	1 008 Sk	33,45 €	8/2008

SCRIPTA IURIDICA QUAE MANSERUNT

Corpus Iuris Civilis, Digesta (Tomus I.) BLAHO, P., VANĽKOVÁ, J.	1 499 Sk	49,75 €	9/2008
Súd a tvorba práva RATICA, J.	752,85 Sk	24,99 €	12/2009
TRIPARTITUM ŠTENPIEN, E.	1 299 Sk	43,11 €	12/2008

UČEBNICE

PRÁVNICKÉ

Antológia z politickej a právnej filozofie 3. rozšírené vydanie CHOVANCOVÁ, J.	482,02 Sk	16,00 €	12/2009
Civilné právo procesné ŠTEVČEK, M. a kolektív	1 378,60 Sk	45,76 €	5/2010
Európska integrácia a právo EÚ STRÁŽNICKÁ, V.	599,51 Sk	19,90 €	11/2009

<i>názov publikácie autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok vydania</i>
Europeizace trestního práva FENYK, J., SVÁK, J.	398 Sk	13,21 €	4/2008
Európske právo/European Law , 3. vydanie FISCHER, P.	365 Sk	12,11 €	9/2009
Finančné právo , 2. vydanie BALKO, L., BABČÁK, V. a kol.	1 376 Sk	45,67 €	10/2009
Forezná psychológia pre psychológov, právnikov, lekárov a iné pomáhajúce profesie , 3. prepracované a rozšírené vydanie HERETIK, A.	1 060 Sk	35,17 €	9/2010
International Commercial Arbitration / Medzinárodná obchodná arbitráž CHOVANCOVÁ, K.	350 Sk	11,61 €	2/2009
Medzinárodná arbitráž investičných sporov/ International Arbitration of Investment Disputes – dvojazyčná publikácia CHOVANCOVÁ, K.	512,14 Sk	17,00 €	12/2009
Legal English , revised edition KUMMEROVÁ, S., URBÁNKOVÁ, D., POTÁŠCH, P.	669 Sk	22,20 €	4/2009
Legal Sources of Private International Law – Pramene medzinárodného práva súkromného a procesného VERSCHRAEGEN, B., HAŤAPKA, M.	1 054,41 Sk	35,00 €	2/2010
Maloletý v slovenskom rodinnom práve, Právne postavenie rodiča vo výchove maloletého dieťaťa , 2. časť PAVELKOVÁ, B.	171,72 Sk	5,70 €	6/2009
Občanské právo hmotné I. HURDÍK, J., LAVICKÝ, P., TELEČ, I.	224 Sk	7,44 €	9/2008
Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky DRGONEC, J.	1 009,50 Sk	33,50 €	9/2010
Penológia FÁBRY, A.	497,67 Sk	16,52 €	10/2009
Právne dejiny Slovenska, I. diel , 2. prepracované vydanie KOLÁRIK, J.	252 Sk	8,36 €	9/2010
Právne dejiny Slovenska II. VOJÁČEK, L.	251 Sk	8,33 €	4/2008
Právo životného prostredia , 2. zmenené a rozšírené vydanie KOŠIČIAROVÁ, S. a kol.	753,20 Sk	25,00 €	3/2009
Prokuratúra SR – orgán ochrany práva HOFFMANN, M.	175 Sk	5,80 €	10/2010
Prvky európskej právnej kultúry , I. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	280,17 Sk	9,30 €	2/2009
Prvky európskej právnej kultúry , II. diel OGRIS, W., OLECHOWSKI, T.	280,17 Sk	9,30 €	4/2009
Soudní lékařství DOGOŠI, M.	399 Sk	13,24 €	11/2008
Súdne inžinierstvo BRADÁČ, A., PORADA, V. a kol.	370 Sk	12,28 €	11/2008
Svetové právne systémy ŠTEFANOVIČ, M.	268 Sk	8,89 €	6/2007

<i>názov publikácie</i> <i>autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok</i> <i>vydania</i>
Teória a prax legislatívy , II. vydanie SVÁK, J., KUKLIŠ, P.	476 Sk	15,80 €	1/2009
Teória práva , 3. vydanie VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S.	491 Sk	16,29 €	10/2009
Teorie a praxe mezinárodních vztahů 2. rozšířené vydání NOVOTNÝ, A.	557,40 Sk	18,50 €	2/2009
Ústavné právo SR – Osobitná časť , 4. rozšírené vydanie SVÁK, J., CIBULKA, L.	1 389 Sk	46,10 €	11/2009
Ústavné právo SR (Všeobecná časť) , 3. vydanie SVÁK, J., KLÍMA, K., CIBULKA, L.	1 364,15 Sk	45,28 €	11/2009
Všeobecné správne právo , 4. vydanie MACHAJOVÁ, J. a kol.	775 Sk	25,70 €	10/2009
Voľný pohyb osôb v EÚ KUNOVÁ, V., SVITANA, R.	243 Sk	8,07 €	8/2008
Vybrané správne procesy (teoretické a praktické aspekty) POTÁŠCH, P. a kolektív	720,10 Sk	23,90 €	4/2010
Základy masmediálneho práva DRGONEC, J.	1 095 Sk	36,35 €	9/2008
EKONOMICKÉ			
Celostný manažment PORVAZNÍK, J.	707 Sk	23,46 €	9/2007
Dane podnikateľských subjektov HARUMOVÁ, A., KUBÁTOVÁ, H.	564 Sk	18,72 €	10/2006
Kreativní ekonomika – vybrané ekonomické, právní, masmédiální a informatizační aspekty KLOUDOVÁ, J. a kolektív	403,40 Sk	13,39 €	3/2010
Kreativní ekonomika – Trendy, výzvy, příležitosti KLOUDOVÁ, J. a kolektív	452 Sk	14,99 €	10/2010
Makroekonomie , 3. vydanie KLOUDOVÁ, J.	373 Sk	12,38 €	11/2009
Medzinárodné podnikanie DVOŘÁČEK, J.	328,50 Sk	10,90 €	12/2006
Médiá a novinári na Slovensku 2010 BREČKA, S., KEKLAK, R.	304,20 Sk	10,10 €	11/2010
Sociální kompetence MIKULÁŠTÍK, M.	682 Sk	22,64 €	5/2008
Základy marketingovej komunikácie LABSKÁ, H., TAJTÁKOVÁ, M., FORET, M.	392,84 Sk	13,04 €	11/2009
Úvod do mikroekonomie STIASNY, A.	546 Sk	18,12 €	1/2008
Základy statistiky SOUČEK, E.	339 Sk	11,25 €	5/2006

názov publikácie autor/i vydaných publikácií	cena		mesiac/rok vydania
MASMEDIÁLNE			
Ako sa robia noviny TUŠER, A.	659,80 Sk	21,90 €	7/2010
Od tamtamov po internet BREČKA, S. a kol.	587,50 Sk	19,50 €	3/2009
Praktikum mediálnej tvorby TUŠER, A. a kol.	692,90 Sk	23,00 €	2/2010
Psychológia médií HRADISKÁ, E., BREČKA, S., VYBÍRAL, Z.	607,64 Sk	20,17 €	11/2009
ZBORNÍKY			
Dieťa v ohrození Kolektív	255,20 Sk	8,47 €	7/2010
Domáce násilie – nová prax a nová legislatíva v Európe ZÁHORA, J. (ed.)	141,90 Sk	4,71 €	3/2008
Forecasting Crime Development and Control of Crime in Central and Eastern European Countries Kolektív	297 Sk	9,85 €	5/2008
Ľudský faktor v spravodajských službách Kolektív	60,30 Sk	2,00 €	6/2008
Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva LAZAR, J. (ed.)	218 Sk	7,24 €	9/2008
Pluralizmus moci a práva LENGYELOVÁ, D. (ed.)	346,45 Sk	11,50 €	9/2009
Rekodifikácia trestného práva – doterajšie poznatky a skúsenosti ZÁHORA, J. (ed.)	266 Sk	8,82 €	6/2008
Rímska rodina Kolektív	98 Sk	3,25 €	6/2007
Terorizmus a medzinárodné právo Kolektív	278 Sk	9,22 €	11/2007
Trestná zodpovednosť právnických osôb Kolektív	286,20 Sk	9,50 €	2/2010
Zmeny v spravodajských službách CIBULA, I. (ed.)	68 Sk	2,25 €	3/2008
Spravodajské služby v demokratickej spoločnosti CIBULA, I. (ed.)			1/2009
ČASOPISY			
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2007	313 Sk	10,38 €	1/2007
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2008	190 Sk	6,30 €	5/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2008	313 Sk	10,38 €	12/2008
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2009	181 Sk	6,00 €	4/2009

<i>názov publikácie</i> <i>autor/i vydaných publikácií</i>	<i>cena</i>		<i>mesiac/rok</i> <i>vydania</i>
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2009	181 Sk	6,00 €	6/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – III/2009	181 Sk	6,00 €	11/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – IV/2009	181 Sk	6,00 €	12/2009
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – I/2010	181 Sk	6,00 €	4/2010
Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – II/2010	181 Sk	6,00 €	4/2010

Pripravujeme:

ĎURICA, M.: **Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii**

– 2. prepracované a doplnené vydanie s európskou a národnou judikatúrou

KERECMAN, P. – MANIK, R.: **História advokácie na Slovensku**

MACHAJOVÁ, J. a kolektív: **Všeobecné správne právo**, 5. prepracované vydanie

SOBIHARD, J. a kolektív: **Správne právo – osobitná časť**

Uvedené publikácie si môžete zakúpiť na predajných miestach:

Predajňa **EuroKódex**, Tomášikova 20, **Bratislava** 02/ 434 26 815

Predajňa **EuroKódex**, Fučíkova 269, **Sládkovičovo** 031/ 789 99 29

Predajňa **EuroKódex**, Tematínska 10, **Bratislava** 02/ 682 03 655

Predaj a distribúciu pre ČR zabezpečuje Aleš Čeněk, s. r. o.
www.alescenek.cz, tel. č.: +420 222 311 629

Vydané s podporou Nadácie Štefana z Verbovca.

Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae – 3/2010

Vydavateľ:

Paneurópska vysoká škola

www.eurokodex.sk

EUROKÓDEX, s. r. o.
Martina Rázusa 23 A
010 01 Žilina
IČO: 44 871 384, DIČ: 2022865999

Grafické spracovanie:

Mgr. Jozef Kotačka

Jazyková redaktorka:

Stella Machová

Sadzba dodaná do tlače:

október 2010

Vytlačil:

**POLYGRAFICKÉ
CENTRUM**
www.polygrafcentrum.sk

Polygrafické centrum
Tomášikova 26
821 01 Bratislava
ba@polygrafcentrum.sk
www.polygrafcentrum.sk

ISSN 1337-6810